

ORSZÁGÉPÍTŐ

2013/2 ÉPÍTÉSZET • KÖRNYEZET • TÁRSADALOM
A Kós Károly Egyesülés folyóirata • ára 800 Ft

KÓS KÁROLY
EGYESÜLÉS

SZÜCS ENDRE ÉS TÓTH PÉTER EUROPA NOSTRA-DÍJAS
ÉPÜL A FELCSÚTI STADION
MAKOVECZ IMRE ERDEI MŰVELŐDÉSI HÁZA 25 ÉVES
FŐÉPÍTÉSZEK • CSERNYUS LŐRINC
KERTEKRŐL
100 ÉVES AZ ÓBUDAI GÁZGYÁRI LAKÓTELEP

Szerkesztői bevezető

Az építészdiploma a még nem is oly távoli múltban sok mindenre feljogosított. Épülettervezésre, rendezési és beépítési tervek készítésére, kerttervezésre. Oktatni is lehetett vele. A szakma gyakorlásához mindezek nélkülözhetetlenek voltak. Ma ez már nem működik. A felsorolt tevékenységek nagy részéhez külön számok és igazolások kellene, amelyeket mellesleg ugyanaz a szervezet ad ki: a Magyar Építész Kamara. A Kamarának újabban van már Tűzvédelmi és Energetikai Tagozata. A *Magyar Építész Kamara*! Ezzel szemben nincs Főépítész Tagozata. A főépítészeknek hivatalos önálló érdekképviselői szervezetük nem létezik Magyarországon. Ahogy az egész világban, a mi szakmánkban is minden az irányított megosztásra, a szétdarabolásra, a tudás felszeletelésére és nem a tudás összegzésére irányul. Pedig a fent említett tevékenységeket a települési főépítész egy időben, egymással párhuzamosan gyakorolja. A főépítész mint jó településgazda, egyszerre gyógyít, oktat és fejleszt. Ezt csak egységes szemlélettel, egységes látás- és gondolkodásmóddal lehet végezni. A Kós Károly Egyesülés építészei hosszú évek, évtizedek óta látnak el az ország különböző pontjain főépítész feladatokat, miközben sokszor szélmalomharcot vívnak a bürokráciával és sajnos a szakmával is. Megpróbálnak a paragrafusok, jogszabályok, számok nyelve helyett érthető és hallható módon, Kós Károly, Bartók Béla és Makovecz Imre magyar nyelven beszélni az emberekkel. Az *Országépítő* hasábjain most induló rovat a főépítészekről és munkájukon keresztül mutatja be ezt a folyamatot – nem titkoltan azzal a szándékkal is, hogy alapja legyen egyfajta főépítész képzésnek, főépítész gyakornoki rendszer kialakulásának.

A KÓS KÁROLY EGYESÜLÉS ÖRÖKÖS TAGJAI: Kálmán István • Kampis Miklós • **† Makovecz Imre** • **CÉGEK:** Archevil Kft. • AXIS Építész Iroda Kft. • BEÖTHY & KISS Építésztervező és Geodéta Mérnökiroda Kft. • BODONYI Építész Kft. • CompArt Kft. • Csíky és Társa Beruházás-szervező Kkt. • DÉVÉNYI ÉS TÁRSA ÉPÍTÉS Kft. • Farkas Miklós/Pallér 2 Kft. • Frisch Mihály • Győri István • Hayde Tibor/NRZST Kft. • KOMÁRY Építő Kft. • KÖR ÉPÍTÉS STÚDIÓ Kft. • KŐSZEGHY ÉPÍTÉSZET Kereskedelmi és Szolgáltató Bt. • KVADRUM Építész Kft. • MAKONA Építész Tervező és Vállalkozó Kft. • Mediterrán Kerámia Kereskedelmi és Szolgáltató Kft. • MÉRMŰ 87 Építészeti és Geodéziai Kft. • OPEION Kft. • PAGONY Táj- és Kertépítész Kft. • PARALEL Építésziroda Kft. • SÁROS és Társa Építész-iroda Bt. • TÁJRAJZ Tájépítész Bt. • Tónus Építész és Mérnöki Tervező Kft. • Trilit Kft. • TRISKELL Épülettervező Ipari Kereskedelmi és Szolgáltató Kft. • UNITEF-83 Műszaki Tervező és Fejlesztő Zrt. • Vándorépítész Tervező és Szolgáltató Kft. • **EGYÉNI TAGOK:** Balogh Levente • Bogos Ernő • Ekler Károly • Eszenyi Ákos/Felvidéki Építész Műhely Kft. • Esztáry Győző • Farkas Miklós/Pallér 2 Kft. • Frisch Mihály • † Gerle János • Herczeg Ágnes • Kuli László • Kravár Ágnes • Litkei Tamás György/PM Design Kft. • Müller Csaba • Papp Vilmos • **TÁMOGATÓK:** Bonex Építőipari Kft. • Arker's Stúdió Kft. • Farkas Építésziroda • Felületkémia Kft. • Forma Rt. • HADAS MŰTEREM Építész és Művészeti Kft. • **ÖRÖKÖS TISZTELETBELI TAGOK:** dr. † Simcha Yom-Tov • † Kund Ferenc, Kund Ferencné • Pap Gábor

A LAPOT TERJESZTIK: Éghajlat Könyves Kávészó (117 Bp., Karinthy Frigyes út 9.) • Fehérlófia Könyvesbolt (1084 Bp., József utca 8.) • FUGA Budapesti Építészeti Központ, 1052 Budapest, Petőfi Sándor utca 5. • Gondolat Kiadói Kör, 1053 Bp., Károlyi Mihály utca 16. • Írók Boltja, Parnasszus Kiadó Kft. (1061 Bp., Andrássy út 45.) • LAPKER Zrt. (1097 Bp., Táblás utca 32.) • Líra Könyv Zrt., Szakkönyvtárház (1065 Bp., Nagymező utca 43.) Lyra Könyvesház Kft. (2600 Vác, Piac utca 1.) • Magyar Építőművészek Szövetsége (1088 Bp., Ötpacsirta utca 2.) • Püski Kiadó Kft. (1013 Bp., Krisztina körút 26.) • Ráday Könyvesház (1092 Bp., Ráday utca 27.) • SZKITIA Nagykereskedés (1062 Bp., Szondi út 60.) • Vince Kiadó, Műcsarnok könyvesbolt (1146 Bp., Dózsa György út 37.)

ORSZÁGÉPÍTŐ

A Kós Károly Egyesülés negyedéves folyóirata
Kiadja az Egyesülés nevében a Kós Károly
Alapítvány, 1034 Bp., Kecse u. 25., bankszámla-
szám: 10402166-21629530-00000000
Adószám: 19193580-2-41
Felelős kiadó: Dévényi Sándor
és Zsigmond László

Alapító főszerkesztő: **† Makovecz Imre**

Főszerkesztő: Dévényi Sándor
Felelős szerkesztő: Dénes Eszter
A szerkesztőbizottság tagjai: Csernyus Lőrinc,
Csóka Balázs, Jánosi János, Kuli László,
Szűcs Endre, Terdik Bálint
Lapterv és tipográfia: Makovecz Benjamin
Nyomás: Progresso Print Kft., Budapest.
Honlap: www.orszagepito.hu
www.eloepiteszet.hu

ISSN 0866-0069

A lap előfizethető átutalással, az Alapítványtól
igényelt csekken vagy személyesen • Ügyintézés,
régipéldányok árusítása: Artbureau Kft., 1065 Bp.,
Nagymező utca 4. I/128., telefon/fax: 322-0677;
e-mail: haabkatalin@gmail.com • Egy szám ára:
800 Ft • Előfizetési díj a 2013. évre 3000 Ft • külföl-
di előfizetőinknek a postaköltséget is felszámítjuk.

MM
MAGYAR MŰVÉSZETI
AKADÉMIA

nka
Nemzeti Kulturális Alap

ÉPÍTÉSZET–KÖRNYEZET–TÁRSADALOM AKÓSKÁROLYEGYESÜLÉSFOLYÓIRATA

34. évfolyam • **2013/2**

EUROPA NOSTRA-DÍJ 2013	2
Kuli László: Szabadság, kortárs!	10
Jánosi János – Zsigmond László: Református iskola, Veresegyház	12
Czegány Sándor: Református templom, Helvécia	16
Horváth Zoltán: Egészségház, Ócsa	20
Bogos Ernő: Ravatalozó a Csíki-havasok lábánál	24
Dobrosi Tamás: Puskás Ferenc Labdarúgó Akadémia Stadion	28
25 éves a Makovecz Imre tervezte Erdei Művelődés Háza	34
FŐÉPÍTÉSZEK – Csernyus Lőrinc • Csenger.	36
KERTEKRŐL – Herceg Ágnes, Rahnama Azadeh, Szabó Ágnes és Tik Dóra írásai.	44
Herczeg Ágnes interjúja Jochen Bockemühllel	51
Herczeg Ágnes: Együttműködés Földünkért	54
Erhardt Gábor: Száz éves az Óbudai Gázgyári Lakótelep	56
HÍREK	61
KÖNYVAJÁNLÓ	63

A borítón: a felcsúti stadion építés közben. fotó: Dobrosi Tamás

A hátoldalon: Makovecz Imre 25 éves Erdei Művelődési Háza; fotó: Dénes György

EUROPA NOSTRA-DÍJ 2013

FESTETICH-KASTÉLY – ALSÓBOGÁT

Építész: Dr. Szűcs Endre, Tóth Péter

Interjú: Dénes Eszter, Terdik Bálint

Fotó: Sáros László, Szűcs Endre

A Mérmű Stúdió Dr. Szűcs Endre és Tóth Péter Pro Architectura-díjas építészek által tervezett és koordinált munkája, az alsóbogáti Festetich-kastély felújítása Europa Nostra-díjat nyert az Európai Unió legnagyszerűbb, műemlék-felújításokra kiírt pályázatán. A felhívásra közel 200 munka érkezett, a négy kategóriában (helyreállítás, kutatás, szolgáltatások, oktatás) jelölt 30 díjazott közé 2009-óta első ízben került be magyar pályázó. A díjnyertes épületekre bronz plakett kerül, a 12 tagú zsűri a nyertes pályaművek közül évente hatot nagydíjra jelöl. A június 16-án Athénben tartott gálán Plácido Domingo operaénekes, az Europa Nostra szervezet elnöke adta át a kitüntetések. A díjazottaknak gratulálunk!

A szocializmus alatt valamennyi műemlékünk, különösen a kastélyok, kúriák méltatlan hasznosítás áldozatai lettek. Gyermekotthonként, istállóként, vagy éppen baromfi-telepként működtették őket, ha nem az enyészet martalékává lettek. Műemlékeink sorsában a rendszerváltás sem hozott igazi fordulatot, húsz éve tanúi vagyunk annak, hogyan pusztulnak tovább immár gazdátlan értékeink. Eddig több mint ötven kastélyfelújításban vettél részt, milyen tapasztalataid vannak ezen a téren?

Szűcs Endre: Valóban, kezdetben a FIMÜV Műemléki osztályának munkatársaként, majd később magánzóként is több kastélyfelújítást csináltam. A szocializmusban rengeteg munkánk volt, kaptunk fizetést, prémiumot, de terveinknek csak húsz százaléka valósult meg, a többi a fióknak készült. Egy fiatal, kezdő építész lelkesedését hamar letörte ez a szomorú felismerés. A rendszerváltáskor jelentős változásokat reméltünk ezen a téren. 1990-ben tervpályázatot írtak ki a Balaton vonzásterületének déli irányú kiterjesztésére, Kőröshegy és Gyugy mellett a bogáti két kastély hasznosításával. Káldi Gyulával és Sebestyén Józseffel összedolgozva megosztott első díjat nyertünk. Azzal biztattak, hogy aki nyer, az most valóban megkapja a munkát. Persze, nem kaptuk meg, és az épületek ugyanúgy pusztultak tovább éveken keresztül. Ebben az időben tért vissza sok külföldre vándorolt magyar, megvették pár millió forintért a kastélyokat, nagyképűen azt gondolták, hogy majd fillérékért rendbe hozzák. Csakhogy változott a világ, már akkor is százmillió nagyságrendű volt egy felújítás, így sajnos ez sem hozta meg a várt eredményt. Való igaz, hogy a gyermekotthon, a csibenevelő vagy a méregraktár a kastélyok rangjához méltatlan funkciók, de a legrosszabb az, ha nincs gazdája egy épületnek.

Jó példa erre a soponyai Zichy-kastély, ahol gyermekotthon működött egy nagyon intelligens igazgatóval. Itt egy csodálatos barokk loggiát bontottunk ki az egyébként nagyon szép és elegáns, klasszicista Pollack szárnyon. Ezeket az intézményeket tíz éve kiköltöztették, azóta ugyanolyan lepusztult állapotba kerültek, mint amikor huszonöt éve elkezdtek a helyreállításukat. Eddig több mint ötven kastéllyal foglalkoztam, de egy kezemen megszámolhatom, hányat tudnék most is jó szívvel megmutatni. A kivételek közé tartozik Soponya, vagy a gyulakeszi Esterházy-kastély – a többi a szemem láttára pusztult el. A lepsényi Nádasdy-kastélyban az iskola napközije működött, nem bántották a füstös konyha barokk boltozatát, a loggiát igénytelenül beüvegezték, de megmaradt. Abban a percben, hogy a gyerekeket kiköltöztették, elbontották a konyha kéményét, aztán ellopták a cserepet, majd a léceezést, végül a szarufákat és a födémét.

Tóth Péter: Az elmúlt rendszerben azt a réteget, aki képes volt ebben az országban értéket teremteni és értéket megőrizni, egyszerűen kiiktatták. A mecénás szerepét is betöltő arisztokrácia tagjait elűldözték vagy megölték, birtokaikat elvették. Az az érték, amit ezek a családok hosszú évszázá-

dok alatt létrehoztak, ettől kezdve üldözendő volt, a továbbiakban nem is tekintette a rendszer értéknek, mint ahogyan az elmúlt ötven-hetven évben felnőtt generációnak is idegen mindez.

Az alsóbogáti kastélyhoz kegyes volt a sors, mert nem befektetésnek vásárolták meg, megmaradt eredeti rendeltetése.

Szűcs Endre: Ma legtöbbször befektetési céllal vásárolnak kastélyokat, ott minimum egy busznyit ember szeretne a vevő etetni és altatni. Ehhez be kell építeni a tetőteret, a szobákra pedig ablakot kell tenni. Ha ezen az áron megmenekülhet alatta a freskó és a boltozat, akkor ezt bizony el kell tűrnünk. A műemlékfelügyelőség azonban nem így gondolja, sok kastély pusztulása ennek a merev szemléletnek a rovására írható. Alsóbogáton nem kellett a tetőteret beépíteni, szépen megmaradt a barokk tetőszerkezet. Itt végre nem kellett azzal foglalkoznunk, hogyan lépjük át a kötőgerendákat a szobákba való bejárásakor. A megrendelő családja nyári rezidenciáját álmodta ide, amely később állandó lakhelyként is szolgálhat. Ez a kastély több szempontból is szerencsés. Még kimondani is fáj, de megmaradását annak köszönhettem, hogy a TSZ

méregraktára volt, így folyamatosan karbantartották, hiszen az áru veszélyes volt és drága. A hozzá tartozó barokk magtár csibenevelőként funkcionált, ezért nem hordták szét.

Milyen állapotban volt a kastély, amikor elindult a tervezés?

Szűcs Endre: A rendszerváltás után egy Amerikába kivándorolt magyar tulajdonába került, majd megvette valaki, aki hagyta tovább pusztulni. Tetszhalott állapotban találtunk rá, ablakok nem voltak, a falak vizesedtek és penészesek voltak.

Mennyire jellemző itthon, hogy egy kastély az eredeti tulajdonosaihoz kerül vissza?

Tóth Péter: Úgy látom, hogy Magyarországon a kárpótlás ebben az új rendszerben is inkább megszabadította az értékeiktől ezt a réteget. Meglepő, de Erdélyre inkább jellemző, hogy a magyar nemesi családok örököseinek tulajdonába visszakérültek az őket jogosan megillető ingatlanok. Személyesen ismerem például Bánffy Farkast, aki közel 200 hektáros birtokot kapott vissza, és tervezi, hogy tovább bővíti, majd azok bevételeiből helyreállítja a kastélyt.

Szűcs Endre: Valóban. Én is inkább erdélyi példákat tudok. A Kálnokiak Kőröspatakon, Mikes Katalin és fiai Zabolán, Apor Csaba Torján, a Barabássy család Héderfáján foglalta el ősei fészket.

Magyarországon erre törvényileg nem volt lehetőség, vagy egyszerűen a kellő érdeklődés hiányzott a családok részéről?

Szűcs Endre: Törvényileg nem volt lehetőség, de a visszaköltözés, újjáépítés tekintetében sem volt nagy tolongás. A soponyai Zichy-kastély felújításakor az elvadult kastélyparkban gombásztam, amikor rátaláltam a kút egyik vörösmárvány darabjára. Felvettük a kapcsolatot a Zichy-család egyik, Svájcban élő leszármazottjával, aki küldött nekünk egy korabeli fényképet a kútról, ez alapján történt a helyreállítás. Mindig vártam, hogy visszajön, de nem jött, a kastély meg ott áll. Vagy kihaltak, vagy olyan rossz emlékek távoztak, hogy nem tudnak már ide visszatérni, számomra ez rejtély. A nádasdladányi kastélyba visszajött Nádasdy gróf, a főtí és a szerencsi kastély egy részét is a Károlyiak lakják, de tucatszámra sajnos nem lehet a példákat sorolni. Talán az egy Fehérvárcsurgó a kivétel, ahol Károlyi György és Angelika Európai Kulturális Centrumot hoztak létre, és

időnként már itt is laknak. Érdekesség, hogy az angol királyi család tagja, Charles herceg Szászkezd, Szászféregyháza, Erked mellett egy kis székely faluban Zalánpatakán is vásárolt házakat. Egy interjúban mondta, hogy a táj varázsa, a természet érintetlen szépsége és az emberek közvetlensége miatt kezd legkedvesebb tartózkodási helye lenni.

Tóth Péter: Az AXIS Építésirodában vándorként töltött idő alatt ismertem meg a különleges adottságú, gazdag építészeti hagyományokkal rendelkező Tokaj-hegylaját. Itt, ugyan nem feltétlenül az egykori tulajdonosok, de egyre többen meglátták a szépséget és a lehetőséget ezekben a lepusztult értékekben. A jó példa jó példát szül, elindult egy öngerjesztő folyamat, amelynek során ezek az épületek egymás után, egymás mellett újulnak meg. Az, hogy az Alsóbogáti kastély most ekkora publicitást kapott, lehetőség arra, hogy követendő példaként szolgáljon a hazai tehetősebb rétegnek.

Kapzsi, a munkát siettető megrendelők, féktelen befektetők és merev műemlék-felügyelők keseríthetik meg ezek szerint az építész életét. Ennél a helyreállításnál milyen nehézségek merültek fel?

Szűcs Endre: Mondhatom, hogy nem ütköztünk nehézségekbe. Megrendelőink, Nagyházi Csaba és kedves felesége országos és Európa-hírű, régiségekkel foglalkozó galériatulajdonosok. Gondolkodásunk azonos volt, nem kellett őket rábeszélni sem a freskó helyreállítására, sem a vörösfenyő hajópadló megtartására. Ez a fajta megrendelői magatartás nagyon ritka. Még a templom-helyreállításoknál is szomorúan tapasztaltam, tisztelet a kivételnek, hogy szinte haragszanak a régészre és az építészre.

Tóth Péter: Szakmájából kifolyólag kiváló érzékel talált rá az épületre Nagyházy Csaba, még romos állapotban is látta benne az értéket. A freskó megtalálásakor a megrendelő is minden erejével a szakszerű restauráláson fáradozott, annak ellenére, hogy ez részéről komoly anyagi áldozatot igényelt, a többlet időről nem is beszélve.

Szűcs Endre: A déli oldal egyik szobáját mennyezefreskó díszítette. Nem voltunk

annyira oda érte, afféle mázsolmánynak tartottuk. A restaurátorok elkezdték a munkát, és kiderült, hogy a legalsó réteg igényesebb munkát rejt. A legnagyobb szennazáció az volt, amikor maga a megrendelő bukkant rá az egyik helyiségben a jellegzetes Dorfmeister-szignóra.

A belsőépítészet a Ti munkátok, de a kastély berendezését is feltűnő gondossággal válogatták össze. Ezt is figyelembe vették az értékelésnél?

Szűcs Endre: Az elbírálásnál az építészetén túl ezt a szempontot is értékelték. A bútorok nagy részét a megrendelők hozták, az általuk vezetett galéria már önmagában is garancia volt az igényes belső biztosítására.

Tóth Péter: Tudatosan törekedtünk az alapos dokumentálásra. A pályázathoz csatolni kellett az eredeti és a helyreállított állapot fotódokumentációját. A mi anyagunk megnyerte a zsűri tetszését, hisz elmondhatatlan különbség volt a két állapot között. Prezentációnkat utóbb nagyon megdicsérték.

Ezt a díjat az építészek, vagy a ház kapja?

Szűcs Endre: Azt gondolom, mindketten. Az építész nem tud díjat kapni, ha nincs ház, annak nincs egy értékmentő tulajdonosa, aki anyagi áldozatokra is képes. Az építtető sem tud szakszerűen dolgozni tapasztalt, jól képzett építész nélkül. Sajnos a mi szakmánk olyan, hogy mindenki ért hozzá. Illetve azt gondolja. Erre szoktam mondani, hogy én is tudom nagyjából, hogy hol a szívem meg a májam, de eszembe nem jut megoperálni magamat. A jó ház a tervező, a megrendelő és a kivitelező harmonikus együttműködésének eredménye, de talán nem elfogultság, ha azt mondjuk, hogy a vezéregyéniség és a főkoordinátor az építész.

Tóth Péter: Maga a kulturális örökséget kezelő Europa Nostra Alapítvány ötven éve létezik, harmincöt éve folyik pályázatás. A fő sodor maga a műemlék-felújítás, ezen kívül a kutatás, oktatás, illetve az ezekhez kapcsolódó szolgáltatások terén írnak ki pályázatot. Egyértelműen a legrangosabb kategória az építészet, ott van a legtöbb díjazott és ott van a legtöbb pályázó. Amel-

lett, hogy bemutattuk, hogyan állítottuk helyre a kastélyt, az értékelésnél azt is figyelembe vették, hogy itt a tulajdonos rendezvényeket tart a falubelieknek, és mindenki számára látogathatóvá kívánja tenni az épületet. Ez utóbbi azóta meg is valósult.

Szűcs Endre: Magyarország harmincöt éve pályázik. Legjobb tudomásom szerint ez alatt huszonegy alkalommal díjaztak bennünket. Alkalmanként összesen hat fődíjat osztanak ki a négy kategóriában (műemlék-helyreállítás, kutatás, oktatásszervezés), ami nemcsak oklevéllel és emlékéremmel jár, hanem pénzjutalommal is. Magyar pályázó, és én ide számítom a határon túliakat is, három alkalommal részesült fődíjban: 2004-ben Benczédi Sándor építész vezetésével a segesvári Hegyitemplomot helyreállító csapat, 2009-ben Eperjesi László irányításával a gyöngyösi Mátra Múzeumot tervező gárda, 2012-ben pedig az erdélyi Kovács Piroska a máréfalvi székelykapuk megmentéséért végzett munkájáért.

Hogyan folyt a közös tervezés, a munkát hogyan osztottátok meg Mester és tanítványa között?

Tóth Péter: Ezt egy kicsit régebbiről kezdeném. A Műegyetem építészkarát én is ott akartam hagyni, mint oly sokan, de kaptam egy ösztöndíjat Grazba. Itt visszakaptam a lelkesedésemet, lediplomáztam. Kinn maradhattam volna dolgozni, de hazahúzott a szerelem. A Vándoriskolába azért jelentkeztem, mert nem akartam csak a fióknak tervezni. A Vándoriskola három éven belül minimum egy megépült munkát garantált, és ahogyan a mottójuk is hirdeti, önálló tervezői ambícióim voltak. Szűcs Endre MÉRMŰ irodája volt vándorlásom negyedik állomása, itt is önálló feladatokat kaptam. Két hónap elteltével a mester kérte, maradjak itt hosszabban, de most már mellérendelt pozícióban. Első közös munkánk során egy fogászati rendelőt kellett tervezni, két aláíratlan verziót vittünk a megrendelőnek, aki az enyémet választotta. Rettegtem, mi lesz ebből, de a mester őszintén örült neki. Azóta is így zajlik a közös munka, vázlatainkat nem írjuk alá, fölállaljuk egymás munkáját, és sokszor a megrendelőnek sem mondjuk meg, melyikünk ötlete megy tovább. Nem

volt ez másként az alsóbogáti kastélynál sem. Ez volt itt a harmadik munkám, zöldfülűként rögtön egy kastély tervezésében vehettem részt. Szerkesztési és tervezési feladataim is voltak, még a legapróbb részletnél sem nevesítettük, pontosan kinek a terve. Mindkettőnk neve szerepelt rajta. Teljesen önállóan tervezhettem, de mégis volt egy védőszárny, volt mire támaszkodni akár munkaszerzés szempontjából, akár szakmai kérdésekben. Ez nagy biztonságot adott. A pályázatokkal viszont én foglalkoztam többet, én forszíroztam a részvételt, így jól ki tudtuk egészíteni egymást.

Szűcs Endre: A Kós Károly Egyesülésben egyszer elmeséltem, hogyan dolgozunk mi itt az irodában. Bizony sokan meglepődtek, bár nem mondanám, hogy ebben egyedülállók lennénk. Legutóbb hárman készítettünk vázlatot egy szigligeti ház tervezésére. Az egyik vándorom tervét fogadták el, de később mindenkitől vettünk át elemeket. Fontos, hogy aki itt dolgozik, jól érezze magát, mindez nagyobb motiváló erő, mint folyton a főnök firkálmányait felrajzolni. Ha bizonytalanok vagyunk, akkor házi zsűrit

csinálunk, hiszen az sem jó, ha a megrendelő elé csak a demokrácia kedvéért olyan verzió is kerül, amit rossznak tartunk.

Min dolgoztok mostanában, milyen jellegű munkáitok vannak?

Szűcs Endre: Korábban főként műemlékekkel foglalkoztam, a rendszerváltásig csak rokonoknak terveztem házat. 1989 után már számoltam a műemlékes feladatok csökkenésével, és a felügyelőség tervezőirodájában is túlsúlyba kerültek a fiókban maradt tervek. Mára jobbára a családi házak tervezése a fő profilunk. Főleg a Balaton-felvidékről, az Őrségből és az alföldi tanyavilágból keresnek meg minket. Olyan vidékekről, ahol a hagyományok tiszteletét értékeli a megrendelő. Műemlékes munkáink is akadnak, ezek főleg személyes ismeretség útján jutnak el hozzánk. Kisebb feladatokat is elvállalunk, most például egy műemlék Hild-házban lakásátalakítást tervezünk.

A védett környezetben tervezett új házakkal kapcsolatban milyen problémák adódtak a szakmán belül?

Szűcs Endre: Amikor Tihanyban, Badacsonyan, Szigligeten lévő lakóházak, prэшázak felújításával, illetve az ide épített új házak tervezésével kezdtem el foglalkozni, a szakma értetlenül állt ezelőtt az általa anakronisztikusnak titulált magatartás előtt. Főként műemlékes kollégáim róják fel, hogyan merészelek védett környezetben egy ronda házból szebbet csinálni, olyat, amilyen éppen lehetett volna, ha annak a parasztnak több pénze lett volna, hiszen ez egész egyszerűen becsapás. Szerintem viszont nevezük nemes csalásnak, melyet apró gesztusokkal jelezni kell. Az általunk tervezett épületeink datálhatósága avatott szemeknek egyértelmű. A Velencei Charta tiszteséges, követhető irányítúként indult, de korlátoltan merev alkalmazása csak a magyarokra jellemző. Valljuk be: már régen döglött az a szent tehén, melynek említi a ma regnáló felügyelők nem képesek elengedni. Mindig is rekonstrukcióparti voltam. Egy ilyen kis országnak, amelyet annyi baj ért, véleményem szerint okoskodás helyett joga van visszaépíteni azt, ami elpusztult. A pillanatnyi, könnyen múló világdívatnak adózni és önmegvalósítani azokon a helyeken, ahol

fantasztikus építészeti hagyományaink vannak, bűn.

A műemlékes zsűrik működésében érezhető azért valamilyen változás?

Tóth Péter: Az az érdekes, hogy a velem egykorúak is a korábbi generáció szófordulataival élnek. Szerintem itt elsősorban az a kérdés, hogy mi tekinthető ma értéknek. Sokan nem akarnak, vagy nem tudnak tudomást venni ezekről. Sokkal egyszerűbb azt mondani, hogy markánsan térjünk el valamitől, és gondolkozzunk kortárs irányzatokban, noha ez is utánczás, csak nem abból indul ki, ami mellé épít.

Szűcs Endre: A rekonstrukcióra Európaszerte számtalan intelligens példát látunk: gondolkunk csak a szőnyegbombázás után visszaépített Lübeck belvárosára, vagy Varsóra. Litvániában nemrég tapasztaltam egy lovagvárnál, hogy egy finom didaktikai csíkot ugyan megjelenítettek, de egy világosabb téglából teljes egészében visszaépítették az elpusztult épületet. Az itt látottakkal ma kívágnának egy zsűriből.

Mi kell ahhoz, hogy ez a szemlélet megváltozzon?

Szűcs Endre: Ki kell mondanunk: a zsűri összetételén kellene változtatni, hiszen jelenleg csak egy szellemiség képviseltetik, a világ viszont nem egy rugóra jár. Tizennégy évig vettem részt a soproni főépítési zsűriben, többek között Dobó Jánossal, Golda Jánossal és Roth Jánossal. A szakma különböző területeiről érkezve, különböző elméletek képviselőiként is közös nevezőre jutottunk. A manapság a saját bőrömön tapasztalt, ellenszavazat nélküli megbuktatás nálunk ismeretlen volt. Eszembe nem jutott egy lapostetős, *neobauhaus* házat elmarasztalni, ha az nem bántja a környezetét, és a maga nemében profi alkotás. Különbözőek vagyunk, nincsenek kőbe véssett szabályok. Mindenki maga viseli a felelősséget az utókor előtt.

Tóth Péter: Elsősorban az oktatásban van szükség változásra. Az egyetemi oktatásra a doktori iskola hallgatójaként elég jó a rálátásom, tapasztalatom szerint ott jó irányba

mozdulnak a dolgok. A Középülettervezési Tanszéken a feladatok egyre kisebbek és léptékhelyesebbek – életközeli. Grazban a *mezőgazdasági épületek tervezése* tárgy oktatása úgy zajlott, hogy két borosgazda egy bővítési megbízással felkereste a tanszéket. Megvendégtették az egész tankört, megismerhettük a borászat működését. Tanári korrigálással megszülettek az egyes hallgatói tervek, melyekből kiválasztották végül azokat, amik megvalósultak. Ez dupla hasznót hajtott. A hallgatónak konkrét feladatra kellett megvalósítható, reális választ adnia, a megrendelő pedig egy pályakezdőtől kapott nyomott áron olyan minőségi tervet, amit valószínűleg nem tudott volna megfizetni egy befutott építészirodának. A zsűrikben tapasztalt frusztráció nyilván a hazai helyzetből adódik. Az építészeknek nincs munkájuk, az oktatásban pedig nem fektetnek hangsúlyt a csapatmunkára. Hallgatóként azt tapasztaltam, hogy az emberek klikkekbe rendeződtek az egyetemen, a kialakult szűk csoportok között pedig nem volt átjárás az öt év alatt. Ez a szemlélet átül a szakmára is. Elfogadhatatlan az a hangneme és stílus, a kollégák iránti tisztelet teljes hiánya, ami a zsűrik működését gyakran jellemzi. Legutóbb egy velem egykorú bíráló mondott olyan sértéseket tervezőtársamra, Szűcs Endrére, amiket kétszáz évvel ezelőtt biztosan párbaj követett volna. Magam is gyakran ültem a pad másik oldalán, de mindig elfogadtam, ha valaki adott keretek között minőséget hozott létre, mindezt annak tudatában, hogy több jó megoldás létezik egy adott problémára. Több házunkat is bemutatták az *Építészfórum* internetes oldalán. Bár rendkívül kulturált, igényes felületről van szó és nagyon jó, hogy létezik, engem elkeserít az az emberséget, tiszteletet és etikát nélkülöző hozzászólásöszön, ami itt megjelenik egy publikációt követően. Híven tükrözi a jelenlegi közállapotokat. Doktori kutatási témám a szőlőhegyek építésze. Célok, hogy a hazai építészet egészét felölelve mutassam be az azonos minőséget képviselő alkotásokat, melyek nem egymással szemben állnak. Remélem, ezzel elősegíthetem a változást. Szerintem ez a megosztottság a fő akadálya annak, hogy az építészszakma nem tud megfelelően kommunikálni, és nem képes magát egységesen képviselni az építészen kívüli világgal.

Szűcs Endre: A vörösiszap-áradat kapcsán a leendő vándorok felvételén azt a feladatot kapták, hogy Devecserre egy zárandokhelyet tervezzenek kis kápolnával. Ebben az évben is komoly túljelentkezés volt, sok tehetséges hallgató jött. Az egyik felvételző lapostetős kápolnát hozott. Óvatosan tapogatóztam, mit gondol a funkcióhoz kapcsan

lódó toronyról, magastetőről... Őszinte válasza megdöbbentett: ezeket nem hogy nem tanították, de egyenesen tiltották az egyetemen, ezért nem érzi magát eléggé felkészültnek, hogy ilyet tervezzen. Ha Lechner Ödön, Kós Károly, Makovecz Imre hazájában így oktatnak, akkor ott valami nagyon nincs rendben.

Vezető tervezők: Szűcs Endre, Tóth Péter • építész munkatársak: Magó Vámosy Zsuzsa • belsőépítész: Szűcs Endre, Gereben Gábor • épületvillamosság: Gulyás János • épületgépészet: Skrobák László • megbízó: Nagyházi

Csaba • falkutatás: Gere László • freskórestaurátor: Szentkirályi Miklós, Boromissza Péter, Nemessányi Klára, Gyöppös Miklós, Szűcs Gergely, Heitler András, Springer Ferenc • műemlékfelügyelő: Levárdy Henriette

Fényképek • 3., 5., 8. és 9. oldal: Sáros László; 6–7. oldal: Szűcs Endre

JEGYZET

Europa Nostra-díjjal elismert magyarországi műemlék-felújítások:
1982: Szenna, Falumúzeum
1988: Apostag, zsinagóga
1989: Székesfehérvár, Rác utca
1990: Pápa, Esterházy-kastélykápolna
1992: Magyarpolány, falumegújítás
1993: Siklós, dzsámi
1994: Szántódpuszta, major
1995: Ócsa, református templom
1997: Budapest, Vidámpark, körhinta; Budapest, Új Színház; Szamosújlak, református templom
1998: Sonkád, református templom
2000: Bp., Fővárosi Állat- és Növénykert, Elefántház

2001: Fertőd, Esterházy-kastély kápolnája
2002: Budapest, a Szabó Ervin Könyvtár központi épülete; a Millenáris-park és a Kodály körönd helyreállításának terve
2003: Budapest, Barabás-villa; Szeged, Klauzál tér – Kárász utca rekonstrukció
2003: Szeged, Kárász utca – Klauzál tér városépítészeti együttesének felújítása
2004: Gyügye, református templom
2005: Mád, zsinagóga
2006: Budapest, Uránia Nemzeti Filmszínház
2007: Budapest, New York-palota; Férihegy I. terminál
2008: Doba, Erdődy-kastély parkjának felújítási terve
2009: Gyöngyös, Orczy-kastély helyreállítása FŐDÍJ

SZABADSÁG, KORTÁRS!

Kuli László

Manapság igazi érdem kortárs művésznek, kortárs építésznek lenni. A KOR-TÁRS jelző rangot, megbecsülést, kitüntető megkülönböztetést jelent, mely „kiemeli” az alkotót a dohos szagú konzervatívok, anakronisztikus múltba-révedők és önjelölt értékmentők, egyszóval a szerencsétlen „amatőrök” közül. Kortárs kiállítások, kortárs galériák, szaklapok hozsannázva ugrálnak körül minden „új, mai, friss és előremutató” művészeti-építészeti törekvést, megerősítve az érzést, hogy csak ez az út vezet a művészeti elit illusztris társaságába. Az eredetileg időintervallumot, időszaki egyezést, együttállást jelentő kifejezés így mára minőségjelölő tartalommal töltődött fel.

A kor, a korszakok, az idő és az időbeliség téves felértékelése korunk egyik jellemző princípiumzavara. A Történelem nagybetűs hangsúlyozása, az időszerűség, a „maiság” görcsös akarása a belső építkezés folyamatát az emberen kívülre igyekszik helyezni, ahol nem alakítója, legfeljebb elszenvedője lehet az eseményeknek, a magárahagyottság növekvő érzésével. Az ember szereti érezni, hogy állnak mellette mások is, akik hozzá hasonlóak, akikkel hasonlóan gondolkodik, hasonlóak a céljai, hasonló az értékrendjük, együvé tartoznak. A Metafizikai Tradicionalitás szempontjából normális, vagy normálisabb korban és társadalmi rendben ezt az érzést az organikusan szervezett társadalom minden rétegét átható, felfelé orientálódó és húzó transzcendencia biztosította. (Az Uralkodó ennek megteste-

sülése volt, tehát *az állam én vagyok!* felkiáltás adekvát és teljesen helyénvaló egy ilyen rendszerben.) Ez az érzés hatotta át a boldog békeidőben a Monarchia polgárait, amikor együtt ürítette poharát a Császár Őfelsége egészségére a cseh szabadságos katoná, az osztrák órásmester, a magyar hentes, a zsidó borkereskedő és a tót suszter. Nem a korszellem boldogította őket.

A világfelforgatás háttéréről ezt a tiszta, értékőrző és sunyi érdekektől mentes egységet bontogatják sikerrel évszázadok óta. A guillotine-nal, egyenlővé szabott szabad testvériség” vagdalkozó csőcselékét a POL-GÁR-TÁRS hívószó terelte tömegegységbe. Az organikus és hierarchikus egységbe tagozódás és a gondolkodásból fakadó együttállás egészséges örömmélnyét az alantas tömegélménnyel pótolták. A tömegesedésről így ír Hamvas Béla: *„A tömegesedés jelei, a primitívség jelei: az egész emberiség leszállt a tudattalan homályba, és elsüllyedt abban a sötétségben, amelyben a primitívek élnek... Egyébként primitívvé és vaddá csak tömegemberválhat... Tömegbe kerülve a legértelmesebb ember is egyik pillanatról a másikra megbutul. Az agy kikapcsolódik, az értelem tevékenysége megszűnik, a tudat elmerül, s helyébe a homályos, zavaros, labilis bénultság lép, ami éppen a tömeget jellemzi. A világos és józan értelem kialszik, és az ember fölött az uralmat ellenőrizhetetlen ösztönzések veszik át.”* Tehát szemben azzal a jóleső és tudatilag kontrollált együvértartozás-érzéssel, amit egy organikus társada-

lom tagja érez, kialakult a tudatvesztésbe zuhanó, irányított tömegember érzete, amit koronként más-más hívószavakkal erősítettek meg, lecserélve az előző rezsim kiüresedő fogalmait.

A hit, a szellemi hierarchia, a tekintélyelvűség elvetésével a transzcendens felé orientálódó organikus társadalom gerincét húzták ki, ami tartását veszítve, mint homokvár omlott össze, pusztult le fokozatosan az egyenlősítés hamis himnuszának zenei kísérete mellett. A társas érzés hívószavai is egyre alacsonyabb szintről hívták egységbe a káoszba süllyedő tömegembert. Megismertük és évtizedekig kötelezővé is tettük az egyenlősdi legszélsőségesebb felforgatóinak ELV-TÁRS megszólítását, amely a „világproletariátus” közhelygyűjtemény-szerű elveivel történő egységbe olvasztását szolgálta. A KAR-TÁRS és SZAK-TÁRS már egyenesen nevetséges kifejezés volt, élőbeszédben való alkalmazása mindig kabaréélmény-számba ment és legtöbbször ott is használták. Az ÉLET-TÁRS kifejezés pedig a bűnügyi hírek nyelvezetét gazdagító elem lett, magára valamit is adó, komoly ember a szájára nem veszi.

Ezen kifejezések közös tulajdonsága, hogy primitív, könnyen felfogható hívó-, és gyűjtőszavak mentén felülről zárt csoportokat hoznak létre, belőlük csak lefelé lehet kizuhanni. (A *kitörés* szót jelen esetben nem alkalmazhatjuk, mert az egy erőfeszítésből származó, felfelé irányuló mozgást ír le.) Az egységérzetet felkeltő hívószavak ezért

egyre alacsonyabb szinten próbálják meghatározni a legkisebb közös osztót, ami valami módon összeköti az atomizált embereket. Ennek a folyamatnak a legelső állomása a KOR-TÁRS kifejezés, mely nem kíván semmiféle kvalifikációt vagy szellemi lelki erőfeszítést, egyszerűen a létforgatagba azonos korban beleszületett egyedeket hozza egy platformra. Mintha az valamiféle rang vagy kuriózum lenne egy személlyel kapcsolatosan, hogy egyazon korban élt valaki mással. Az időfogalom betegesen elferdített modern felfogása emeli csak rangra ezt a kifejezést és teszi értékjelző szókapcsolattá, jelezve, hogy aki a közös fejlődésépítés munkafrontján nem teljesít a tervnek megfelelően, az szabotőr. A lineáris és töretlen fejlődés (evolúció) babonájával átítatott világszemlélet terméke ez, ahol mindenki be akarja írni nevét a nagy építmény falába, és közben elhiszi (anélkül, hogy látná az egészet), hogy valami értékeset épít hangyaszorgalommal. E folyamatok mentén a mai „modern” társadalom minden szegmensében megfigyelhető a kortárs érvényesülés egyszerű receptje: gondolkodást imitálva, zsigerből, elég hangosan és artikuláltan kell ismételtetni a kor közhelyeit, primitív általánosításait és az előremenetel biztosított. A közíró elégszer hivatkozzon az emberi jogokra és a demokráciára, a képzőművész gyakorta nyúljon meghökkentő vagy deszakralizáló és obszcén témákhoz, az építész minden alkotása absztrakt mértani formákból, környezetre és történetiségre érzéketlen hasábokból álljon, és az alkotó rögtön a KORTÁRS „szellemi” elitben találja magát. A „kevés eszközű”, „letisztult” és „őszinte” alkotások nem is kívánják meg az adott művészet teljes mélységű ismeretét és az ehhez szükséges képességeket, így akár különösebb előtanulmány nélkül is részt lehet venni e játékban. Tehát lehet úgy absztrakt hasábokból álló házat tervezni, hogy az alkotó képtelen egy hagyományos fedélszéket felszerkeszteni, lehet úgy fehér vásznat festeni, hogy a „művész” a legegyszerűbb figurális ábrázoláson is elbukna. E forgatagban pre- és posztirányzatok, kiagyalt *izmusok* követik és ellentételezik egymást gyors ütemben, és hiába érzi ma valaki ennek tarthatatlanságát, nem tud kilépni a mókuserékből, ha a helyzetmegoldásra kiagyalt legmerészebb gondolata

az, hogy a modern után a posztmodern, az organikus után a posztorganikus építészet majd „jobban kifejezi változó korunkat”.

A folyamat gerjesztésében egy társ-kifejezés is generáló erővel hat, jelesen: a KOR-SZERŰSÉG. Ez a „csinált”, rejtett módon dolgozó fogalom összeköti a kort az értékkel, a mennyiséget a minőséggel azt sugallva, hogy minden, ami ma kortárs alkotásként tárgyasul, az érték, kuriózum, fejlődésünk záloga, vagyis: *korszerű*. A korszerűségről Somogyi Győző így ír: *„... a Hagyományfényében a korszerű szó jelentése annyi, mint ideiglenes, gyorsan avuló, alkalmazkodás az éppen uralkodó hatalom elvárásaihoz... Egyáltalán nem szabad korszerűnek lenni, hanem vissza kell térni a hagyományok útjára... Nemcsak hogy jogos eltérni a korszerűség elvárásaitól – de ez az egyetlen mód arra, hogy maradó érték szülessen.”* Somogyi útmutatása fényében világossá válik, hogy a lázadás (valójában felforgatás) eszméjében fogant „modernség” már régen dogmatikussá vált és a tagadás tagadására van most szükség, visszatérve a Hagyo-

mány őseredeti frissességéhez. Ez a szellemi akció nem a népies–urbánus, haladó–retrográd, absztrakt–figurális ellentétpárok és kiagyalt irányzatok közötti hangsúlyeltolódásról szól, hanem ennek teljes egészében való elvetéséről, egy elegáns oldalralépésről, hogy ez az egész konglomerátum nélkülünk guruljon tovább a lejtőn, mert a Korhoz való deklarált tartozás és büszkén vállalt kötelék, vagy a létrontás előrehaladottságának részleges felismeréséből fakadó „a rendszert belülről reformáló” próbálkozások a menthetetlen kategóriába tartozó alkotói-, és létperspektívák. A KORTÁRS MODERN művészet és építészet gyűjtőfogalma tehát az Örök Hagyomány szikláján álló, az önálló gondolkodást preferáló, szuverén Alkotó számára szitokszóként hat, azzal semmiféle kapcsolódási pontot fel nem vállalhat, mert Baranyi Tibor Imrét idézve: *„akinek megfelel az, ami ma itt van, az spirituális szempontból reménytelen.”*

E. Gruber Henriette: *Cím nélkül VII.*, (olaj, vászon)

REFORMÁTUS ISKOLA • VERESEGYHÁZ

Jánosi János – Zsigmond László

Szöveg: Jánosi János

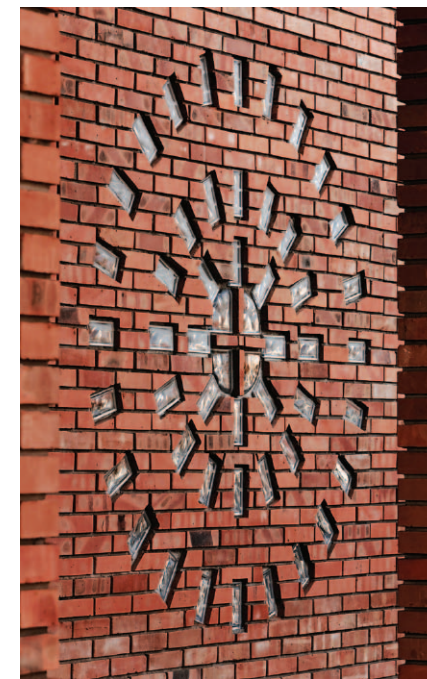
Fotó: Bujnovszky Tamás

Két torony. A református általános iskola első ütemének két tornya. Hőfém vakolat, kék égen úszó báránnyel. Zászlók lobognak a tornyok tetején. Alattuk fekete és vörös, játékos kerámia, köztük az üvegezett bejárat. Háttérben a református templom fehér, elegáns, kicsit barokkos tornya, buzogánnyal. Beszélgetnek, sorban állnak, kitűnnek. Talán nevelnek. Talán úgy, mint az iskolában. Talán mindig ilyen iskolát szerettem volna gyermekként. Ahol tudom, hol a bejárat, mi az irány. Kicsit dombon van, kicsit fel kell rá nézni, fel kell menni, emelkedni. Jobbra-balra lecsengő, elnyújtó épületszárnyak, apró vörös téglák, vízszintesen nyújtó fa rátétek és lamellák, nyugodt függőleges pillérek, kerámia „pöttyök”. Beszélgetősek. Madarak, virágok, vörös színek. Belépve nyolcszög alaprajzú aula, mérete az első ütemhez igazodik. Majd a végleges épületnél lesz központi, sarokról feltárló. A folyosókon járva falburkolat – a tűzoltó miatt csempé, a melegség miatt fa – az épület négy szintjén négy különböző szín. A beépített szekrények fehérségén végigfutó vörös frízek. Népművészeti minták, mint a templom díszített terítőin. Hangulatok, melyekhez hozzá tartoznak a csengőre feltárló ajtók, a gyerekek zívaja, a fegyellemmel társuló vidámság, a tantermek fényben úszó meleg színei.

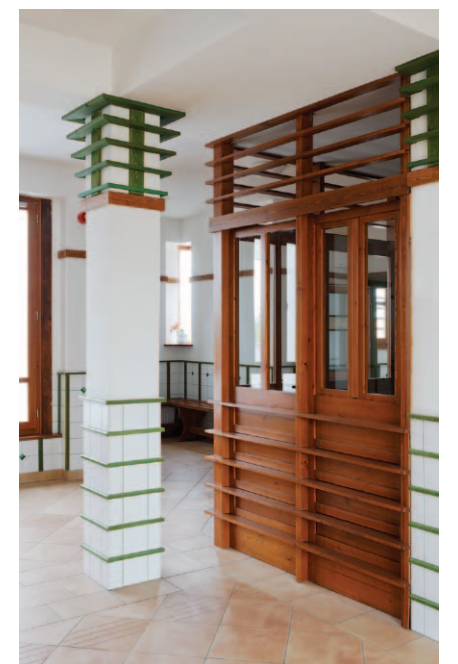
Állunk a zsúfolásig megtelt templomban. Szólnak a zsoldtárok, fehérínges apró gyermekek énekei, versei. Templomból kiáramló emberek állnak a téren, fent az iskola. Izgatott gyermekek várják a tornyok közötti üvegezett ajtók nyílását. Én is izgulok.

Ezek a hangulatok és történetek a régmúltban kezdődtek. A református templom fehér tornya már hosszú évtizedek óta büszkén áll a Kálvin téren. Mögötte elsőként az óvoda, később a kisiskola épülete is hirdette a helyi református közösség abbéli hitét, hogy a jövő itt van közöttünk, gyermekek formájában. Fogó magyarságunk ténye *hál' istennek* itt nem igazolódik. Veresegyház folyamatosan kinövi helyeit. Kis „vargabetűvel” a Református Község úgy döntött, legyen az egyháznak is hosszú távú, az egyre bővülő igényeknek megfelelő építészeti jövőképe. Veresegyház főépítésze, Zsigmond László segítségével állt össze a program: egy alaprajzi és tömegvázlatokkal kiegészített beépítési és

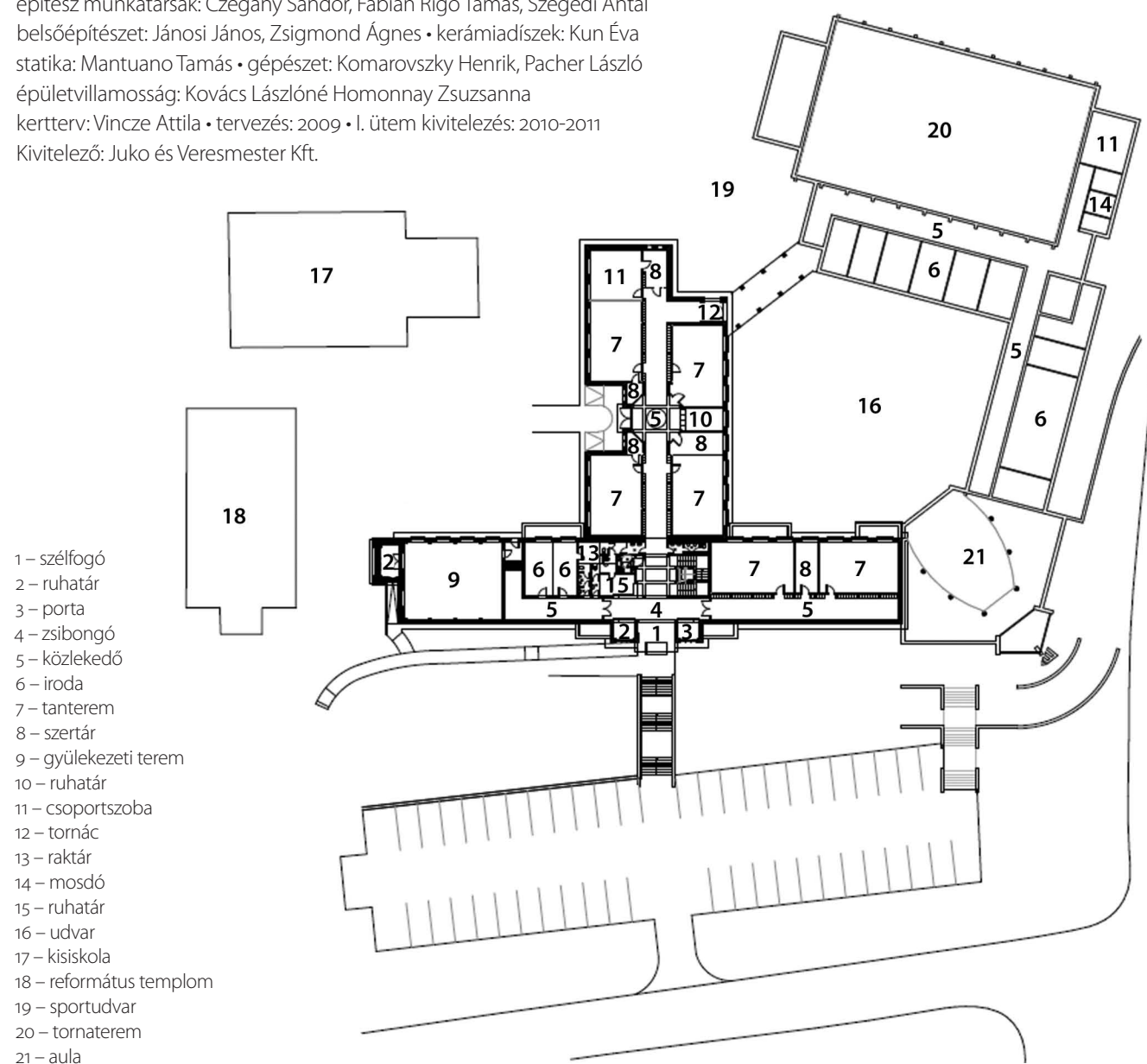
fejlesztési terv. Ez után került sor a két ütemre bontott beruházás konkrét megtervezésére. A beépítési vázlatok alaprajzi kialakítása adott volt. A meglévő templomhoz igazodó beépítési vonal mentén készültek el a teljes épületegységek engedélyezési tervei. A jelenleg is látható első ütem építése befejeződött, a második ütem kiviteli terveinek egy része is rendelkezésre áll.

Pár év alatt szűkös lett az épület, folytatódnia kell az építésnek. Térben is, és reményeink szerint a gyermekekben is. A két torony tengelyében, hátrafelé bővül az iskola. Épül a jövő.

Beépítés és koncepció: Zsigmond László • építész: Jánosi János
 építész munkatársak: Czégány Sándor, Fábián Rigó Tamás, Szegedi Antal
 belsőépítész: Jánosi János, Zsigmond Ágnes • kerámiadíszek: Kun Éva
 statika: Mantuano Tamás • gépészet: Komarovszky Henrik, Pacher László
 épületvillamosság: Kovács Lászlóné Homonnay Zsuzsanna
 kertterv: Vincze Attila • tervezés: 2009 • I. ütem kivitelezés: 2010-2011
 Kivitelező: Juko és Veresmester Kft.

REFORMÁTUS TEMPLOM • HELVÉCIA

Czégány Sándor

Szöveg és fotó: Czégány Sándor

Hiányzik az építkezés, a történet. Benne lenni, csinálni, elkeseredni, elveszítettnek lenni, töprengeni, megbeszélni, végigvenni a lehetőségeinket, vitatkozni, mérlegelni. Megtalálni azt, ami ott volt végig az orrunk előtt, csak nem látszott, mert eltakarta egy vonal, ami korábban még hiányzott. Ki érti ezt? Találkozni emberekkel, akik ugyanazt szeretnék. Igaz, néha másképp, de néha nekik van igazuk. Néha? Sokszor. A rajz csak képzelet. Tűnhetne tökéletesnek. Nem az.

Ami megépül, az lesz az igazság. A teljesség azon része, ami az adott helyzetben elérhető. A hibákkal együtt. Azokra is szükség van. Valamennyien vétünk hibát, én is, aki rajzoltam, aki meghúzta a vonalat, ami miatt ide jutottunk. A megoldást kerestük, együtt.

Az első vázlatok óta öt év telt el. Folyamatos tervezés. Mindig lehetett min töprengeni. Eleinte az anyagkimutatásokon (tégla, rézlemez, faanyag, vakolatok, burkolatok), azután a részletrajzokon. Először a szerkezeten: a boronafal kapcsolatain, a tornyon, majd a belső kialakításon, a korlátokon, mellvédeken. Később a belsőépítészet: padok, úrasztala, szószék, püspöki pad, orgona, burkolatkiosztás, lámpák, vasalatok, kilincs, kerítés, kapu stb. A templom építési bizottsága minden részletről igyekezett kifaggatni. Ezért kellett a toronyórászámlaptól, zászlótartón, padokon át a lámpákig és az orgonáig vázlatokat, majd később részletes rajzokat készítenem. Kiss Imre utépítő mérnök személyében az építési bizottságban olyan műszaki emberrel dolgozhattam együtt, aki az építkezés megszervezésében hihetetlenül pontosan és sokat dolgozott ellenszolgáltatás nélkül. Megszervezte az összes mesterrel az adott munkanem indító megbeszélését. Kikövelte minden kritikus helyzetenél a tervezői művezetést. A döntéseket logikusan és kéréllhetetlenül végigvitte. Sokszor az eleinte csak vázlatosan megjelenő javaslataimat is felkarolta az építési bizottság (Fargóné Bencsik Dóra lelkipásztor, Faragó

Sándor gondnok, Berente Istvánné, Kiss Imre, ifj. Cseh Miklós és Faragó Attila) – „Rajzold meg, azután majd meglátjuk, ha lehet, megcsináljuk.”

Hogyan kerültem én a történetbe? Sáros Lászlónál – még vándor koromban – minden Karácsonykor képeslapot készítettünk az elmúlt év terveiről, épületeiről. Ezt a szokást én is átvettem. Tassra, a szülőfalumba terveztem ravatalozót egyetemi diplomamunkaként 1995-ben, egy másikat 2006-ban. Egyik terv sem valósult meg, de az utóbbihoz képeslap-téglajegyet rajzoltam, ami azután elkerült az egyik tassi presbiter lányához, aki Helvécián él. Ez a képeslap, – ahogy utólag elárulták – „jó református ízű” volt, ezért azután meghívtak engem is Farkas Gábor DLA és Marton Tibor építészek mellett, hogy előzetes vázlatokat kérjenek egy új, Helvécián építendő református templomhoz. A presbitérium 2008 márciusában titkos szavazással az én vázlatom mellett döntött. A pályázat kiírásánál alapkövetelményként fogalmazódott meg, hogy a 150-180 fő befogadására alkalmas templom karakteres református jelleggel bírjon, térszervezése centrális legyen. A tervezett templom a reformátusok Kálvinszögét formázza. A templomtér kétszer forgatott négyzetéből kialakuló csillagra V-alakban kórus és orgona elhelyezésére is alkalmas karzatot építettünk. A földszinti templomtérben a két oldalra és az Úrasztalhoz beforduló padok centrális igehirdetést tesznek lehetővé. A gyülekezeti térbe

oldalról és felülről is érkezik fény, keleti irányból. Az Úrasztala előtt nemcsak az Úrvacsorát vevő ember állhat, alkalmanként a koncertező művészek is elérnek. Kívülről főhangsúlyt kap a bejárat torony, ez alatt lehet a templomtérbe lépni. A földből kiemelkedő fehér, vastag falak és az azokra leereszkedő meredek, csillag alakú tető között visszaugratott anyagváltás, boronafal oldja, s egyben erősíti a robusztus tömeget. Utóbbit a testvértelépülés Csíkkarcfalváról a Jenőfalvi Közbirtokosságtól kaptuk adományként.

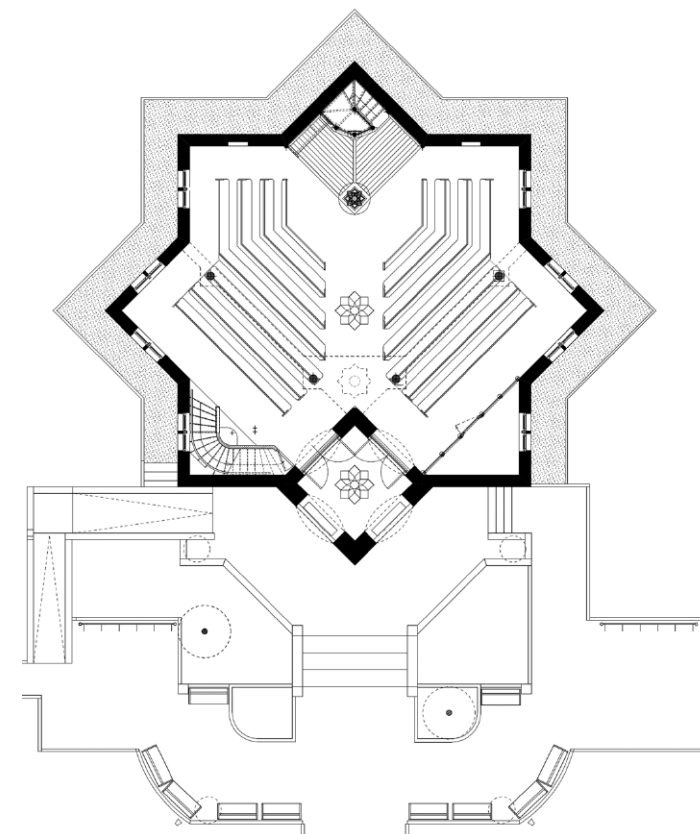
A történet, amit elmesélnek a vastag falak, gerendák, csomók és repedések, az építés története. Azoknak a története, akik a Gondviselés segítségével egyet akartak. Katona József, a bajusza alatt csendesen mosolygó kőműves, és ifj. Cseh Miklós, aki felajánlásból gépével a földmunkától kezdve a betonkeverésig mindig elérhető volt. A boronafalat építő gyergyóiaké (Borbély Andor, Kedves Imre), akik az erdélyi „mindent meg tudunk csinálni – másképp kellett volna kezdeni” ellenére remek munkát végeztek. Kötelező a harmincöt centiméter átmérőjű rönkfalat megérinteni, leszámolni az évgyűrűket. Ezek bizony közel száz évek... Mesélni kell még a szerény, de ko-

moly tudású ácsmesterről (Kéri Tibor), a tornyot készítő és az emelést irányító ácsokról (László Attila, Bolla Sándor) a bádogos mesterről (Bocskár Sándor), aki „kedves druzsámnak” nevezett és hamar felhagyott a vizsgáztatással. Kifogástalanul, egészségét nem kímélve dolgozott – felajánlásból. A tetőfedő Szabó Imre embeireiről, akikkel a keleti tetőkiemelésen (ahol nem esésvonalra állnak a cserepek) együtt öntöttük a vizet a cserépre, hogy lássuk, hogyan folyik, és akik szó nélkül cserélték a tetőfóliát a biztonság miatt jobbra. A vakolást és a burkolást készítő Zsigó és társa Kft. és a villanszerelő Kasos-Vill. Kft. embereiről, akik az egyedi lámpák szabvány szerint megkövetelt bekötéseit is vállalták. Kulima Attiláról, aki a tizenkét kicsi és a nagy csillár lemezeit nemcsak végigkalapálta, de össze is rakta. A karzat mellvédjét, az Úrasztalát és a szószéket készítő ifj. Szelei Gyula története ez, aki soha nem egyszerűsített a rajzon, hanem idejét nem kímélve, kézműves technikával, bútorminőségben dolgozott. Illés Istváné, aki a kerítést, kaput készítette a végső hajrában. Takács László Tordaszentlászlón élő asztalos története, aki a megtervezett padokat készítette, s akiről nem lehetett tudni, mi jár a fejében, nem akadé-

koskodott – javasolt és megoldott. És még sok embert kellene felsorolni, akik sokszor felajánlásból dolgoztak, segítettek, és akikkel együtt örültünk a templom felszentelésén márciusban, virágvasárnapon.

Még egyszer köszönöm. Amennyire vártam, hogy elkészüljön, annyira hiányzik most. Jó lenne mindig így intézni a dolgainkat, nemcsak az építésben, de a minden napokban is. Remélem, a gyülekezet az építésben megerősödve tovább munkálkodhat az emberek lelki építésén. Már épült a templom, amikor megkerestek a közeli Hetényegyházról, hogy adjak én is vázlat-tervi javaslatot gyülekezeti házuk bővítésére és leendő templomukra. Őt építész közül végül az én vázlataimat fogadták el. A városi tervtanácson dicséretet kapott, még a szabályozási tervet is módosították. A vázlat-tervnel azonban megállt a folyamat. Nincs meg az akarat, nem érkezett még el az idő a gyülekezet életében a templomépítésre. Majd egyszer talán ismét részesei lehetünk egy ilyen történetnek. Már nagyon várom.

Építész: Czégány Sándor • statika: Mantuano Tamás • épületvillamosság: Kovács Lászlóné Homonnay Zsuzsanna • tervezés: 2008-2012 • kivitelezés: 2013

EGÉSZSÉGHÁZ • ÓCSA

Horváth Zoltán

Szöveg: Dénes Eszter

Fotó: Dénes György

Az egészségügy társadalmunk mindennapjainak egyik neuralgikus pontja. Komoly üzenete van tehát annak, ha egy kisváros önkormányzata pénzt és energiát áldoz arra, hogy mind a szolgáltatás, mind pedig az építészeti minőség terén színvonalasan megújítsa alapellátást nyújtó intézményeit. Három, helyi munkái alapján választott építész részvételével zajló, meghívásos pályázatot követően 2008-ban készültek el Ócsa város egészségházának tervei, a cél az eddig egymástól távol működő orvosi szolgáltatások integrálása volt. A mintegy 1500 m² alapterületű épület a város központjában helyezkedik el, melynek rendezése főépítési feladat volt. A nyertes pályamű az éppen folyó egészségügyi privatizáció miatt módosult, a befektetőként jelentkező gyógyszerár az eredeti koncepcióban nem szerepelt. A végleges tervekben ez a funkció az épület egynegyedét alkotja, elhelyezése a befektető érdekeihez igazodva történt.

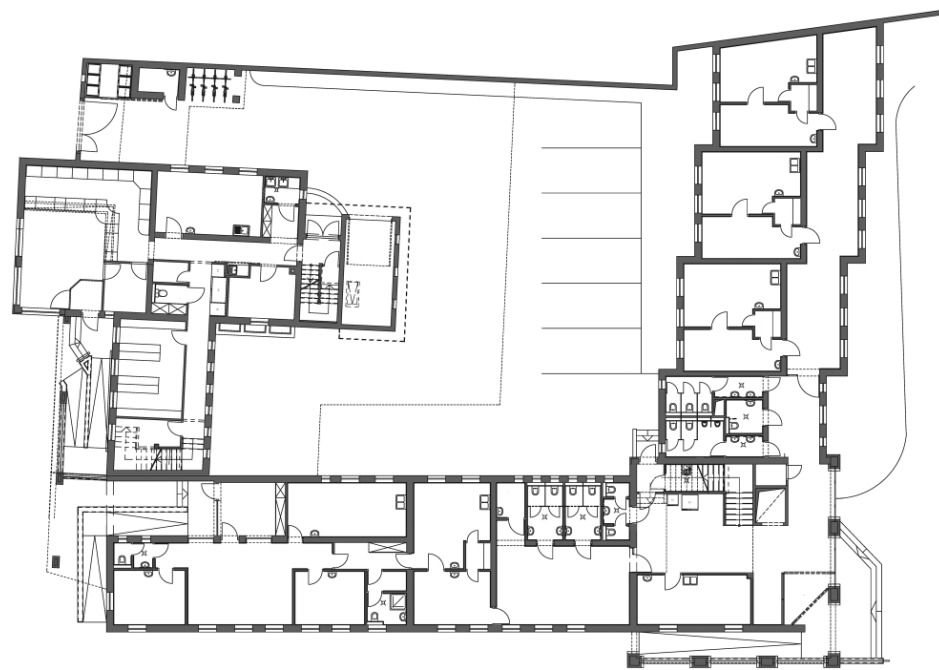
A telepítés az épített környezet struktúráihoz igazodik, tömegével finoman illeszkedik a szövetet jellemző, zárt sorú beépítéshez. A három oldalról közterülettel határos telken elhelyezkedő, „U” alakú, zárt belső udvar köré szervezett épületegyüttesben két alapfunkció kapott helyet: a főútra tájolt, önálló megközelítésű földszinti patika, emeleti patikuslakással, valamint egy, az egészségügyi alapellátást biztosító szárny, amely

a gyermekorvoshoz kapcsolódóan különbejáratú védőnői szolgálattal egészül ki. A földszinten a felnőtt-, illetve gyerek háziorvosi ellátás helyiségei, valamint az ügyeleti szoba található. Az emeleti részen, amelyet a betegek lifttel is elérhetnek, különböző szakrendelők, fogászat, fizioterápia és a labor helyezkedik el. Az oldalfolyosós rendszerű alaprajz előnye, hogy a rendelők, és így a gyógyítás a csendesebb belső udvarra tájoltak, míg a várók a napfényes, gondozott külső parkra néznek. A zárt udvarról nyílik valamennyi gazdasági bejárat, a szolgálati parkolókat igényesen kialakított zöldfelületek keretezik, a belső homlokzat a kiszolgáló funkcióhoz igazodva semleges jelleget mutat. A főútra felől nyíló patika hagyományos, oromfalas kialakítású, ám az egészségház egyedi karakterű bejárat tömege felülvilágítójával, téglapilléreivel, vízszintes fa árnyékolóival mégis határozottan kijelöli a fő funkciót, bár kényszerűségből a kisebb forgalmú utcáról nyílik.

Az épület hagyományos falazott szerkezetű, cserepezett magas és lécbetétes fémlemezfedésű féltetőkkal készült. Klinkertégla és fa külső homlokzati burkolatok, fa nyílászárók tagolják a vakolt téglafalakat. A gyógyszerár és egészségház bejáratait klinkertégla pillérek sora hangsúlyozza. Az épület meghatározó eleme a központi aula felülvilágítója, melynek belső alsó síkját az

intézmény logójává váló színes üvegkompozíció díszíti. A felülvilágítón át a tereket fény járja be, a várók nagy üvegfelületei a gondozott parkra néznek. A világosság, a természet és a szabad tér látványát semmilyen más kedélyjavító fogás nem pótolhatja. A gyógyító erejű természetes fény jelenléte és a nyitottság a hazai egészségügyi intézményekre egyáltalán nem jellemző, gyakran megfigyelhető, hogy az olyan terekben is az elsőtétítésre és a külvilágtól való elfordulásra törekednek, ahol az nem indokolt. A barátságos hangulatú belső tér anyaghasználata visszafogott, a rendelők szokásos merev, rideg légköre feloldódik.

Az épület egészét természetes anyaghasználat, tiszta, átlátható alaprajzi rendszer és minden részletben megnyilvánuló humanus hozzáállás jellemzi. Tömegével, megjelenésével a meglévő szövetet szövi tovább sebzés nélkül. Az ócsai új egészségház rácsfol az előítéletekre, a benne tett látogatás esztétikai felüdülést jelent, mely már önmagában fél gyógyulás. A hazánkban oly ritka kifogástalan építési minőség a heti tervezői művezetésnek és a kivitelező (GOMÉP Kft.) együttműködésének köszönhető. A gyógyszerár ízléses és korszerű bútorai Keisz Gellért formatervező iparművész tervei alapján készültek. A város a saját forrásából megépített épületegyüttes közvetlen környezetére, a településközpont-

tok számára kiírt pályázaton uniós támogatást nyert, így nemcsak az épület telkén, de tágabb környezetében is díszburkolatokat, igényes zöldfelületeket alakítottak ki.

Horváth Zoltán egy kisebb szünettel közel 15 éve a város főépítésze, hivatalának megújításában döntő tényező volt az egészség-

ház tervezésének folyamata és megépítése. Az épület 2010-ben a Pest Megye Építészeti Nívódíj pályázaton középület kategóriában első díjat nyert. A tervezést hasonló megbízások sora követte, az építész tervei alapján készült Abony, Csurgó és Budakalász egészségháza, utóbbi még építés alatt áll.

Vezető építész tervező: Horváth Zoltán • építész munkatárs: Horváth Gergely • statikai tervező: Demjén József • épületvilla-mosság: Mihalovics József • épületgépész tervező: Pachter László • táj-és kerttervező: Izmini Réka • kivitelező: GOMÉP Kft. Gombkötő Márk • tervezés 2008, Kivitelezés 2009

RAVATALOZÓ A CSÍKI-HAVASOK LÁBÁNÁL

Bogos Ernő

Szöveg és fotó: Bogos Ernő

Szépvíz és Csíkszentmihály települések a Csíki-medencében, Hargita megye keleti peremén, a Keleti-Kárpátok ölelésében fekszenek. Szépvíz, a gyimesiek egykori vásáros helye a monda szerint nevét Szent Lászlótól kapta. A járási székhely nevezetességei közé tartozik a műemlék haranglába, XVII. századi római katolikus kápolnája és templomai. Mára szinte összeépült Csíkszentmihálysal, melynek Szent Miklós tiszteletére szentelt erődített temploma, és a benne lakó harang messze földön híres. Évszázadokon keresztül Szentmihály volt

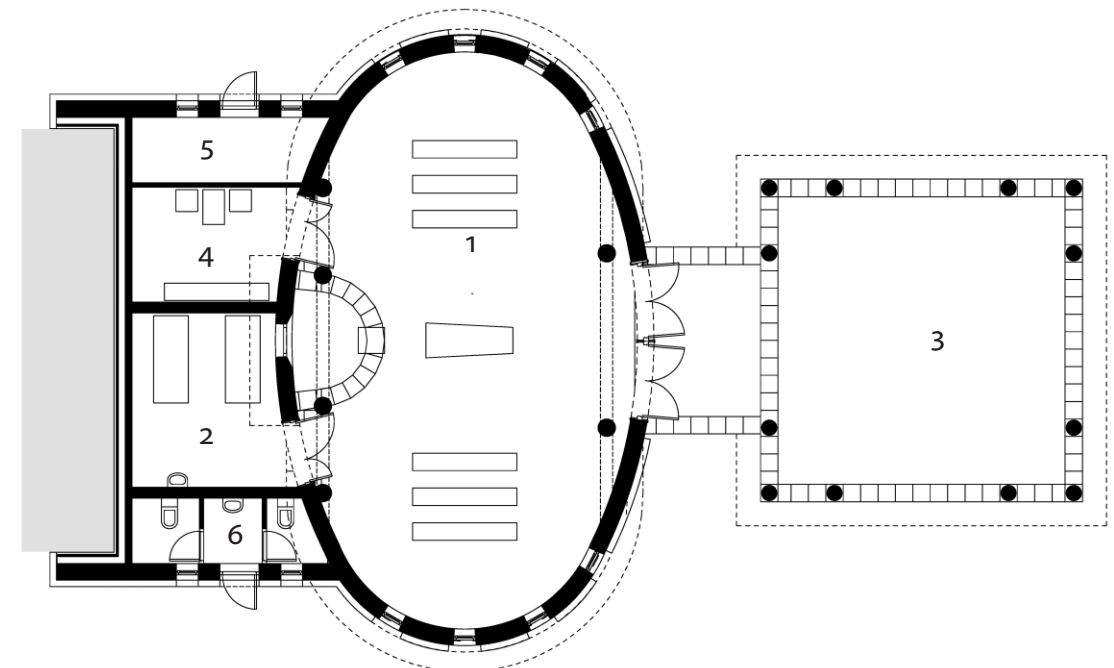
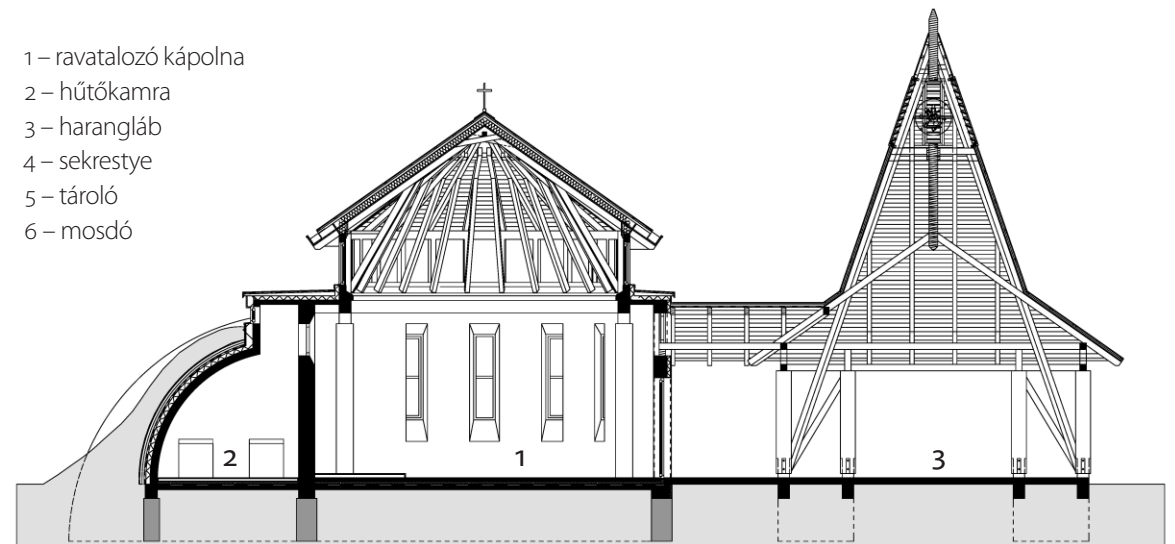
az anyaegyház, a két település közösen építette és használta a régi templomot. A több mint három évszázada Szépvízen letelepedett örmény közösség jelentős gazdasági és kulturális fejlődést generált a településen, s ez társadalmi rétegződést is eredményezett. Ennek a rétegződésnek még ma is látható jelei, de már kifakult hagyományai a különböző csoportok temetői: örmény temető és kápolna, kisiparosok temetője, Szent Antal kápolna, és az idegenek temetője. A székely ácsok mesterségbeli tudását őrzi Szépvíz XVII. századi

műemlék haranglába (csengettyű), amelynek közösségformáló és identitást megőrző szerepe nem elhanyagolható.

A két település közös temetője az Erdélyt Moldvával összekötő országút mentén helyezkedik el, a ravatalozó kápolna megtervezésével 2009-ben Szépvíz szülöttét, Bogos Ernő építész bízta meg. A környék épített öröksége, a hely adottságai és rejtett üzenete, a búcsúzáshoz kapcsolódó gye-
rekkori élmények együtt alkották a tervezés kiindulópontját. Az új kápolna a két település két templomának tornyát összekötő

- 1 – ravatalozó kápolna
- 2 – hűtőkamra
- 3 – haranglába
- 4 – sekrestye
- 5 – tároló
- 6 – mosdó

virtuális tengelyen áll, Szépvíz szerves fejlődésének fonalát követi. A meglévő községi temetőkapu által kijelölt tengely végén egy hármas tagozású építmény fogadja a gyászolókat. Fedett-nyitott harangláb alatt jutunk be az ellipszis alaprajzú kápolnába, amelyhez egy, a hűtőkamrá is magában foglaló, gyeppel borított „domb” támaszkodik. A harangláb arányában és szerkezetében a hagyományokat követi, cseréppel fedett látszó fa tetőszerkezetnek karakteres eleme a lamellás harangnyílásokat rejtő bádogozott csúcselem. A fo-

gadóépületből üvegezett fa ajtókon át jutunk a centrális elrendezésű ravatalozó térbe. Az egyetemes jelentésén túl, az ellipszis forma két fókuszpontjával a két önálló közösség egybetartozását szimbolizálja. A végső búcsúzás helyén a két világ találkozását a tető alatt körbefutó ablakok fénykoronája sejteti. Ezeken az oldalsó ablakokon kitekintve a virtuális tengely felismerhető, mindkét templom tornya láthatóvá válik. Az épület anyaghasználatára a kőburkolat, a vakolt-meszelt belső falfelületek, és a látszó faszervezetek jellem-

zők. A sekrestyét, hűtőkamrát és kiszolgáló egységeket rejtő harmadik épületrész gyeppel borított dombként csatlakozik a kápolnához, két oldalán kővel burkolt támfalból nyílnak a hátsó bejáratok.

A ravatalozó kápolnát 2011 októberében szentelték fel.

Vezető tervező: Bogos Ernő • építész munkatársak: Cserenyák Eszter, Szepe-si Ákos, Szász István, Forró Hunor • statikus: Márton Sándor • tervezés: 2009 • építés: 2010-2012

SZENT LÁSZLÓ-EMLÉKHELY A POGÁNY HAVASON

Építész: Bogos Ernő • építész munkatárs: Szász István

Szöveg: Dénes Eszter

Fotó: Szász István

A monda szerint Szent László, miután megsemmisítő csapást mért az országba betörő kunokra, a völgybe ugratott, ahol lovát itatva így szólt: *Igyál lovam, mert ez szép víz.* Lovának patája nyomot hagyott a kősziklán. Később a Pogány-havas előfokán kápolnát építtetett.

A fákkal, avarral borított szépvízi romok régészeti feltárása az elmúlt években megtörtént. A négyzetes szentélyzáródású, 6,6 m hosszú és 5,2 m széles, zsindellyel fedett kápolnát feltehetően a XVII. században építették, később a falait ledöntötték, köveit elhordták. Rosszra forduló sorsa alighanem az országút XIX. sz. elején történt áthelyezésével magyarázható, az egykor út mellett fekvő kápolna ekkortól nehezen megközelíthető, majd elhagyatott lett.

A Szent László-napi búcsújárás szokását az elmúlt években felelevenítették. Bogos Ernő építész a helyi polgármester felkérésére tervezett oltárral ellátott haranglábát a romokhoz, ahol a búcsús szentmiséket bemutatják. A Szent László királynak, Szépvíz védőszentjének emléket állító harangláb a kápolna kelet-nyugati tengelyének meghosszabbításában áll, helyzete és iránya a szent helyet jelöli ki. Az önkormányzat támogatásával, helyi ácsok munkájával, helyben kitermelt fából épült 2012-ben. Közel 40 kg-os harangját Székelyudvarhelyen öntötték, amelyet a fémtolvajok miatt csak a búcsú napján teszik a helyére. Az építéssel egy időben romok szakszerű konzerválása is megtörtént. Szép lenne, ha a csíksomlyói búcsúra igyekvő gyimesiek ismét ezen az úton jönnének, a szépvízi kápolnaromnál fogadnák őket a csíkiak, ahogyan tették ezt évszázadokon keresztül.

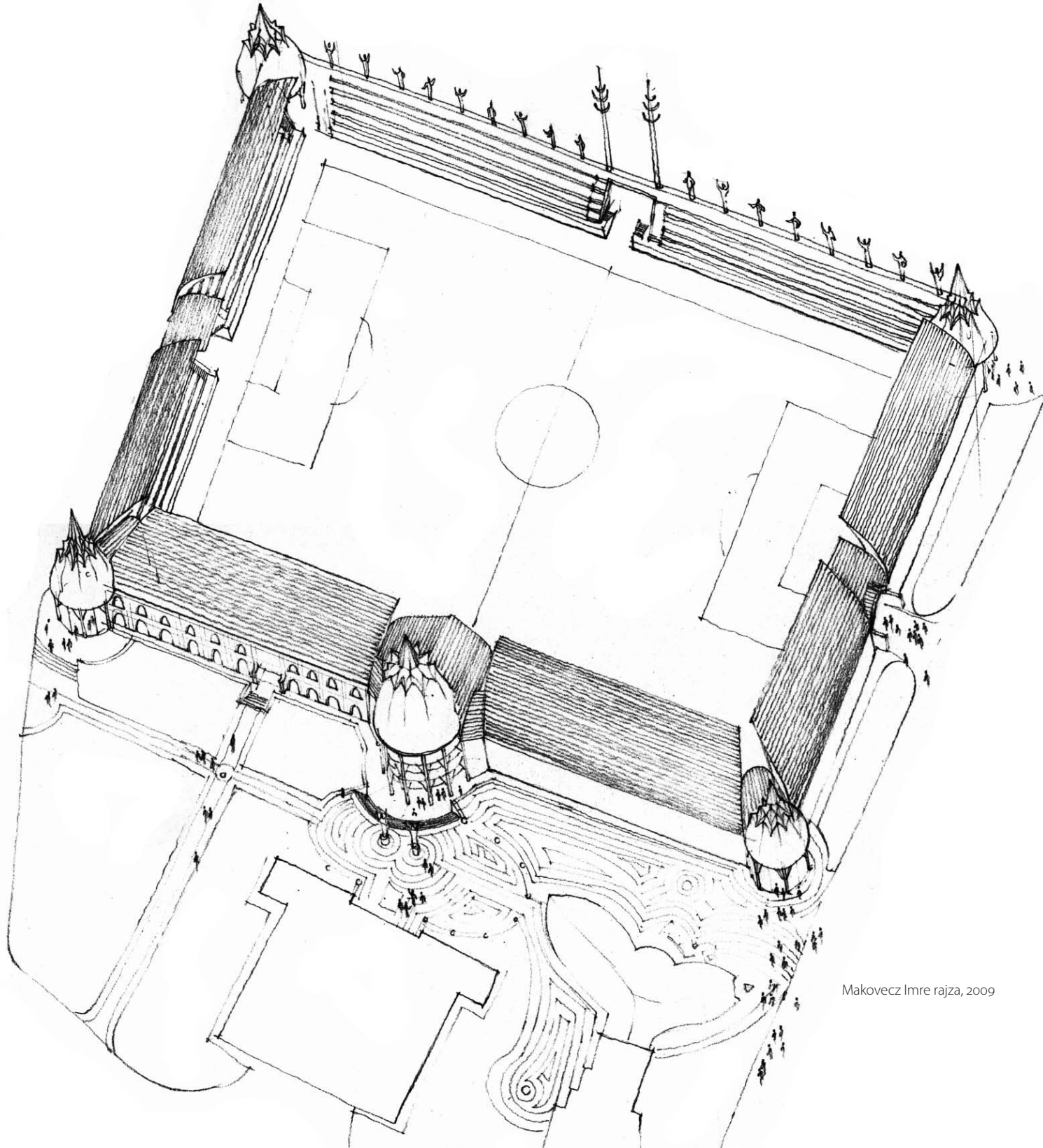

PUSKÁS FERENC LABDARÚGÓ AKADÉMIA STADION

Pillanatkép az építésről

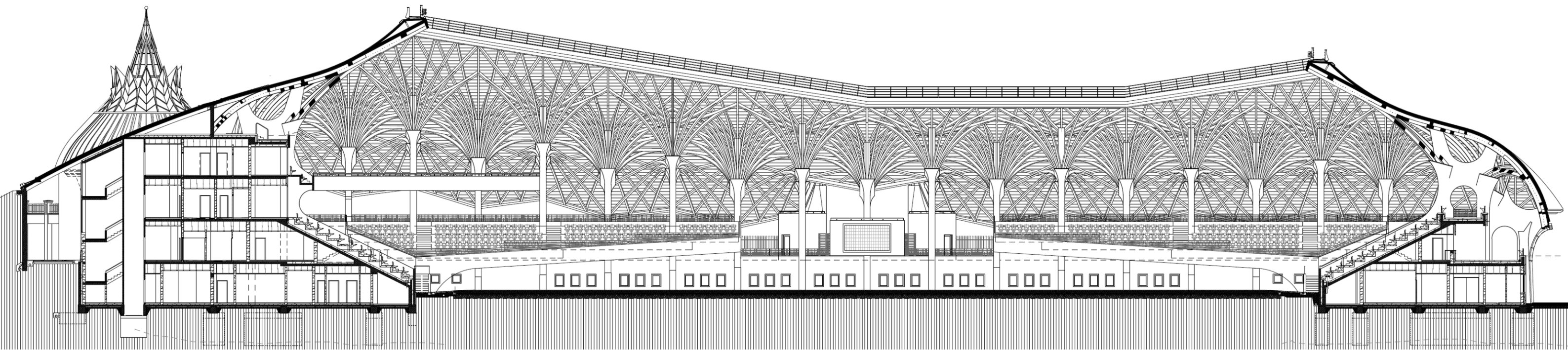
Szöveg: Dénes Eszter

Koncepcióterv: Makovecz Imre • építész: Dobrosi Tamás

Makovecz Imre rajza, 2009

A stadion építésének története 2006-ra nyúlik vissza. Ekkor kérte fel Orbán Viktor miniszterelnök úr, a Puskás Ferenc Labdarúgó Akadémia alapítója Makovecz Imrét, hogy vegyen részt a bővülő szükségleteknek megfelelően fejleszthető felcsúti komplexum tervezésében. Az első ütemben a meglévő kúriát belső udvarának beépítésével kétszintes kollégiummá alakították át. A Mester terveinek feldolgozása, művezése, majd a második ütemben megvaló-

suló ügyvezetési és élettani szárny, valamint a hozzá csatlakozó étterem tervezése az akkor még vándoriskolás Dobrosi Tamás feladata volt. 2010-re mindhárom épület, és az egykori kúriához tartozó ősfás terület kertje is elkészült. Már 2008-ban felmerült a megbízóban a centerpálya és a hozzá tartozó elégtelen kiszolgáló egységek majdani fejlesztésének gondolata, így még ebben az évben felkérték Makovecz Imrét egy fedetlen lelátó beépítési tervének el-

készítésére. Időközben megrendelői oldalról az igények folyamatosan bővültek, 2009-ben már egy négyoldalú, három oldalról fedett, kétezer fős lelátó, valamint az ahhoz tartozó öltözők vázlatterveinek elkészítésére került sor. Az építetetői szándék gyakran módosult, talán éppen az elkészült tervek adtak ihletet a végleges program összeállításához: 2011-ben egy, az UEFA nemzetközi besorolása szerinti 3. kategóriájú stadion tervezésére adtak megbízást. Az

évek során az egyszerű fedett lelátó átlénygült egy, a szigorú nemzetközi előírásoknak megfelelően kialakított 3500 fős stadionná, ezeknek az elvárásoknak azonban a korábbi vázlattervek már nem feleltek meg.

Az előírások bonyolultsága okán a munka előkészítését és a nemzetközi iránymutatások szerinti minősítést biztosító, több száz oldalas előírások tanulmányozását követően a funkciószám kidolgozását, az első vázlatok elkészítését Makovecz Imre

megtisztelő támogatásával Dobrosi Tamás végezte; kibontásukra már csak Makovecz Imre halála után kerülhetett sor; erőt adó támogatása nélkül, de a korábbi koncepciókhoz készített vázlatainak szellemiségét figyelembe véve készült el a stadion építészeti terve. Nyomasztó felelősség, de egyben lehetőség volt ez egy fiatal építésznek. Az összetett funkciót kiszolgálva, de az alapgondolatot mindvégig szem előtt tartva, egyedi, megmásíthatatlanul magyar, a

szerves gondolkodásban fogant épület tervezése volt a cél. Az Akadémia alapítójaként Orbán Viktor miniszterelnök úr határozott szándéka volt, hogy az itteni viszonyokra adaptált, külföldről importált építészlet helyett a magyar szerves építészetnek biztosítson lehetőséget arra, hogy kreativitását ilyen léptékben is bizonyíthassa.

A magánadományokból, állami támogatás nélkül épülő 3500 fős stadionban külön útvonalon megközelíthető egységként

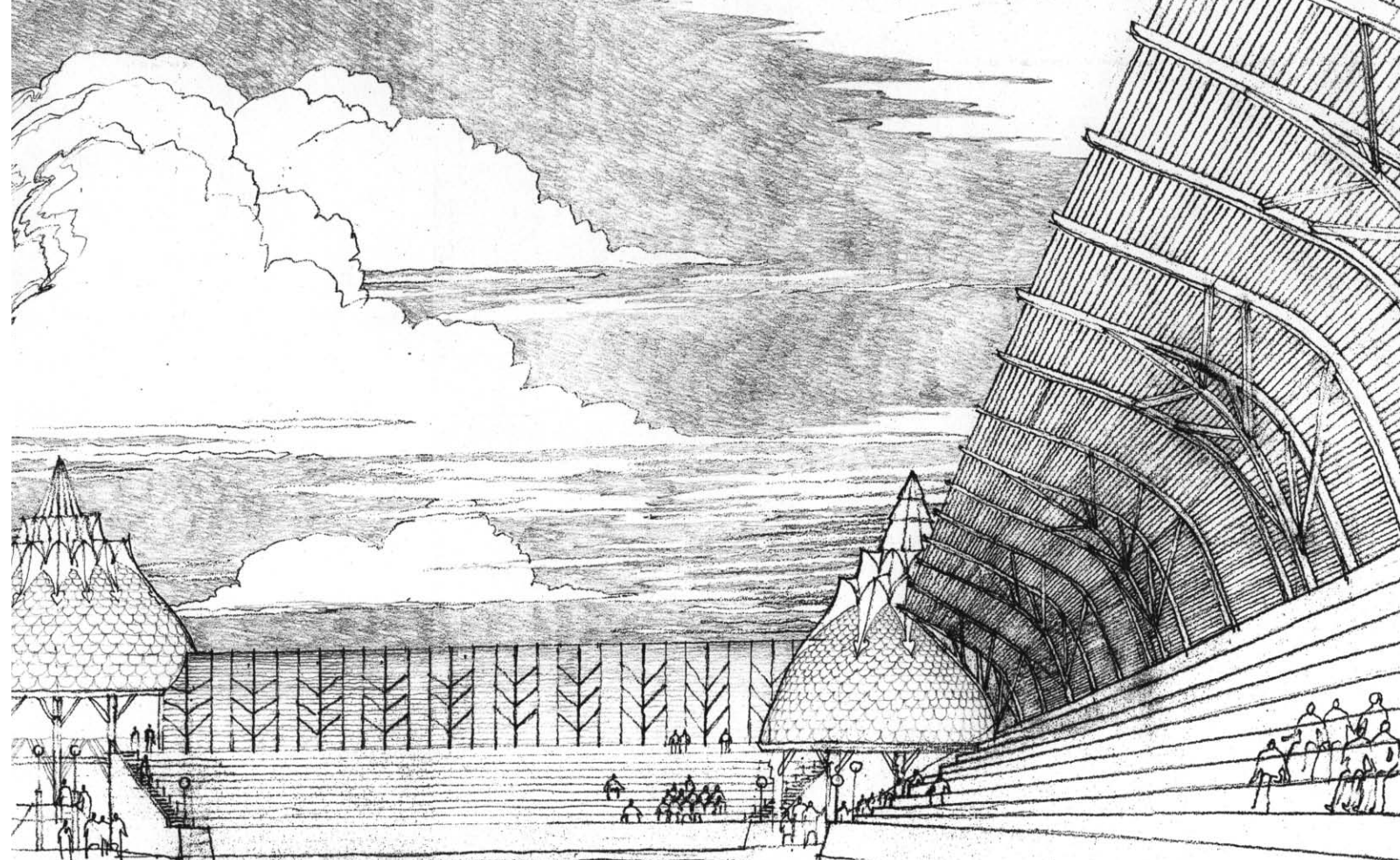
nézőteret, leválasztott sajtó-, illetve 500 fős VIP részleget, valamint a játékosok számára fenntartott öltözőt, és azok kiegészítő helyiségeit kellett elhelyezni. A telepítésnél a szabványban előírtakon túl fontos szempont volt a helyszín kelet-nyugati irányban megjelenő nyolc méteres szintkülönbségének kihasználása. Az épület monументalitását tekintve előnyös adottság így szerényebb, kezelhetőbb tömeget eredményezett, melynek méretein a kis hajlású tető lefutása tovább tompított. Az anyaghasználat a várható intenzív igénybevételhez, a meccseknél felmerülő biztonsági szempontokhoz igazodik. Nehéz betonstruktúrák jellemzik az épület egészét. Az eredetileg tervezett, kellő időt, magas szintű kivitelezési fegyelmet és megfelelő időjárási körülményeket igénylő látszó nyersbeton szerkezet utóbb az anyag struktúráját láttatni engedő felületkezelésre módosult. A tervek szerint a homlokzati löttbeton felületek homokfűvásos technológia alkalmazásával több helyen is mintázott jelleget kapnak. Valamennyi szerkezet összetettsége ellenére jól iparosítható, a költségek tekintetében a tervező optimális megoldásra törekedett. Az ötszáz fős, elkülönített VIP részleg az Akadémia meglévő

épületeinek hangulatát idézi. A nézőtérnél alkalmazott építészeti alapelemek itt nemesebb anyagból, kibontva jelennek meg. Az épület lefedése a betonszerkezetből mint törzsből kinövő, rácsszerkezetként összeálló fa lombkoronát idéz, az organikus szemléletből fakadó növekvő jelleget mutat. Ez az egyedi, páratlan szerkezet bizony megizzasztotta a statikusokat, kivitelezőket egyaránt. Az organikus építészetnek tulajdonított attribútumok, öncélú díszítőelemek alkalmazása helyett az épületet átható szerves gondolkodás a tartószerkezetbe rejtve ismerhető fel. A magyar valóságnak megfelelően így az épületről leválasztható elemek elhagyása nem lehet alkupoziáció a kivitelezés során, minden a szerkezet logikájából következik.

A megbízó fontosnak tartotta, hogy az építésben a léptékhez és a szerkezet bonyolultságához igazodva helyi vállalkozók is részt vegyenek. Az építész számára a kivitelezés komoly, szemléletformáló küldetést jelentett, melynek eredményeképpen a növekvő bonyolultság ellenére odaadással és szeretettel dolgozó kivitelezők egyre büszkébbé váltak saját, korábban maguktól sem várt teljesítményükre. Jelenleg a szerkezetépítés zajlik, amelynek

legnehezebb fázisain már sikeresen túljutott a kivitelező. A világon egyedülálló, legyezőszerű fa rácsshéjszerkezet építése most kezdődik el. Az átadás 2014 tavaszán esedékes, ezt követően októberig az épület méretéhez képest a legrangosabb nemzetközi szintű futballesemények – többek között az U19-es Európa Bajnokság mérkőzései – kerülnek itt megrendezésre. Nemzetközi tornák és utánpótláskupák méltó színhelye lesz ez a stadion, ahol a csapatok, a szurkolók és a sajtó kiszolgálása a legmagasabb nemzetközi előírások szerint történik. A felcsúti épületgyűttes Makovecz Imre és Dobrosi Tamás keze nyomán a példaértékű kezdeményezésként megalakuló Puskás Ferenc Labdarúgó Akadémia és a magyar szerves építészet hírért viszi a nagyvilágba.

Vezető tervező: Dobrosi Tamás • konzulens: Makovecz Imre • építész munkatársak: Arnóczki Imre Balázs, Szegedi Antal, Tőrekiné Bakó Krisztina, Király László • statika: Pongor László • épületvillamosság: Kovács Lászlóné Homonnay Zsuzsanna • épületgépészet: Nagy László • Megbízó: A Felcsúti Utánpótlás Neveléséért Alapítvány, Mészáros Lőrinc kuratóriumi elnök

Fent: belső távlati kép; Makovecz Imre rajza, 2009 • lent: Dobrosi Tamás tervének számítógépes látványterve, 2011

25 éves a Makovecz Imre tervezte ERDEI MŰVELŐDÉS HÁZA

Szöveg: Dénes Eszter
Fotó: Dénes György

A Pilisi Állami Parkerdő Zrt. által üzemeltetett intézmény működésének célja, hogy a mogyoró-hegyi kirándulóközpontba látogató fiatalok tudatosan kapcsolatba kerülhessenek a természettel. Makovecz Imre 1988-ban átadott épülete már a kezdetektől a hazai környezeti nevelés fellegvára.

Dr. Madas László, a Pilisi Állami Parkerdő Gazdaság igazgatója a hetvenes évek közepén egy kirándulóközpont építését kezdte meg Visegrád fölött, az egykor lakott Kisvillám, Mogyoródomb és Nagyvillám területeire. A munka előkészítését, a közművesítést, az utak, a parkolók, és a mesterséges dombok kialakítását nagy gondossággal végezték. A tájalakítás egy, a természeti és a városi környezet közötti átmeneti közeget eredményezett, mely alkalmas a kiránduló, pihenni vágyó emberek fogadására. Miután a Sárospataki Művelődési Ház tervei miatt Makovecz Imre helyzete a Váti-ban lehetlenné vált, és távoznia kellett, 1977-től a Pilisi Állami Parkerdő Gazdaság állományába került. A Mogyoró-hegyi kemping (1977-1981), a Mócsai-tanya (1980-1982) és a vendéglő (1980-1982) megépítését követően az Erdei Művelődés Házának megtervezésével bízták meg. A cél egy olyan kirándulóközpont létrehozása volt, melynek feladata az ember és természet kapcsolatának tudatossá tétele. Az ide érkezőknek szervezett és csoportos formában kívántak lehetőséget biztosí-

tani a fák, a virágok, a gombák, a különböző gyógynövények, és az itt élő állatok megismerésére. E célból könyvtárat, műhelyeket, konyhát, dia- és videótárat, valamint egy előadások tartására alkalmas központi teret kellett az épületben elhelyezni. A fű borította földfeltöltéssel körülvett, két egymásba ható kupolával fedett épület voltaképpen egy dombház, amely mintha kiemelkedne a föld alól, szétszakítva azt. A központi tér pikkelyes rézlemez fedésű kupolája az állatövi csillagképekkel díszített oszlopokon áll. A kupola közepén egy korona övezte opeion nyílik, amely napsütésben napóráként jár körbe. A külső gyűrűben helyezkednek el a különböző foglalkoztató helyiségek. Két főbejáratának tengelye március 21-én, a csillagászati tavasz kezdetén a felkelő napra tekint. A kapubálványok Péterfy László munkái, a kapuszárnyak a faragott sasok kitárt szárnyai. Eredetileg valamennyi faszerkezetet a tervező elképzelése szerint zöld színű lazúrral felületkezelték. Sajnos ma már ennek nyoma sincs, mindent egysegesen barnára festettek. A belsőépítészeti kialakítás Mezei Gábor tervei alapján valósult meg. A tervezett bútorok egy része végül nem készült el. *„Azért szeretem ezt a házat, mert ebben mindaz, amit új gondolatnak nevezhetek, amit én egyáltalán hoztam az*

építészetbe, az ebben gáncs nélkül és maradéktalanul kifejeződik.” – nyilatkozta a Mester.¹

Az intézmény 1988-as átadása óta a környezet- és természetvédelmi oktatás legkiemelkedőbb hazai központja. Előzetes bejelentkezés alapján fogadják az érdeklődő csoportokat egynapos programokra, vagy hosszabb erdei iskolákra, nyári táborokra. A 25 éves évforduló alkalmából a fenntartó jubileumi programsorozatot hirdetett. A gazdag kínálatban találunk kétéltű kalandnapot, orchidea-túrát, a növények napján kicsik és nagyok pillanthatnak be a gyógynövények és az erdőgazdálkodás titkaiba. A zöld-tárlat keretében a vízből foglalkozás mellett történelmi és természetismereti sétákat is tartanak. A kisebbeknek természetvédelmi tábor, a nagyobbaknak apródtábor szerveznek. *Mogyoróhegyi élményeim* címmel rajz- és esszé pályázatot hirdettek.

Az épület megépítése sok viszontagsággal járt. *„Nagyon szeretném, ha tavasszal megnyílna, és mindannyian, akiknek köze volt ahhoz a célhoz, hogy a természet és az ember a mágia erejével közel kerülhessen egymáshoz, megállhatnánk benne, és azt mondanánk: hála Istennek, megcsináltuk”* – írta a Mester.² Az épület elkészült, oktatóközpontként a természet szeretetére és megbecsülésére neveli gyermekeinket immár 25 éve.

¹ Részlet Osskó Judit tv-filmjének interjújából, MTV 1985

² Makovecz Imre: Az Erdei Művelődés Háza, Visegrád. Magyar Építőművészet, LXXIX.évf. (1988), 2.sz. 28-29.

FŐÉPÍTÉSZEK

CSERNYUS LŐRINC • CSENGER

A Kós Károly Egyesülés a jelenlegi közigazgatást érintő változásokat elősegítő és az ország épített környezetét formáló munka egyik alapkövének tekinti a Vándoriskolában idén elindított főépítési képzést, amely a főépítési rendszer úgynevezett önkormányzati, tanácsadói részével foglalkozik elsősorban, kiemelt hangsúlyt fektetve a napi jelenlétre, a helyi szinten keletkező problémák megoldására. Az Egyesülés tagjainak nagy része főépítésként is tevékenykedik az ország legkülönbözőbb pontjain. Csernyus Lőrinc korosztályának legelső és egyben legrégebben dolgozó főépítésze, a főépítési képzés irányítója. A képzéssel párhuzamosan induló rovatot az ő tevékenységének ismertetésével nyitjuk meg.

Csenger és a „messziről jött idegen”

Csengert már a XV. századtól fontos mezővárosként tartották számon, vásártartási joggal és révátkelőhellyel rendelkezett. Vallási és egyben kereskedelmi központ volt, a reformáció alatt fontos szerepet játszott az új egyházszervezésben, számos zsinatot tartottak itt. Később a csengeri járás székhelye lett, a trianoni döntést követően meghúzott országhatár azonban elmozdította a régió központját, a 16 km-re fekvő Szatmárnémetivel való kapcsolatrendszerét. Ezzel a mezővárosi lét feltételei megszűntek, a járásának egy részétől is megfosztott hatezer fős kisváros periferiára került. A vasútvonal a romániai oldalon

a mai napig nem épült vissza. A Kádár-rendszer vidékpolitikájának következtében az egykor jelentős mezőváros halódó településsé sorvadt. Helyzetét tovább súlyosbította az 1970-es szamosi árvíz, amely öt környező falut rádírozott le a térképről. A hidat ekkor elbontották, így kistérségi szerepe tovább csökkent. A nyolcvanas évek második felében az akkori tanácselnök, Apáti György a város hanyatlásának megállítását tűzte zászlajára, az új távlatok kereséséhez építészek segítségét kérte. A nyolcvan kilométernyire fekvő megyeszékhelyen, Nyíregyházán az Állami Megyei Tervezővállalat – a nagy távolságra való hivatkozással – nem vállalta a felkérést. Így Apáti György Dr. Nóta József állatorvos javaslatára úgy döntött, hogy a 300 km-re fekvő fővárosban dolgozó Makovecz Imrét keresi fel, akinek sárospataki munkái meggyőző erővel hatottak rá. Hosszú, gyümölcsöző kapcsolat kezdete volt ez. Makovecz Imre a MAKONA munkatársaként dolgozó Csernyus Lőrincet bízta meg a főépítési feladatok ellátásával, bár ekkor ez a kategória még jogilag nem létezett. A munka felméréssel indult, melynek eredményeit a Magyar Művelődési Intézettel összeállított csengeri kalendáriumban foglalták össze. A korát megelőző elemzés alapján a szakemberek kistérség létrehozását javasolták, építészeti és nem építészeti beavatkozásokat határoztak meg. A tanács ennek alapján bizalmat szavazott a messziről jött idegeneknek, akik hozzáfogtak a település szerkezetének újragondolásához

szükséges beépítési tervek elkészítéséhez. Az építészeti koncepció legfontosabb eleme egy városközpont létrehozása volt, melyet az Árpád-kori templom pozícióba emelésével, belső sétányok kialakításával, valamint egy elkerítetlen, önálló épületek sorából álló oktatási központ telepítésével alakítottak ki. A Beke Pállal és Varga A. Tamással Csengerben folytatott közös munka egyedülálló és példaértékű volt a magyar népművelés, település- és közösségfejlesztés terén. (Beke Pál szatmári fejlesztőmunkájáról az *Országépítő* 1998/1-2-3, 1999/1 számában olvashattunk.) Az építészeti feladatok nagy része jelenleg is döntően a meglévő épületek felújításából és bővítéséből áll. A főépítész munkái a városkép szempontjából jelentős régi épületek új funkcióval történő átalakítása (Szuhanikúria, kollégium), a közterek megújulása (Petőfi tér, Szent István tér) és az új épületek tekintetében is (általános iskola és művelődési ház, idősok otthona, szolgáltatóház, ravatalozó stb.) egyedi megoldásokat nyújtanak. A településközpont neves építészeti tervei szerint megvalósult új elemei mellett a fejlesztés és a revitalizáció egyéb szintjein is változások történtek. A lezárt határátkelő megnyitása, az alma eladásának és helyi feldolgozásának megszervezése, vagy a légkabeleknek a felszín alá történő elrejtése építészetben túlmutató, óriási jelentőségű kezdeményezések. Csernyus Lőrinc huszonhat éve Csenger főépítésze. A jelenlegi beruházások is az eredeti településfejlesztési koncepció szerint történ-

CSERNYUS LŐRINC (1961)

Tanulmányok

1980–86 • Budapesti Műszaki Egyetem
Építésmérnöki Kar
1981–84 • Visegrádi táborok résztvevője

Munkahelyek

1985–86 • ÉVITERV
1986–90 • MAKONA Kiszövetkezet
1990– • Triskell Kft.
1987– • Csenger főépítésze
1996–2002 • Ürmő főépítésze
2003–2009 • Fehérgyarmat főépítésze
2005–2010 • Solymár főépítésze
2005–2011 • Bonyhád főépítésze
2002– • a Magyar Művészeti Akadémia
Aura tagja
1989– • a Makona Egyesülés
és a Kós Károly Egyesülés tagja

Oktatói tevékenység

2002– • BME, Építészkar
2007– • a Vándoriskola vezetője
2009– • építészettörténet
és vizuális kultúra oktatás
Waldorf gimnáziumokban

Elismerések, kitüntetések

2001 • Pest Megye Építészeti Nívódíj
2009 • Magyar Művészetért díj
2011 • Kós Károly-díj a Vándoriskola vezetőjeként
2012 • Ybl Miklós-díj
2012 • Az Év Főépítésze díj

nek. A főépítész tervezői és városfejlesztő tevékenysége, és a település érdekeit jól szolgáló városvezetés konstruktív együttműködése következtében a korábban elsorvasztott város visszanyerte valódi rangját.

Mi várható el egy településtől?

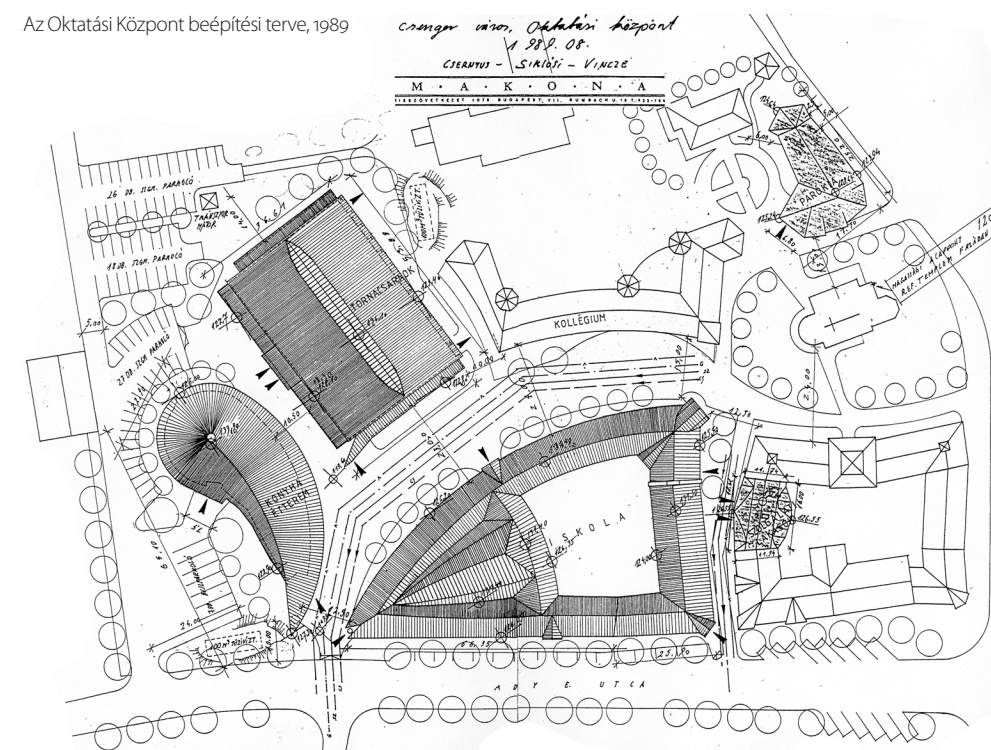
Jobbára egyszerű dolgok: jó levegő, iható víz, szennyvíztisztítás, szeméthyűjtés és -elhelyezés, csapadék- és belvízelvezetés, kellő erősségű és feszültségű áram, járható utak, jó tömegközlekedés, orvosi és mentőellátás, posta és telefon, gyermekintézmények, idős- és szegénygondozás, megfelelő kereskedelem és szolgáltatás, a helyi társadalommal folyamatos párbeszédben és együttműködésben lévő önkormányzat, közigazgatási ügyintézés, az információszerzés lehetősége, esztétikus környezet, jó társasági és közösségi élet megfelelő helyszíneivel, hagyományápolás, hitélet és a végső nyugalom lehetősége. Bővíthetnénk ezt a sort például a munkahelyekkel, mert elvárható, hogy a település lakosságának foglalkoztatása is fejlesztési cél és feladat legyen. Ma ez reménytelennek tűnik, mert a mostani támogatási rendszerben és állami szervezetségben a helyi önkormányzatok mozgástere egyre kisebb.

A főépítési feladatkör

A főépítési feladatkör egy bonyolult, több elemről összeálló, nem annyira munkának, mint inkább hivatásnak nevezhető feladat. Bár azt gondolom, hogy ez a kitétel igaz minden olyan tevékenységre, amit reggeltől estig becsülettel végez az ember. Érdekes volt hallgatni a Vándoriskolába meghívott települési főépítészeket, hogy kinek-kinek mi a legégetőbb probléma. Munkanélküliség, elkerülő út hiánya, lélekszám-változás, identitásvesztés stb. Az épített környezet minőségének javítása, orvoslása annyira természetes számukra, hogy szinte nem is beszélnek róla.

Hálás és hálátlan dolog egyszerre ma Magyarországon főépítésznek lenni. Látható és kézzelfogható munkájuk mindenképpen csak az eltelt idő függvényében ítéltető meg igazán. Nem egy-két évről van szó. Tizenöt-húsz évről beszélünk. Ezért nyugodtan kijelenthetjük, hogy ebből a szempontból politikától mentes munka. Az önkormányzati főépítészség sokkal inkább politikamentes, mint az állami főépítészség. Hétköznapi életünkben a helyi főépítész kézenyomatával találkozunk nap, mint nap. Itt nem csak az általa tervezett és megépült házokról van szó. A kézenyomatot többféleképpen lehet értelmezni és

Az Oktatási Központ beépítési terve, 1989

érteni. Mindenképpen az építész habitusától függ. Egyet nem lehet csinálni: jogászodni és papírt termelni. A főépítész elnevezés már önmagában sem szerencsés. Hiszen többről van szó, mint építész, valamint nem vezető szerepet ellátó emberről beszélünk. Tekintélyvel és bizalommal lévő kapcsolatot kell kialakítani a helyi emberekkel. Fontos, hogy egy önkormányzati főépítész jó kapcsolatot hozzon létre mind a hatósági-önkormányzati, mind a civil szférával annak érdekében, hogy egy élhető, emberi, épített környezetet alakíthassanak ki együttesen.

A főépítési tevékenység egyszerre pozitív és negatív megítélésű.

Pozitív, mert aki bizalomra épülő légkörben, szakmaiságra nyitott helyen tud főépítész lenni, annak munkája gördülékenyebb, stressztől mentesebb, mint másoké. Akit támogat a helyi civil szféra, szakmájának helyi képviselői és a település politikai vezetősége, az hosszú távra tud gondolkodni. Segítséget, támogatást kaphat olyan feladatok elvégzéséhez, melyeknél nem csak a közösségi, települési érdekekkel néha homlokegyenest szembe álló gazdasági cél, az egyéni akarat dominál, hanem a falu, város, kerület, terület érdeke, harmóniája. Nem lehet különbséget tenni a főépítési hivatás és a főépítész személye között. Remélem, hogy egyre több település, terület van ma Magyarországon, ahol ilyen szemlélettel dolgoznak az ott élő emberek.

Negatív, mert némely körökben a főépítész személye és jelenléte nem kívánatos. A probléma bonyolult, több összetevőből áll. A tekintélyvel, a műveltséggel, az erős akarat adott esetben gyengítheti is egy fő-

építész pozícióját. Előfordul, hogy nem tud együttműködni a helyben lévő építészekkel. A főépítészség nem lehet egyenlő csak azzal, hogy egy településre a saját belső esztétikai szépségérzetét kívánja ráerőltetni a szakember; a lényeg a *ráterőltetni* szóban van. Ellenben alázatot, tiszteletet kíván meg az építész és/vagy településtervező végzettségű főépítéstől. A megítélést kellene megváltoztatni ott, ahol erre szükség van. Ugyanakkor annak a pozíciónak a megítélése nem korlátozódik csak a főépítészségre, hiszen egy önkormányzati vagy állami főépítész egyben köztisztviselő, illetve kormánytisztviselő. Ma Magyarországon a köztisztviselők megítélése szintén eléggé negatív. Ahhoz, hogy a köztisztviselői poszt megítélése pozitívvá váljon, sok idő, társadalmi „megértés”, támogatás szükséges. Én viszont a főépítészeket nem sorolnám a köztisztviselők közé. Még az állami főépítészeket sem. Tevékenységi körük, munkamódszerük egészen más.

Bízom abban, hogy mindezek a problémák mellett egyre több a jó szakember, jó köztisztviselő és a jó főépítész is, és egyre kevesebb az olyan főépítész, akit vagy személye, vagy „munkamódszere” alapján negatívan íté meg egy szélesebb társadalmi réteg, csoport. Szomorú sajátossága a helyzetnek, hogy a főépítési munka tekintélyét maga az építész szakma sem erősíti.

A beruházásokkal kapcsolatban a főépítész szerepe többnyire tanácsadói, esetlegesen véleményformálói lehet elő, hatósági szerepköre ezen a téren nincs, kivéve, ha ő tervezi magát az épületet.

Ugyanakkor a jó munkakapcsolat, a személyes konzultációk lehetővé teszik, hogy

egy karizmatikus főépítész aktív szereplője lehessen egy hatósági eljárásnak. A rendezési feladatcsoportja magába foglalja a terület- és/vagy településrendezési eszközök/tervek elkészítését; az előkészítő munkálatoktól, a tervezetesen át, a véleményezéseken, egyeztetéseken, döntéshozáson keresztül, a terv „működéséig”. Erős koordinációs és kommunikációs képességet, közigazgatási gyakorlatot, jó emberismeretet, és rengeteg türelmet, energiát igénylő feladatcsoportról van szó. A terület- és településfejlesztési feladatain belül a főépítész részt vesz a fejlesztési koncepciók kialakításában, megalkotásában; amennyiben a főépítész saját településének koncepcióját készíti el, a szakmaiságot és a helyi érdekeket egyszerre képviseli. Ha magasabb szintű koncepciók készítésében vesz részt, akkor a szakmaisága kiegészül az önkormányzat képviselőjének feladatával is.

A saját település fejlesztési koncepciójának sikeressége, vagy épp szakmaisága szintén nagymértékben függ a főépítész személyétől, kapcsolatrendszerétől, kommunikációs képességétől, tárgyalási szokásaitól.

Ezt a feladatkört jól ellátni úgy, hogy mindenkinek megfelelő javaslatokat tegyen egy főépítész, véleményem szerint lehetetlen; mindamellett törekedni kell arra, hogy olyan tervekkel, elképzelésekkel álljon elő, amelyek jól alátámaszthatóak, szakmailag indokoltak legyenek. Az egyéni stílusérzék esetleges „erőltetése” mellett érdemes megtanítani az önkormányzat képviselőit, a település lakosságát a párbeszédre, az együttműködésre. Ha úgy nézzük, a főépítész – főként a települési – egyben pedagógus is; hiszen meg kell értetnie a laikusokkal a tervezett módosítások, beruházások szükségességét, s mindezt úgy, hogy a hallgatóság úgy érezze, a főépítész és csapatának ötletei akár a sajátjai is lehetnének.

Hagyományörzés és értéktartás, nemcsak a magyar vidék építészetében

Az átalakulás korát éljük újra, és megint. Gazdasági válság van, szellemileg az ember tudata főként az anyagi háttér miatt egyre lejjebb húzódik. Elszigetelődésnek, féltékenységnek vagyunk a szemtanúi. Mindenki a másik embert nézi, vagy inkább a másik ember zsebébe. Furcsa a jelenlegi Európa, ahol ennyi pénz még nem volt

felhalmozva, és ennyire aránytalanul szétosztva. Az országok önállósága csökken, a mozgástér szűkül. A legfrissebb adatok szerint a Földön ma már több ember lakik városban, mint falun. Ez a tendencia jelenleg csak erősödik. Ezek fényében a fenti cím különös súllyal bír.

A hagyományörzésről

A hagyományörzés, az értékeink védelme nem olyan kategória, amit fel kellene építeni, vagy mérnöki módon tervezni lehet. Akár a meglévő, akár a létrehozandó „hagyomány” megtartása, sokasítása, bővítése és fejlesztése nem feltétlenül pénz, inkább elhatározás és elkötelezettség kérdése. Folyamatos feladat ott, ahol ennek múltja és történelme van, és persze folyamatos munka ott is, ahol valamiféle bölcs megfontoltság alapján ezt megteremteni igyekeznek. Ilyen értelemben hagyomány mindaz, ami a múltunkban gyökerezik: az úthálózat, az épületek, a szokások, a viselet, a talán elfeledett termelési mód, a megtermelt javak, az ízek és a magatartás is. A hagyomány része a helyi történelem, mindazokkal, akik az emberi emlékezet óta bármiféle nyomot hagytak ott, ahol éppen hiányoznak. A mostani nemzedék kötelessége, hogy lehetségei és képességei szerint megőrizze mindazt, ami a tudomására jutott. Ez vonatkozik az épített környezetre, és a hétköznapi építészetre is. A hagyomány felértékeli a települést is. Az életben tartott hagyomány az idegenek számára is érdekes, tanulságos. Ennél azonban fontosabb, hogy a helyben lakók számára teremtsen házat, otthonot. Alkalmat és lehetőséget ad, hogy megkapaszkodjon, hogy otthon lehessen, és otthon legyen benne. Valószínű, hogy nem készíthető fejlesztési program mindezen másképpen, mint a legszélesebben megvalósuló közösségépítéssel. A legkülönbébb civil szervezetek, az iparosok, a hagyományosan odaválósok, az idősök leírják, elmondják és javasolják, hogy evvel mi a tennivaló. Az önkormányzatnak nincs más dolga, mint hogy elgondolkozik mindezen és lehetőségei szerint támogatja. Megjelöli a tennivalókat, támogatja azok megszervezését, lebonyolítását, finanszírozását. Óvja a közösséget. A hagyomány saját múltunk, szokásaink, emlékeink. Még akkor is, ha mi nem tudunk erről, ha nem ismerjük fel.

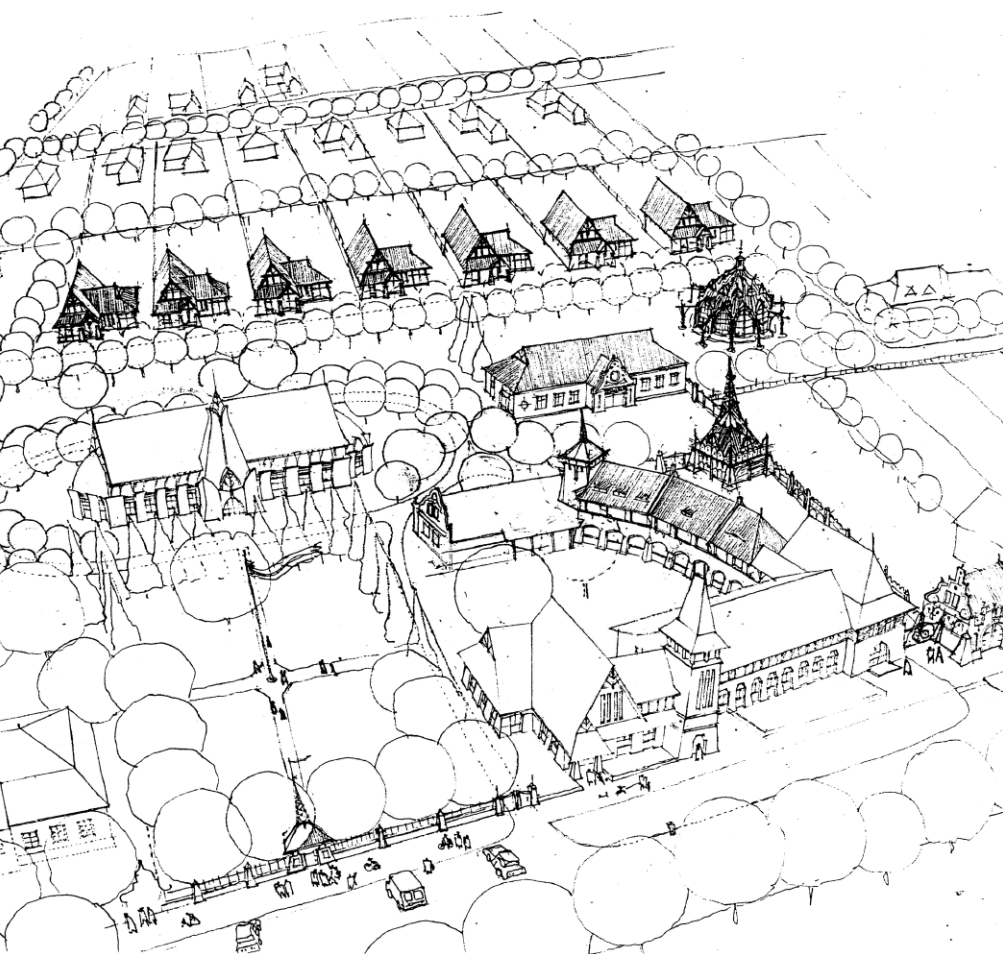

A szemközti oldalon: beépítési vázlat • fent: Csernyus Lőrinc: Margaréta üzletház, 1996
középen és lent: Csernyus Lőrinc: általános iskola és művelődési ház, 1991, belső részletek

Fent: Csernyus Lőrinc: általános iskola, átlakítás, 1991. (Az előtérben Makovecz Imre *Úrszínváltás* görög katolikus temploma, 2000.) • lent: fejlesztési tanulmány, Heil Tibor vázlata

Mennyivel jobb lenne, ha megismervén jóban lehetnénk vele. Ha a jelenlegi nem könnyű hétköznapijainkban segítőnké, útba igazítókká válna. A település vezetése számára e biztonság megteremtése is elemi feladat. Ennek mikéntjét kell a fejlesztési koncepcióban meghatározni, majd megvalósítani. Ezek után az előbbi kérdésre a válasz egyértelmű. Így kell működnie egy falunak, egy mikroközösségnek. Nem az építész a legfontosabb egy településen, hanem a közösségépítész.

A népi vagy tradicionális építészet megítélése mindig többértű volt. Adolf Loos 1910-ben elvezette olvasóit egy alpesi tóhoz, amelyben tükröződtek hegycsúcsok és felhők, „házak, tanyák, udvarok és kápolnák. Nem emberkéz alkotta, sokkal inkább Isten műhelyéből kikerült műveknek látszanak”¹ – írta. Frank Lloyd Wright kijelentése valószínűleg mindettől függetlenül született: „A népi építész nem más, mint az aktuális igényekre válaszolva megépülő épületek sora, olyan emberek által építve, akik nem tudtak többet, mint, hogy egy természetes ősi érzékkel a környezetükbe illesszék őket.”² Ki lehet jelenteni, hogy azokban az országokban, ahol a népi építész a mai napig

¹ Adolf Loos: *Építészet* (1910)

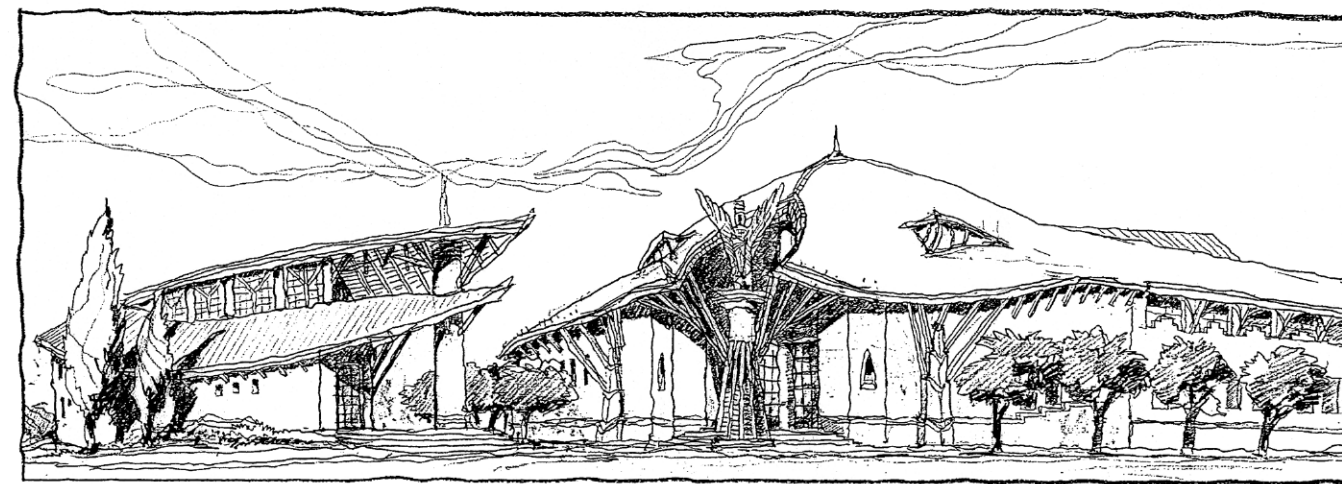
² F. L. Wright: *Testamentum* (1957)

élő és létező dolog, ott az építészek egyre növekvő számban figyelnek fel nemzeti hagyományaik értékeire. A hagyományos építész a környezet feltételeinek és a rendelkezésre álló erőforrásoknak megfelelően, szokás szerint hagyományos technikákat alkalmazva a tulajdonos, vagy a helyi közösség által jött létre. Az így megépült épületek minden változata egyedi szükségletek kielégítését célozza meg, magába olvasztva az őt létrehozó kultúra értékeit, gazdaságosságát, ökonómiáját és életstílusát. Amihez hozzátehetjük, hogy idővel adaptálhatóak, és fejleszthetőek a szükségletek és körülmények változásainak megfelelően. *A csináld magad*, vagy a közösségre alapozott építész még alkalmazkodóbb használata kap hangsúlyt a népi építész egyszerű definíciójában: *az emberek által művelt, az embereknek szóló építész.*

Néhány emberi alkotás élettartama veteszik a házakéval, vagy a nomád népek esetében a lakó tradíciókkal. Hajók, tálak, fogatok és korsók, asztalok és szerszámok évszázadnyi időt is megélhetnek, sőt, némelyik akár tovább is fennmaradhat. Mégis, a lakóhely használatának folyamatossága gyakorta meghaladja bármely emberi alkotás hasznos élettartamát. Ennek következtében megszámlálhatatlan épület használói valójában családok generációinak egymásra következő sorából kerülnek ki, és az ő kapcsolatuk az épülettel, a tájjal és a településsel bensőségesen összefügg identitástudatukkal. A világ sok részén még ma is az emberek széles korosztályaiban megvan a vágy és a képesség, hogy megalkossák saját lakóhelyüket, és hogy a környezetüket a társadalmi hátterüknek megfelelő

Fent: Heil Tibor: Egészség ház, átalakítás és bővítés, 1991 • középen: Csernyus Lőrinc: Szuhányi-kúria, átalakítás, 1996 • alatta: utcakép • legalul: Vincze László vázlata

Fent: Vincze László: Tornacsarnok, 1989–1992 • lent: Heil Tibor: Polgármesteri Hivatal, átalakítás és bővítés, 1993 • a szemközti oldalon: Csernyus Lőrinc: ravatalozó, részlet, 2003

normákkal összhangban alakítsák. Az otthonokat az integritás és autentikusság keverékével építették, bizonyos értékeket és szükségleteket oly módon megtestesítve, hogy ezeket gyakran a rákövetkező generációk is átvették a forma szépsége és a tervezés egységessége miatt.

Elmondhatatlanul nagyszámú épület a múlt terméke, míg sok más jelenleg épülő továbbviszi ugyanazt a formát, amely már a megelőző időkben kielégítette az adott társadalom igényeit. A lakhely túlélheti a leszármazási sort, némely kultúrában újra belakhatják és adaptálhatják, jelenkorig való fennmaradásukkal bizonyítva a megváltozó életmódokra való válaszadó érzékenységüket. E változásokat gazdasági körülmények indukálhatják, később némely épület más célokra is szolgálhat, úgymint a termény tárolására, az állatállomány védelmére, vagy műhelyszerű használatra. Amikor a kultúrák megváltoznak, a régi épületeket újra hasznosíthatják, és újakat formájukban módosíthatnak, míg bizonyos anyagok kimerülése és mások

helyettesítése új technológiák kifejlesztését igényelhetik. Minden lakóhely rendelkezik saját történettel – vagy hamar szerez magának –, mely néha viszonylag változatlan lehet, ám amelyik egyúttal jelentős transzformációról tanúskodik.

Számos tény befolyásolhatja egy lakóhely formájának állandóságát és változékonyságát, legyenek ezek pl. a család és a kultúra leszármazási, örökségi, nemi, korbeli, hivatalos vallási vagy bármely más hitbeli rendszerére, szokására, erkölcsére, csoportos és egyéni értékeire és viselkedésére vonatkozóak. Végignézve minden kontinens, minden kulturális terület vagy régió lakóhelytípusait, szükségtelenül megismételhetette volna a vonatkozó építési technikákat (pl. a vályogot), vagy tervtípust (pl. udvarterv), vagy bármely egyéb jellegzetességet, amelyek az emberek köztudatában élnek. A lakóhelytípusok és -formák vonatkoznak a hétköznapi családi élet igényeinek megfelelő térbeli elrendezésre és hasznosításra; a lakói általi jelentőség gyakran szimbolikában vagy díszítésekben jelentkezik.

A földi kultúrában a lakóhely a legnagyobb méretű műalkotás, amit egy férfi, egy nő vagy egy család valaha létrehozhat. A lakóhely több az általa elfoglalt helyszínnél, a beépített anyagoknál, építési módjának ismereténél és a belefektetett munkánál, a ráköltött időnél és pénznél.

Főépítési elismerés a periferiának

Sosem gondoltam, hogy azt a huszonhat éve tartó, úgymond főépítési munkámat bármikor is díjjal honorálnák. (Csernyus Lőrinc 2012-ben Az Év Főépítésze díjat kapott – szerk.) Ezt most még egyszer köszönöm a díjat odaítélőknek. Az Építészfórum internetes portálon megjelenő hír és köszönő soraim eléggé felkavarták a főépítészség és a vele kapcsolatos tevékenységek magyaror-

szági állóvizét. Huszonhat évvel ezelőtt, amikor Makovecz Imrétől megkaptam ezt a feladatot, jogilag sem létezett a főépítési kategória. Mindezek gyökere a külső és belső perifériára szorult kis települések és falvak szociális, szellemi és fizikai állapotán való változtatásból eredt. Ezt a munkát még a hetvenes évek végén Varga A. Tamás, Beke Pál, közösségfejlesztők és Makovecz Imre építész kezdték el. Kijelenthetjük, hogy szellel szemben dolgoztak. De ez vezetett el a kis bakonyi falvak főépítészségéhez, Paks városrendezési terveihez és a faluháztervezési programhoz. A civil szféra és az épített környezet párhuzamos rendbetétele volt a feladat. Ez teljesen „amatőr kuruc” módon történhetett meg. Bizalommal kerestük fel a tanácselnököket, később polgármestereket, hogy együtt dolgozzunk. Skiccpausszal, ceruzával, helyszíni jelenléttel. Magyarország periferiája nem földrajzi jellegű. Ugyanakkor tény, hogy ezek a települések lassú elhalásra ítéltettek a Kádár-rendszer vége felé. Szomorú, hogy ez ma is így van. Régen azt hallottuk, hogy *glasznoszty, peresztrojka*, ma *közbeszerzés, EU, pályázat* stb. Szinonim fogalmak. Hogy jön ez a főépítészséghez? Egyszerű példát idézek: ha megbetegszem, elmegyek az orvoshoz, ha az állatom beteg, felkeresem az állatorvost. Ha a házam „beteg”, vagy új házat akarok építeni, kit keresek fel? A falu vagy település építészt. Lehet főépítésznek is hívni. Mind egyikükkel tudok az aktuális problémáimról beszélni. Van egy építész barátom Bretagneban, a névjegyén ez olvasható: *Építész és Egészség. Architecture et Santé*. Ebben benne van minden. Számomra ez nagyon fontos, mert ez az a vonal, ami mentén létezni, élni tudok. Nem tudok mit kezdeni az értelmetlen jogszabályokkal, a sötétséget generáló OTÉK-kal és építési törvénnyel. A megosztó és nem összetartó előírásokkal, melyek következménye a jogászok és bürokraták birodalma. Számomra elfogadhatatlan, hogy egy tervezetetésre először a megrendelő jogi képviselője, majd a megrendelő és legvégül az építész jön be az irodába. Hol a bizalom, a személyes kapcsolat? Egyre inkább sehol. Magyarország jövője és felemelkedése geológiai adottságai miatt is a kistelepülésekben és falvakban van. A huszonhat évvel ezelőtt megkezdett munkát folytatni és oktatni kívánom.

CSERNYUS LŐRINC • MAGÁNVÉLEMÉNY

A Kós Károly Egyesülés Vándoriskolája az Egyesülés keretein belül tartott főépítési képzés és előadássorozat részeként, helyszíni látogatásokat tett az Egyesülés tagjai által főépítési teendőket ellátó városokban, községekben, falvakban. Helyszíni, tanácsadói vagy Önkormányzati főépítészségről beszélünk, ahol a helyszíni jelenlét és tevékenység nyomon követhető és tettenérhető. A kirándulások egy újfajta képzés első elemeként is felfoghatóak. Ahogy fontos a főépítész helyi jelenléte, úgy szükséges és elengedhetetlen az ún. *gyakornoki képzés*. A leendő főépítészeknek rendszeresen részt kell venniük tervtanácsokon, fogadóórákon, tervegyeztetéseken. Tulajdonképpen a Vándoriskolán bevált modellt kell kiterjeszteni, a kisebb tervezési feladatokon kívül, amit a Mestertől kap és számára a „tisztá” építészetet jelenti, úgy kell megismernie a többi oldalt is. Ebben a félévben átfogó jellegű kirándulásokat tettünk. Mit értek ez alatt? Az Egyesülés főépítési tevékenysége elég sokrétű. Kisváros (Szerencs), falu (Závod), elvándorló falu (Murga), agglomerációs település (Szada, Veresegyház, Ócsa, Budakalász), turisztikailag fontos kiemelt a világörökség részeként (Tokaj), és még lehetne folytatni. A többi településre a későbbi fél-években kerül sor. Mindenhol a fő problémák után érkezünk el a konkrét épített környezetből adódó feladatokhoz. Ezeket megérteni, felfogni és átélni csak a helyszínen lehet. Bizonyos szempontrendszer szerint kell végiggondolni egy település múltját, jelenét és jövőjét. Az eltérő településtípusok eltérő főépítészekkel rendelkeznek. A kirándulások alkalmával kiderültek az eltérő munkamódszerek is. Ahogy a tervezésnél, úgy a főépítészségnél is megvan a tervezési szempontok is. Ahogy több egyenértékű megoldás születhet egy ház tervezése kapcsán, úgy több egyenértékű megoldás létezik egy beépítési tervnél is. Sajnálatos, hogy építészeti tervtanács nem létezik szerkezeti terveknél. Még opponencia-szinten sem. Ezért is fontos a főépítész építészeti tudása. Szerencsen például többségében régi meglévő épületekkel kell foglalkozni, vagy az új építésnek a már meglévő, védett házhoz kell igazodnia. Tokaj esete egyedi. Itt a táj és a szőlőkultúra

annyira meghatározó, hogy mindent „elnyom” maga körül. Egy hegyaljai látogatás egész más megvilágításba helyezi a térséget a hétköznapi ember számára is. Itt nyer értelmet a földrajzi adottság. Hogy az időjárásnak milyen szerepe van az épített környezet létrejöttében. Hogy jelenik meg, ha megjelenik a település fejlesztési koncepciójában és a Helyi Építési Szabályzatban. Már pedig meg kell jelennie. Vajon mi a mezőgazdaság szerepe a civil szféra kialakulásában? Mindez, hogy jelenik meg a tanyavilágban, ami jelenleg az elmúlás szélén áll? Egy belső perifériára került világról van szó. Ezen belül is külön helyet foglal el a Nyíregyháza környéki bokortanya-rendszer, ahol valamikor mintegy hatvan bokor létezett. Megközelítőleg kör vagy négyzet alakú központ körül helyezkedtek el a házak, mára sajnos csak a településszerkezet maradt meg. A házak zömmel 10x10-es kockaházak. Tulajdonképpen ide sorolható a Kecskemét környéki tanyavilág is. Maga a szerkezet persze teljesen más, nem annyira egységes és sokkal szeparáltabb. Jól látszik a mesterséges és a nőtt jelleg különbsége.

Tokaj és Szerencs nagy múltú települések; Veresegyház esete teljesen más. Budapest agglomerációjáról van szó. Ez a szó egymagában is rengeteg mindent kifejez. Már eleve az, hogy nem magyar eredetű és nem régi, új jelenségre utal a településtörténetben. Az agglomerációnak hagyománya, értékrendszere gyakorlatilag nincs. Szinte időazonosságról beszélhetünk a jelenség felbukkanása és az Egyesülés tagjainak főépítési tevékenysége között. Itt még fontosabb a helyszíni jelenlét és a főépítész szakmai tudása, kiegészülve a kapcsolatteremtés készségével. Egy településnek, egy alkotásnak, az épített és védett környezetnek biztosan van múltja és vélhetően lesz jövője. Mindkettő a mában készül. Mikor egy településről megjelenik egy írás vagy egy könyv, az a múltat idézi fel. Szerepelnek benne az ott élt és élő, az épített és természetes környezetüket meghatározó emberek, családok. Megemlítik az alapító nemesi familiát. Későbbiekben a bírót, a jegyzőt, a papot, tanítót. A főépítést nem. Pedig egyfelől ő is településgazda, őrző, a fejlődés letéteményese. Részben a maga képére formálja a reá bízott területet. Mert ne legyenek kétségeink. Nekünk a főépítészség

ugyanolyan feladat, mint a háztervezés. Mindenki ugyanúgy áll hozzá. Ugyanolyan korszakokat lehet megnevezni, mint az építészettörténetben. És ez így van jól. Míg az épülettervezésben megfigyelhető egyfajta tervezői szabadság, addig ilyenről a településtervezésben ma Magyarországon nem beszélhetünk. A sok jogszabály, előírás megöli ezt a munkát. Saját példámon keresztül, Csengerről tudom mondani, hogy mennyire egyedi és mennyire sajátos. Itt a fent említettek egyike sem történt meg. Egy furcsa vízió került megvalósításra. A makoveczy *lehetett volna* világ. Egy sosem volt városközpont, mert hiszen csak feltételezésekre, legendákra építkezhetünk. Az épületek egymáshoz való viszonya, az új térrendszerek, utcák, a templom új pozíciója mind ugyanannak a gondolatnak a szellemében születtek. Meg vagyok győződve arról, hogy a főépítész és települése között az idők során szoros szimbiozis alakul ki. Nem véletlen, hogy ki hol és miért főépítész. Van, aki a kis falvakban tud dolgozni, van, aki községekben és van, aki a városokban. Kölcsönösen találnak egymásra. A település élő organizmus. Nő, fejlődik, egészséges, néha beteg és sajnos el tud sorvadni és meg is tud halni. A főépítész, mint gazda és őrző egy személyben; gyakorlatilag a település orvosa is. Gyógyító szerepe van, és ezt nem szabad elhárítani.

Herczeg Ágnes

KISKERT – KÖZÖSSÉGI KERT

A kiskertmozgalom a városi szegény lakosság támogatásaként jött létre, kialakulásának hátterében a 19. század technikai, gazdasági és szociális átstrukturálódása áll. A „szegénykertek” megjelenése a 19. század második felére tehető. Az ipari munkalehetőség a falusi férflakosságot tömegesen vonzotta a városba. Először csak egyedül költöztek a munkahelyükhöz közel, ahol lakóbarakkokban éltek. A következő lépésben már a családok is felköltöztek, otthagya a falusi életformát és kultúrát. A robbanásszerű népességnövekedés magával hozta a telekspekulációt, a bérkasznyák rossz lakáskörülményei, a munkások és családjaik egészségtelen és elégtelen táplálkozása súlyos egészségügyi problémákat és szociális feszültségeket okoztak. A gondok orvoslásának első lépéseként a nagyvárosok vezetése kisparcellákhoz juttatta a rászorultakat, ahol lakóhelyükhöz közel meg tudták termelni a zöldség- és gyümölcs-szükségletüket.

A kiskertmozgalom másik jelentős impulzusát Németországban Schreber lipcsei orvos adta, aki a munkás- és szegénycsaládok gyermekeinek egészségi állapotát kétségbeejtőnek tartotta mind fizikai mind pedig lelki tekintetben. A rossz lakáskörülmények és a gyermekmunka káros következményeinek orvoslására követelte, hogy a városban egészséges és kulturált sport- és játszóhelyek létesítésével, valamint pedagógusok vezette foglalkozásokkal segítsenek kicsiknek és nagyobbaknak egyaránt.

Később Hauschild doktor kezdeményezésére iskolakerteket hoztak létre, és a kertészet tanteremtésként megjelent az oktatásban is. Ezeket a kerteket, ahol a sport-, játszó- és veteményeskert egyben megtalálható, Németországban ma is *Schreber-kerteknek* nevezik.

A kiskertmozgalom egész Európában elterjed, és a kiskertkolóniákat ma sok nagyváros belvárosi régiójában; a régi, már használaton kívüli ipari zónáinak szomszédságában megtaláljuk.

A munkáskertek mellett a szakmunkások, a tisztviselők számára olyan lakóterületeket terveztek, amelyekhez kis kertek és közösségi terek is tartoztak. Ötvözték a városi és vidéki lét elemeit.

Történeti összefüggéseket vizsgálva láthatjuk, hogy a középkori szerves városfejlődés során a táj és a város fallal volt egymástól elválasztva. A gyümölcsös- és szőlőkertekkel övezett városok növekedése korlátozott volt. A nagyipar szétrobbantotta a régi határokat, és tömegek egyik napról a másikra cserélték fel tevékenységüket és életmódjukat. A gyökértelen, tájkultúráját elhagyó tömegek nem csupán a természeti világtól és a kétkezi munkától lettek elszakítva; a technika és az ezzel járó új környezeti hatások is beiktatódtak életükbe. A nagytömegű munkásság fizikai, lelki és szellemi helyzete a 20. századra súlyos szociális kérdéseket vetett fel. Az egyre súlyosbodó helyzetre a társadalmi kérdések újragondolása helyett az első világháború lett a válasz. Ezt követően elindult a mezőgazdaság iparosítása és nagyüzemesítése, a vidéki lakosság számának radikális és mai napig tartó csökkenése a városlakók javára.

Azóta eltelt száz év. A technikai civilizáció és a világméretű gazdasági kultúra az individualizálódáshoz; a természettől és a magunk természetétől való teljes elidegenedéshez vezetett, a szociális élet terén pedig általános a káosz.

Mi lehet erre a válasz? Egyének, kis csoportok, közösségek grundokon kerteket kezdenek művelni? Miért?

Kérdésre kérdés a válasz, amit Kálmán István tett fel nekünk, táj- és kertépítész hallgatóknak a nyolcvanas évek elején: János evangéliumában vajon a feltámadt Krisztust miért kertésznek véli a sírhoz siető Mária Magdaléna?

„Monda néki Jézus: Asszony, mit sírsz? kit keressz? Az pedig azt gondolván, hogy a kertész az, monda néki: Uram, ha te vitted el őt, mondd meg nekem, hová tetted őt, és én elviszem őt.” (Ján. 20, 15)

Albrecht Dürer: Noli me tangere

Kiskert kolónia Marienthal Berlin-Neuköllnben, 1912. - A berlini Landesbildstelle képgyűjteményéből

Rahnama Azadeh ÉSZKERTÉSZ – VÁROSI MEZŐGAZDASÁG ÉS KERTMOZGALOM

Napjainkban világszerte megfigyelhető a falvak elnéptelenedése és a városok robbanásszerű növekedése. A világ népességének fele ma városokban él, és ez a folyamat növekvő tendenciát mutat. Eközben elhalványul a városok identitása. Külső arcukatukban, megjelenésükben egyre jobban hasonlítanak egymáshoz. Mindemellett ökológia krízisben élünk, a Föld természeti tartalékai lassan elfogynak.

Úgy tűnik, elérkeztünk egy olyan ponthoz, amikor nehezebben működnek a nagy és felülről tervezett víziók, és újra megszületőben van annak az igénye, hogy álmod-

juk meg városainkat, valósítsuk meg elképzeléseinket kis léptékben. A közösségikertmozgalom ilyen kis léptékű, alulról szerveződő beavatkozás. A természetben használt *biodiverzitás* fogalomhoz hasonlóan, a városi tájban lehet és kellene is *hasznosítási diverzitásról* beszélni. A város sokoldalúsága, a különböző funkciók segítik és stabilizálják a városlakók közötti társadalmi kapcsolatokat és ökológiai folyamatokat.

A jövőben a városokkal kapcsolatban érdekes megfigyelni és újragondolni a történelem és a földrajz, a város és a táj, a természet és az épített világ közötti kapcsolatot. Ekkor szembetűnik, hogy például egy üres telken lévő csúnya betongödör helyet adhat egy közösségi kertnek, és ilyen formában át tudjuk transzformálni ennek a helynek a jelentőségét, minőségét. Ezáltal a

városszöveten belül kialakul egy új hozzávaló, ami megfűszerezi a város ízét.

A nagy városszerkezeti tervek klasszikus zöldfelületi rendszerét alkotó elemekkel ellentétben a közösségi kertek mások; spon-tán módon jelennek meg, meglepetésszerűek, néha illegálisak, és mégis hihetetlen teljesítmények a városi mozaikban.

Külföldi példákon keresztül szeretném bemutatni, milyen esszenciálisan fontos lehet a város zöldjén megalapozott identitásépítés. Kronologikus sorrendben következnek három ország, három politikai háttér és három különböző városi struktúra, különböző lehetőségek a városok ápolására, illetve a fejlesztésükre. A 20. századi közösségi kert mozgalom 1988-ban Havannában alakult ki, az 1990-es évek elején megjelentek a közösségi kertek Detroitban, végül a

kubai példát követően 2009-ben Berlinben megalapították a *Prinzessinnengarten*-t.

Kuba, Havanna

A Kubában 1989-ben bekövetkezett gazdasági válság oka, hogy az ország egyik napról a másikra elvesztette exportpiacának és importjának nyolcvan százalékát. Kuba mezőgazdasága addig az exportra volt berendezkedve. Az ország látta el a keleti blokkot többek között cukorral és citrusfélékkel; cserébe élelmiszert, gyógyszert és mezőgazdasági kemikáliákat kapott a szocialista kereskedelmi partnerektől. A szocialista blokk felbomlása, a szigorított USA-blokád és a többi kapitalista ország által gyakorolt nyomás Kubát a 90-es évek elején az éhínség szélére sodorta; nem volt importált élelmiszer. Az országnak sürgősen, ráadásul az addigi mezőgazdasági input felével meg kellett dupláznia az előállított élelmiszer mennyiségét. Ekkor jött létre az új mottó: *azzal gazdálkodj, ami van a szigeten*. A riasztó élelmiszer-ellátási helyzetre gyorsan kellett reagálni. 1993-ban elkezdődött az állami nagyüzemek feloszlása kisebb, átlagosan 600 ha területtel rendelkező mezőgazdasági szövetkezetekre (*Unidades Básicas de Producción Cooperativa/UBPCs*). Határozatlan időre bérbe adták az állami tulajdonban lévő földeket az együttműködőknek, akikkel szerződést kötött az állam. Emellett az 1990-es években alapított ún. *Organopónicos*-ok, vagyis városi kertek jelentősen hozzájárultak a népesség élelmiszer-ellátásához. A gazdasági helyzet mellett az a nyilvánvaló tény is ösztönözte megalakulásukat, hogy a zöldségeket és gyümölcsöket helyben jó megtermelni, ott, ahol a fogyasztó él. A kertekhez helyben kapcsolódnak a kis piacok vagy boltok, ahol meg lehet vásárolni a friss árut. A helyi termelők üzemanyagot spórolnak, és friss árut biztosítanak kedvezményes áron. A városi mezőgazdaságok egyre nagyobb szerepet kaptak a környéken élő népesség élelmiszer-ellátásában. Ezek az *Organopónicos*-ok a termelést tervgazdaságon alapuló szövetkezeti rendszerben előállító szervezett termelőközpontok, kizárólagosan ökológiai gazdálkodás alapelvei szerint gazdálkodnak. Kubában az 1980-as évek végén kezdődött a városi mezőgazdaság különböző formákban történő, államilag támogatott

fejlesztése. Hosszú távon az a cél, hogy ez része legyen a városi fejlődésnek, a város-tervezésnek. Kényszerűségből kezdték el az üres és elhagyott városi telkeket átalakítani termékeny zöldfelületekké, ahol a zöldség- és gyümölcsellátást biztosítani tudták a városlakóknak. Kubában nincs szabad ingatlanpiac, így az üres telkeken alacsonyabb a gazdasági nyomás és érték, amely serkentően hatott erre a folyamatra. A természetes ökológiai körforgások idővel újra éreztették hatásukat. Az addig használt import műtrágya és növényvédőszer helyét és feladatát a földigiliszták, a komposzt és a hasznos rovarok vették át. A nagy mezőgazdasági kereskedelmi cégek bezártak, és a földek az új gazdálkodási módokat alkalmazó gazdálkodók gondos kezeibe kerültek. Az egykori nagy cukornád-monokultúrák vegyes kultúrává, például kukorica-, yucca- és babültetvényekké alakultak át. A FAO (*Food and Agriculture Organization of the United Nations*) 2002-ben már világszinten is példaértékűnek tartotta a kubai mezőgazdasági politikát. Mindezzel párhuzamosan az egész országban mezőgazdasági oktatóközpontok jöttek létre. Ma már a mezőgazdasági szakképzésen belül kialakult a városi mezőgazdasági szakirány. Az államilag támogatott *Organopónicos*-ok szakmai segítséget kapnak a különböző kutatóintézetektől. Kiadványok szólnak a városi mezőgazdaságokról, a mezőgazdasági folyamatról és az elvégzendő feladatokról. A Havannai Mezőgazdasági Minisztérium tanfolyamokat szervez, fontos moderációs és koordinációs feladatokat vállalva a városi mezőgazdaságok fejlesztésében. A kubai mezőgazdaság átépítése jelentős eredményeket mutat. A FAO statisztikái szerint a legfontosabb alapélelmiszer termelése 2002-től 2005-ig közel háromszor olyan magas volt, mint 1991 és 1994 között. A napi kalóriaellátás, ami a krízis elején 2300 kalóriára csökkent, most már közel 10 éve stabilan 3200 kalória/nap/fő. A diverzitás körüli fáradozás egyik legnagyobb sikere a biogazdálkodás bevezetése. A kubai gazdaságoknak lehetővé teszi, hogy önellátó mezőgazdaságot hozzanak létre. Kubának egy évtized alatt sikerült átvezetni egy magasan specializált és exportorientált mezőgazdaságot, ami importált kemikáliák masszív felhasználásán alapult,

egy olyan modellre, ami ökológiai alapelveken nyugszik. Ma már a fenntartható mezőgazdaság modelljének tartják Kubát.

Amerikai Egyesült Államok, Detroit

Detroit 1950-ben 1,85 millió lakosával elérte történelmének legmagasabb lélekszámát. A gazdasági fellendülés és a virágzó autóipar sok embert vonzott az akkori Amerika egyik leggazdagabb városába. A középréteg kiköltözött a külvárosba. Az 1970-es és 80-as években erős konkurenciaként jelent meg Japán és Németország az autógyártás piacán. Ennek következtében egyre kevesebb, a város periferiáján található, csak gépkocsival elérhető munkahely maradt. Detroit városépítészetében az autóhisztéria idején tudatosan nem terveztek tömegközlekedési hálózatot. A szegényebb városlakó, akinek nincs gépkocsija, képtelen elérni a külvárosi munkahelyeket. A Chrysler és a General Motors zuhanásával Detroit megkapta az utolsó döfést, a város ekkor már a csőd szélén állt. A hivatalos adat szerint a munkanélküliség aránya 30%, nem hivatalosan a lakosság háromnegyede lett munkanélküli. Detroit ekkor leginkább egy filmbeli szellemvároshoz hasonlított, számtalan üres telek és elhagyott ház határozta meg a városképet. Ez idő tájt a város felületének a 35%-a lakatlanná vált, a maradék lakosság fokozatosan elszegényedett. Az infrastruktúra leépült. Iskolák zártak be, és az élelmiszerboltok kiköltöztek a külvárosba, a fizetőképes lakossághoz. Ekkor az élelmiszer-ellátás mirelit és készételekből állt, amit a sarki benzinkútnál vagy kis boltokban lehetett beszerezni. Friss zöldség vagy gyümölcs sehol sem volt kapható.

A helyzet kilátástalannak tűnt, ám néhány lakó az üres telkekben és az elhagyott háztömbökben nemcsak problémát látott, de reményt és lehetőséget is arra, hogy ők maguk építsék fel újra a városukat, s formálják azt élhető, igazi otthon jelentő helyé.

Ez az életerős felfogás a fő hajtóerő. Jellemző, hogy mind az ott maradó lakosok, mind az újonnan odaköltözők között is sok a művész. Az 1990-es évek elején alapították az első városi haszonkerteket azzal a céllal, hogy javítsanak a város élelmiszerellátásán, és egészséges és friss zöldséget és gyümölcsöt biztosítsanak a városlakóknak. A számtalan használaton kívüli terület bőséges

helyet biztosított az újonnan kialakuló kerteknek, amelyek egyszemélyesek vagy közösségekben működnek, pár négyzetméteren vagy hektáron. A termelés bio-alapú, nem használnak kemikáliákat.

A 2000-es évek elején már szervezetek fogták össze az addig különálló kerteket, a városi kertek támogatására megalapították a *Community Garden* hálózatot. Tanfolyamokat szerveznek, vetőmagot és más eszközöket biztosítanak a kertészkedéshez.

A társadalmi, szociológiai előnyök sem elhanyagolhatóak. A fiataloknak új perspektívát jelent ez az egyébként a civilizáció egyik legelső állomásának tekinthető folyamat. A városi kertészkedésről és a természeti folyamatokról tanulva eltávolodnak az utcától, ahogy azt eddig látták, s az új generáció megismeri az egészséges táplálkozás fontosságát.

Detroitban ma már 1300 közösségi kert tartanak számon, amelyek nem csak önmagukat, de a hajléktalanszállókat és a piacokat is ellátják a terményeikkel.

Németország, Berlin

Az utolsó külföldi példa nem politikai okokból, nem is konkrét kényszerhelyzet miatt alakult ki, hanem csupán azért, hogy egy

nem használt városi felületből létrehozson a lakóknak és a városnak egyaránt hasznos, fenntartható és önzetlen helyet.

2009 nyara óta létezik a *Prinzessinnengarten* Berlinben a Moritzplatznál, amely egy nagyon frekvenciált körforgalom. Itt közel 60 éve üresen fekszik az a 6000 négyzetméteres telek, ahol az alapítók létrehozták a haszonkertet. A *Nomadisch Grün* közhasznú szervezet dolgozik itt azon, hogy a kihasználatlan telkeken hasznos hozó zöldfelületek jöjjenek létre. Az így kialakuló kertekben együtt lehet tanulni és tapasztalatot szerezni. Egy nagyon sűrűn lakott és beépített kerületben is, ahol viszonylag kevés a zöldfelület és sok a szociális probléma, a gyerekek, a fiatalok és a felnőttek, a kíváncsi laikusok és a szenvedélyes kertészek együtt tudnak tanulni, miközben új városi életmódszert hoznak létre ezen a helyen.

A területet a várostól bérlik egyéves szerződéssel. Ezért olyan kertet terveztek, amely bármikor továbbköltöztethető. A helyszín rossz földje miatt egyébként is mobil ágyásrendszert alakítottak ki. A kertben lévő építmények konténerekből állnak és a növényeket másodhasznosítású dobozokba, rizesszákókba és Tetra-dobozokba ültetik. A Prinzessinnengartenban a zöldségeket bio-minőséggel termesztik. Nem használnak sem műtrágyát, sem növényvédőszerket, a vetőmagok és a föld is bio-tanúsítvánnyal rendelkeznek. A zöld oázis a város közepén kedvezően járul hozzá a helyi ökoszisztémához és a mikroklima javításához. Itt még méhészetet is vezetnek, a haszonnövények diverzitását megőrzik, régi és ritka fajtákkal is foglalkoznak.

Itt nincsenek személyes tulajdonú parcellák, ágyások. Mindenki együtt művelheti a földet. A kert kávézójában a helyi termékekből készült italok és ételek kaphatók. Így segítik a kert sokoldalú projektjeinek fenntartását. A kertet munkaerővel, adományokkal vagy úgynevezett *ágyás-patronálással* lehet támogatni.

Ma már Európában szinte mindenhol találkozunk a közösségikert-mozgalommal. Azt lehet mondani, hogy divatos lett kertészkedni a mai városokban. Így lassan mindenki belegondolhat abba, hogy mindenütt ott van a föld a beton alatt. Bármikor, szinte bárhol elvethetünk egy magot, és valami nőni kezd. ...

A cikkek fotóanyagának összeállításában Melodie R. Powell (*Hellomissdetroit*), a Prinzessinnengarten (*LABKULTUR*) és Wild Judit (*Vadjudtka*) nyújtott segítséget. • fent, balra: Kuba; jobbra: Németország, lent: USA

FORRÁSOK:
Die Welt wird Stadt, STADTanSICHTen, Institut für Auslandsbeziehungen 2009
Urbane Landwirtschaft am Beispiel der Organopónicos in Havanna/Kuba, Hoffmann H, 1999
Das Oekoparadies im Hinterhof, Gonzales Bayon R., 1998

Szabó Ágnes MIÉNK ITT A KERT...

*De árthat-e ennek a bagótlan
Kakuk Marcinak az a kis Rousseau,
aki belé szorult? ... Enélkül kinek a fejébe
csapna mennyköves, virágos kalapot
a fürgeteg, s ki akarna kertész lenni?*

Úri huncutság-e városban, öt négyzetmé-
teren paradicsomot nevelni, és ráfogni,
hogyan kertészkedünk? Közösségi kert Buda-
pesten. Van ilyen? Mi az? Ez csak egy álom!
Budapesten 2012-ben négy zöldségnövé-
nyek nevelésére szakosodott közösségi
kert nyitotta meg kapuit, ahol több mint
kétszázötven közösségi kertész kapott
ágyást és nevel(t) zöldségeket a maga
örömére. Ebben az évben további tíz kert-
ről tudunk, amelyek nyitogatják kapuikat.

A Kortárs Építészeti Központ (KÉK) és a
Városi Kertek Egyesület 2008-ban zászlajá-
ra tűzte a közösségi kertek létrehívását. Az
országot járva, önkormányzatokhoz beko-
pogtatva (újra) elhintették a közösségi
kertek gondolatát.

*„A közösségi kertek olyan használaton kí-
vüli városi területek, melyeket magánembe-
rek önkéntes közössége vesz művelésbe. A
közösségi kertekben a terményeket a tagok
többnyire nem eladásra, hanem saját fo-
gyasztásra állítják elő; a kertészkedés mellett
pedig nagy hangsúlyt fektetnek a közösség-
építésre, a városi környezet javítására.”* olvas-
hatjuk az Első Egri Közösségi Kert közössé-
gi oldalán.

A működő közösségi kert folyton változó
és gondoskodást igénylő eszköz, kapcsolódási pont a helyhez, ahol élünk, a telepü-
lés környezetéhez, a növényekhez és más
emberekhez. A közösségi kert észrevétlenül
is azt keresi, hogyan lehet megszólítani a
helyieket, és hogyan lehet őket felelősség-
vállalásra sarkallni a saját életük és környe-
zetük érdekében.

Magyarországnak nagy kertművelő ha-
gyománya van. Akkor minek kellenek a
közösségi kertek? Mi a gond? A *kertségek
és a kertművelés szerepe és jövője* című
tanulmány szerzői így látják: „A magyaror-
szági zártkertesítési hullám az évszázadokon
át kialakult területhasználati struktúra és

*kertművelő közösségek felbomlását eredmé-
nyezte. A kertségek fennmaradását, harmo-
nikus fejlődését azonban csak a hatékony,
közösségi fellépés biztosíthatja.”*²

A közösségi kert fogalma alatt sokan egy
közösség által, közösen művelt zöldséges
kertet értenek, ahol a szezon elmúlását
követően a termények szétosztásra kerül-
nek. Ilyen volt Békásmegyeren a *Földkelte*
csapata, amely 2012-2011-ben ezt a mintát
követve egy kölcsönkapott kertben hozott
létre közösségi kertet. A csapat a *Reclaim
the Fields!*, magyarul *Vissza a földeket!* moz-
galom hazai hírvívője. A kertet egyben
közösségi, alkotói és kulturális szintérré
váltottatta, közösen megbeszélt munka-
megosztásban művelték és minden érdek-
lődő előtt nyitottá tették. Közösségi kert-
ként tarthatjuk számon 2006-ban Buda-
pesten a *Gang* csapat által a lakókkal közö-
sen létrehozott belső udvarok kertjeit is,
amelyek fenntartása a kialakítást követően
a helyi lakosokra lett bízva. A közösségi kert
egy típusának mondható a *Pronas* közös-
ségi gyümölcsös Szentgotthárdon, de
számos a szociális munkaprogramból el-
induló, a közösség ellátását és foglalkoztatá-
sát szolgáló kiskert is. Figyelemre méltó
kezdeményszerítés volt 1986-ban az Avasi
lakótelepen Dr. Adorján Imre *Arborétum
kertje*, ahol zöldségtermesztő kertészek
segítették egy egyedi örökzöldgyűjtemény
felnövekedését. A meglévő minták alapján
a működésből és működtetésből levont
tapasztalatok összegzése nagymértékben
segíthetné a mai kertmozgalmat.

A közösségi kerteknek a most Budapes-
ten meghonosodott, ágyásokra osztott
zöldségeskerten kívül többféle típusa is
elképzeltető. Utóbbiakra számos példát
találunk az országban. Minden település-
nek és közösségnek a saját lehetőségeire
szabott kerttípust kell megtalálnia. A közös-
ségi kertek elindításának legnagyobb gátja
a kezdeményező civil csapat hiánya, és a
kert elbukásától, a közösség működésképte-
lenségétől, sikertelen jövőjétől való félelem.
Utóbbinak eshetett áldozatul 2010-ben a

² A kertségek és a kertművelés szerepe és jövője. Telepü-
lésrendezési, szabályozási javaslatok 2003, Ónodi Gábor
tanszékvezető egy. docens SZIE-Környezetgazdálko-
dási Intézet Területi Tervezési Tanszék, Cros Kárpáti
Zsuzsa egy. adjunktus, Gubicza Csilla, Horváth Judit
és Molnár Melinda PhD-hallgatók közreműködésével

7kert néven futó *Böske projekt*, ahol már az
első közösségi fórumon erős ellenállásba
ütközött a közösségi kert létrehívása. A
helyben lakók ekkor még nem voltak fel-
készülve és felkészítve egy ilyen új mozga-
lom befogadására. Az alapos előkészítő
munka eredményeként 2012-ben példaadó
kertek alakultak. Az önkormányzat által
kezelt közterületen jött létre az *Első Kis-
Pesti Kert*, egy magánberuházó tulajdoná-
ban levő foghíjtelken a *Leonardo-kert*, a
Millenárison a *Lecsós Kert*. Szintén civil
kezdeményszerítésből szerveződött a magán-
területen működő *Grund Kert*. Vidéken a
kecskeméti *Hunyadvárosi Közösségi Kert
(HUKK)* területét az önkormányzat segítsé-
gével egy magántulajdonostól kapták
kölcson a közösségi kertészek.

Milyen is egy közösségi kert ma Magyar-
országon? A KÉK és a Városi Kertek Egyesü-
let által kezdeményszerített kertek elsősorban
kiskerti zöldségnövény-termesztésre sar-
kallják a kertészeket. A termesztés minden-
hol szigorúan az ökológiai gazdálkodás
módszerei alapján történhet, teljesen
vegyszermentesen. Az ágyások 4,5-től 15
m²-ig terjednek. A kertben vagy a kert
közeliében lévő közösségi helyek rendsze-
res kertésztalálkozó színterei. A találkozó-
k rendje, nyitottsága és szervezése minden-
hol másként történik. Legfontosabb kérdés
a közösség megszólítása és kialakítása.
Meghívásos alapon és különböző módsze-
rek alapján kaphattak parcellát a kertészek,
például sorsolás, jelentkezési sorrend, lak-
hely szerint elosztva. A KÉK és a Városi Kertek
Egyesület külföldi, főleg amerikai példák
alapján, jól strukturált rendszert kínál a kö-
zösségi kertész csapatoknak és önkormány-
zatoknak, de több olyan civil kezdeménye-
zés is indul, amelyek a saját helyüket és
útjukat keresik ebben a történetben.

A közösségi kertek alakulását hatalmas
médiaérdeklődés kíséri. Folyamatos lehe-
tőség ez az ismertségre és elismerésre, de
egyben a leghatékonyabb közösségrom-
boló eszköz is, különösen a kert életének
kezdeti időszakában. Erre hívta fel a figyel-
met Földes Ádám a békásmegyeri kertkö-
zösségről szóló beszámolójában, egy évvel
a megalakulásukat követően.

Ma a közösségben való együttélést és
-működést kell újraformálnunk. Ennek a
tudás egyik legjobb tanterme a kert. A kert,

ahol a növények nőnek, ahol azokat napról
napra gondozni kell és dédelgetni. Nem
csoda, hogy a most induló kertek struktú-
rájukban közönszervezést fókuszban
tartó amerikai példákból merítenek ihletet.

Milyen eszközeink vannak a közösségi
kertészek segítésére? Recept nincs, a kö-
zösségikert-mozgalom keresi a helyét, s a
most alakuló kerteknek más és más életút-
juk lesz. 2013-ban *Kertézbresztő* néven közös-
ségi kertkoordinátor-képzés indult, hogy
az eddig szerzett tapasztalatokat a kezde-
ményező és szervező csapatoknak átad-
hassuk. A képzésben jól használhatóak a
közösségi tervezés módszertanából, illetve
az *Átalakuló Mozgalom* módszertanából
átvett elemek, mivel a teljes folyamat során
az egyik legérzékenyebb pont a közösség
bevonása és megszólítása. A *Kaláka Moz-
galomban* szerzett gyakorlati tudás is nél-
külözhetetlen. Az *Átalakuló Mozgalom
(Transition Network)* lokális közösségek
szervezését célzó módszertana egyszerűen,
érthetően adja át a csoportsegítés és ko-
ordinálás alapelveit. A közösségfejlesztés
és csapatépítés során alkalmazott módsze-
rek részben adaptálhatóak lesznek közös-
ségek hosszú távú segítésére.

A közösségi kerteket életerős maghoz
tudnám hasonlítani, amely bárhol képes
kicsírázni, hiszen önmagában is erőt hor-
doz, de csak ott fog életerős szárbá szök-

Tikk Dóra KÖZÖSSÉGI KERT – TEMPLOMKERT

*„És ültete az Úr Isten egy kertet Édenben,
napkelet felől, és abba helyezteté az embert,
akit formált vala. És nevelte az Úr Isten
a földből mindenféle fát, tekintetre kedvest
és eledelre jót, az élet fáját is, a kertnek
közepette, és a jó és gonosz tudásának
fáját.”*
Móz. 1, 2, 8–9

A kert, amely a növekedésről és a teremtés-
ről szól, szakrális hely. A növekvő növények,
az állatok, és a tevékenyen jelenlévő ember
kapcsolódik össze benne újra, a teremtés
és a teremtettség teljességében. A kert
előképe az Édenkert, ahogy a kertészem-
bernek előképe Jézus Krisztus. A kert a

kenni és virágot hozni, ahol rendelkezésre
állnak a megfelelő életsegítő feltételek.

Alakuló kertek: Duna Kert (Dunakeszi),
Cinege Kert (XXII. ker.), ZUG Kert (XIV. ker.),
Ibolyás Kert (XVII. ker.), Soroksári Kert , Kör-

kétkezi munka mellett a spirituális élet tere
is, amelynek kiváló szinterei lehetnek a
templomkertek. A közösségi kertek előké-
pének tekinthetjük a középkori kolostorker-
teket, ahol a szerzetesek közösségi életének
részét képezte a kert gondozása, a föld
művelése. Ezeknek a szerzetesközösségek-
nek a templomkertjei egyszerre voltak ha-
szon- és szakrális kertek. Medgyaszay István
Templomkertek című írásában* erről így
vélekedik: „A szerzetesek cellasoraikat a közö-
sen művelt kert köré építették, melyben vete-
mény, gyümölcs és főleg gyógynövény ter-
mett. Voltak öntözőcsatornák is, vízmeden-
cékkel és halastavakkal. A testi táplálékról
történt gondoskodás után a lelki életnek még

* Medgyaszay István: Templomstílusok. Pannon Pan-
teon, szerk. Kőszegi Lajos, Veszprém Megyei Múzeu-
mi Igazgatóság, Comitatus 1993.

kert (XX ker.), Első Egri Közösségi Kert, va-
lamint Rákosmente, Őrmező, Békásmegyér,
Káposztásmegyér, Albertfalva, Budakalász,
Káposztásmegyér, a Szentendrei Skanzen,
és az Ópusztaszeri Skanzen területén.

*többet szenteltek. A templom előtt lévő ilyen
kertet vagy ligetet Éden-kertnek, paradisi-
s-nak is nevezték.”* A kolostorépítészeti kötele-
ző elemei voltak a falakon belüli kertek. Jó
példa erre Európa egyik legjelentősebb
benedekrendi apátságában, a Sankt Gal-
len-i kolostorban megőrzött, 820 körül ké-
szült kolostor ideálterv, amelyen többféle
kertet ábrázoltak: veteményest, gyógynö-
vénykertet, temetőkertbe telepített gyü-
mölcsöst. A kolostorkertek növényhasznála-
ta a gyógy- és dísznövények szempontjából
is példaértékű volt, környezetükre nagy
hatást gyakoroltak. „A kulturális közösségként
és mintagazdaságként is működő kolostorok
mindennapos gyakorlatának vezérelve au-
tonómia és autarchia (cselekvési függetlenség
és önfenntartó gazdálkodás) voltak.” – olvas-
hatjuk a 2011-ben megjelent *Pannonhalmi
nyilatkozatban*. A középkori kolostorkertek

képét elevenítették fel a 21. század legelején többek között az Amerikai Egyesült Államokban, Kanadában, Ausztráliában, Új-Zélandon a keresztény közösségek, amikor közös művelésbe vonták a templomkerteket. Milyen igazuk van! Az ő mottójuk: *Kertészkedj Istennek!*

Az Amerikai Egyesült Államokban létrejött templomkertek egyik fő motivációja a jelenleg is zajló gazdasági válság. A változóban lévő gazdasági helyzetben az emberek egy része a földhöz és a természethez való visszatérést tartja a követendő útnak. Ezeket a hit alapú közösségeket a kertészkedés, az ételbiztonság és a közösségi lét megélése mellett a közös hit is erősíti. Hiszen a kert nemcsak az ételtermelésről szól, hanem a Teremtővel való kapcsolatáról. „... *Kertészkedés által tanulunk magunkról, a Természettel való összefüggésekről, a munka és kreativitás kapcsolatáról és a spiritualitásról.*” – vallja Christine Sine, aki a *Sustainable traditions* keresztény mozgalom aktív tagjaként számos könyv szerzője ebben a témában. A közösségi kertek nem korlátozódhatnak a nagyvárosokra, hiszen a kisvárosok, a falvak jelentős részén is ma egyre kevesebben művelik a kertjeiket és közösségeiktől elidegenedetten élnek az emberek. Az óvoda- és iskolakertek a gyermekek számára biztosíthatnak utat a természethez, míg a közösségi kertek a felnőtteket szerveznék közösségbe.

A Pannonhalmi Bencés Apátság adott otthont 2011-ben a *Fenntartható közösségek – tájbarát mezőgazdaság* című tanácskozásnak, amelyet a hazai mezőgazdaság megújulását, a vidéki élet vonzerejének növelését és a táj helyreállítását szolgáló intézkedésekről folytattak. A konferencia szervezői tudatosan választották a helyszínt. Pannonhalmi „... *jelképes jelentőségű színhelye nemcsak a művelődésnek, de a célszerű földművelésnek is a legrégebbi iskolája házában*” – olvashatjuk a felhívásban. A közösen megfogalmazott Pannonhalmi nyilatkozat is azt mutatja, hogy a magyarországi keresztény egyházak, a magyar történelem (egyetlen) fennállásukat tekintve folytonosságot mutató intézményei, egyre

erősebben hallatják hangjukat az ételbiztonsággal és földműveléssel kapcsolatban. A tanácskozás a következő fő témakörökben folyt:

- Helyi piacot a helyi termékeknek!
- Egészséges, helyi ételmiszt az iskolai közétkeztetésbe!
- A gyümölcsfajták tájadottságokhoz alkalmazkodó sokféleségének helyreállítását, védelmét!
- Gyógyító növényeink szélesebb körű hasznosítását!

Reméljük, hogy a megfogalmazott célok a jövőben kiterjednek a templomi közösségekre, lehetőséget teremtve templomi közösségi kertek létrehozására, mint a helyi társadalmat erősítő, támogató kezdeményezésekre. A közösségi kertek, tudatos odafigyeléssel, a fenti célok eléréséhez nagymértékben hozzájárulhatnak.

A templomi közösségek a közösségi kert kialakításában kedvezőbb helyzetben vannak, mint világi társaik, hiszen már meglévő közösségre alapozhatnak, és általában saját kerített udvarral rendelkeznek. A magyarországi nagyvárosok templomai körül lévő zöldfelületek többnyire kihasználatlanok. Aktív funkciót nem töltenek be, inkább rekreációs célú parkosított területek; állapotuk a szépen gondozottól a teljesen elhanyagoltig változik. A plébánia közössége és a templomkert között gyakran nincs semiféle kapcsolat, a közösségben és a területben rejlő lehetőségek kihasználatlanok.

A közösségi kertek budapesti elterjedését figyelve született meg az első budapesti közösségi templomkert álma a XI. kerületi Albertyfalvi Református Gyülekezetben. A Református Gyülekezet imaházának kertjében korábban gyümölcsfákat, szőlőkordonokat telepítettek. Néhány gyülekezeti tag már 2012-ben egy-egy kisebb terület művelésébe kezdett. Ezen felbátorodva megszületett a közösségi kert igénye, hiszen a gyülekezetbe sokan járnak a környező panelházakból. Érthető, hogy ez a kedves, csöndes, buja kert hívogatólag szólította meg a betonrengetegbe zárt embereket.

A közösségi kert tervezésére pályázatot írtak ki. A kerttervezésben Brózik Zsófia és

Tikk Dóra tájépítészek vettek részt, az önszerveződést a gyülekezeti lelkes és a Városi Kertek Egyesület patronálta. A közösségi kert az *Isten kertje* nevet kapta.

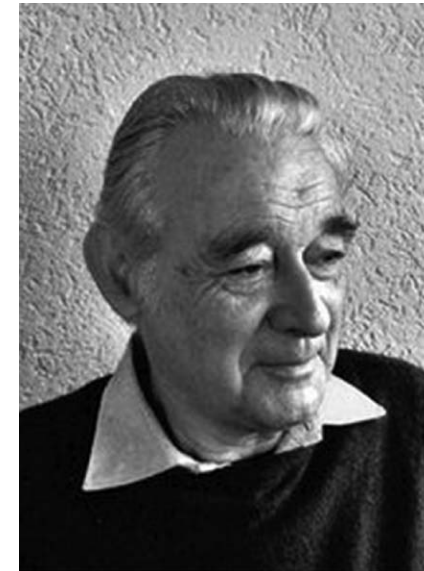
A tervezés során össze kellett egyeztetni a templomkert és a közösségi kert használatából eredő funkciókat, hiszen egy gyülekezeti kert a biblia-, a hittanórák, a közösségi beszélgetések és az egyéni elmélkedés színtere; míg a közösségi kert az egyforma méretű parcellákon kertészkedők területe, komposztládákkal, vizeshordóval, kerti sütőgetővel és szerszámtárolóval, hogy csak a legfontosabbakat említsem. A gyülekezet legifjabb tagjainak pedig játszóteret kell hagyni a kertben. Az előbbi elemekből összeállt közösségi templomkert egyelőre a megvalósítás előtt áll. Az idei év az anyagi források előteremtésének az ideje, amely a *nulladik évi* elnevezést kapta, jelezve, hogy a hosszú távú koncepció megvalósulása még várat magára. Addig is ideiglenes parcellák kiosztásával már megkezdődött a közösségi kertművelés. A jelenleg zajló nulladik év az Isten Kertjében a közösség összekovácsolódásáról szól, a növények növekedésének csöndjében. Már van kertvezető, pénztáros, közös levelezőlista. Mindenki öröme és lelkes részvételével kijelöltük, majd közös erővel felástuk a kertet, kialakítottuk a komposztáló keretek helyét. Ezután már indulhatott az ültetés.

A magyar keresztény közösségek egyik megújulási útjának tartjuk a templomkertek közösségi kertekként való művelését, amely által újfogalmazhatjuk közösségünkhöz való viszonyunkat, a teremtett világhoz való kapcsolatunkat a teremtés örömének a megélése által. Emellett ezek a kertek hozzájárulhatnak a zöltség- és a gyógynövények biodiverzitásának védelméhez, a tájfaültetés megőrzéséhez és elterjedéséhez; továbbá biztosítják az egészséges ételmiszt a közösség tagjainak. A templomi közösségek kertjei missziót hordoznak keresztényeknek és keresőknek egyaránt: a kertekben, a kezünk között fel-növekvő paradicsomban, retekben, répában és salátában újra és újra rátalálni a jelen lévő Istenre.

INTERJÚ JOCHEN BOCKEMÜHLEL

Készítette: Herczeg Ágnes

Fordítás: Rahnama Azadeh, Kádas Ágnes

Jochen Bockemühl, dr.

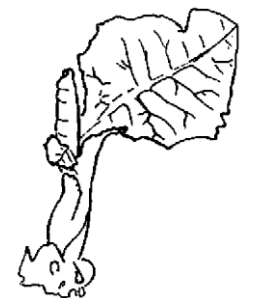
1928-ban született Drezdában. Tanulmányait a Rudolf Steiner iskolában kezdte. Felsőfokú tanulmányait Drezdában és Tübingenben végezte, ahol kémiát, geológiát, botanikát és zoológiát hallgatott. Emellett antropológiai megismerés-elmélettel foglalkozott. Rövid pedagógiai tevékenység után 1956-tól a Goetheanum kutatólaboratóriumában dolgozott. 1971 és 1996 között a Goetheanum Természettudományi Szekcióját vezette. Évtizedeken át nemzetközi nyári kurzusokat szervezett tájépítészek, ökológusok, pedagógusok számára. A goethei és steineri természet- és tájszemlélet továbbfejlesztésével európai iskolát teremtett. Dornachban él, számos könyv, tudományos publikáció szerzője.

Herczeg Ágnes: *Tapasztalatom szerint a fiatalok ma nagyon bizonytalanok, hol van helyük ebben a világban, ahol mind a városi, mind a vidéken élő ember elszakadt a természeti világtól, idegen számára, nem tekinti magát a táj részének. Miközben az iskolákban óriási ismeretanyagot kell megtanulni például a természettudományos tantárgyak keretén belül, mégsem lesz ez a tudás a miénk.*

Élettapasztalatod alapján mit javasolsz a fiataloknak, hogyan lehet az ember ma újra a táj, a természeti világ része, együttműködő és értő partnere, és hogyan lehet mindez tudományosan megalapozott?

Jochen Bockemühl: Épp itt van a kérdés kulcsa. Mit jelent az, hogy tudományos? Ma a természettudomány, ahogy a többi tudomány is, képzetekkel dolgozik. A képzet az, amit magunk elé állítunk, vagyis leválasztjuk magunkról és objektumként kezeljük. Ez azt jelenti, hogy amiről beszélünk, az rajtunk kívül álló objektum. Ez az érzület oda vezet, hogy a tudomány csak azt veszi figyelembe, amit képzet formába tud hozni, amitől elválasztja magát. Amikor azonban én létrehozok egy képzetet, akkor ennek a képzetnek szüksége van egy összefüggésre, amiből létrejött. Ezt az összefüggést tudattalanul hozzágondolom, mint a kijelentésem előfeltételét. A probléma abban rejlik, hogy az összefüggés, amiből kiragadtam a képzetet, nem tudatos. Jelentősége van annak, hogy emellett a képzetalkotó gondolkodás mellett létezik

egy „szemlélődő” gondolkodás is. A szemlélődő gondolkodás nem a részletekre fordítja a figyelmét, amiről képzetet alkot. Ennek megfelelően úgy kell tekintenünk valamire, hogy azt egészként lássuk, az egészet lássuk benne. Ez azt jelenti, hogy belemegyünk valamibe, ellentétben az egyértelmű képzet elutasító mivoltával. A táj nem a fa és a ház, vagy a hegy és a felhők, hanem a táj az, ami mindezen részleteken keresztül mint belső tapasztalat felmerül. A szemlélődő gondolkodás valahol mindenben benne van, csak nem tudatos. Minthogy a tudományos képzetalkotás egy határhoz ér, amikor az egészről van szó, azt gondolja az ember, hogy ezen a ponton az érzéseket kell bevetnie, pedig valójában ennél a határnál egy átfogó gondolkodást kell kifejleszteni. Ezt az átfogó gondolkodást nevezzük belső szemléletnek. Goethe ezt szemlélődő ítélőerőnek nevezi. Már nem Goethe korában élünk, ma más a tudatállapotunk. Mindannyiunk érzülete materialista, vagyis felállítunk magunk elé egy világot abban az érzületben, hogy az rajtunk kívül áll, nem vagyunk részei, nélkülünk létezik. Az objektivitásra törekvés

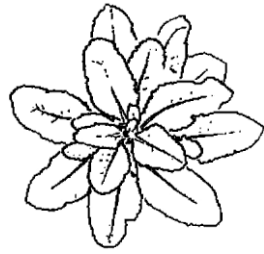
szorosan összefügg a képzetalkotással. Az objektum ebben a szemléletben a valóság. Azonban tulajdonképpen csak az előtt az átfogó háttér előtt valóság, amiből kiindulva létrehoztuk a képzetet. Ez a háttér általában nem tudatosul bennünk, mert éppen az összefüggések szemlélése az, ami tudományosan nem megragadható. Tudomány alatt a képzetalkotást értjük. Léteznie kell azonban egy olyan tudománynak is, amely az összefüggésekkel foglalkozik. Erre egyrészt akkor van szükségünk, ha a táj témájával foglalkozunk. Ahhoz, hogy a tájat megragadjuk, bele kell menjünk. Miközben újra és újra nyitott szemmel, különböző módon tekintünk körül, lassan egyre gazdagabb szemléletünk lesz arról, amivel foglalkozunk. A növényeknél is így van. Amikor megfigyelek egy gyógynövényt, meg akarom ismerni, azzal a nehézséggel szembesülök, hogy valójában képtelen vagyok képzetet alkotni arról, ami bennem a megfigyelés során létrejön, hanem lassan kialakul bennem a gyógynövényről egy szemlélet, amely annál gazdagabb lesz, minél többet foglalkozom vele. Kialakul az észlelés új képessége. Egy további terület, amelyhez a szemlélődő gondolkodás szükséges, a művészet és a művészet szemlélése.

Másképp gondolkodunk ma, mint Goethe?

Igen. Amikor Goethe *A növények metamorfózisa* című művét olvassuk, tapasztalhatjuk, hogy mindig képekben beszél. Nagyon pontosan kell olvasni. Például amikor „a nedvek finomodásáról” beszél, azt a mai ember természetesen materiálisan gondolja. Analíziseket végezne, de a „finomodást” ezáltal nem ismerné fel. Goethe ezt a finomodást a változás képében, a metamorfózisban tapasztalja. Goethe erről ezt mondaná: *„Ez a fajta folyékonnyá válás a gondolkodásban, amit a növényen gyakorolhatok, lesz az életnek megfelelő tudomány.”*

Azt mondd, Goethe képekben beszél, amit ma nem értünk annak ellenére, hogy mai kultúránkban mindenütt egy képi világ árad felénk. Hogyan ébreszthetjük fel a világ iránti érdeklődésünket abban az értelemben, ahogyan beszéltél róla?

Ma tulajdonképpen egy képzetvilágban élünk. A képzet mindig egyértelmű. Ezzel

szemben egy képet teljesen különböző formákban lehet kifejezni. Ez nagyon lényeges pont. Egy vidék, ahol egyszer tájkonferenciát tartottunk, elevenné válik bennem. A táj benyomásai során a gondolatok nélküli megélésre vágyunk vissza. Ez természetesen működik, de ez nem egy jövőbeli út, hanem valami, ami a múlttal függ össze. Amikor hat rám valami, emlékek jönnek elő, vagyis felbukkan bennem valami, ami nem tudatosan már bennem van. Ez nagyon szép, mégsem valós megismerés. A valós, új megismerés csakis a gondolkodáson keresztül jön létre. Minden egyes képzetnek szükségszerű kiegészítője a szemlélődő gondolkodás. Csak ez adja meg a képzetek értelmét. Hajlandóak vagyunk misztifikálni az érzést és abban látni a hely szellemét. De hol is van az a bizonyos *Genius Loci*? Nem odakint található, hanem bennem kell létrejönnie azáltal, hogy megismertem, hogy újra és újra rátekintek, figyelek rá, mindig hallgatom és látom, és így összekapcsolódom vele.

A Genius Loci nem egy eredendő lokális minőség?

A *Genius Locinak* – szemben azzal, ahogy sokszor gondoljuk – nincs képzet-karakter. Kérdés, hogy mondhatjuk-e, hogy ott van, vagy sem. Hasonlóan ahhoz, ahogy sokan gondolkodnak ma az elementáris lényekről, mondjuk, hogy ott egy gnóm például. Alapjában véve, azt kell mondjam, hogy ez nem tudományos.

Ha időről időre újra és újra pontosan rátekintek egy helyre, és a helyre vonatkozó összefüggéseket gondolkodva egészzé kapcsolom össze, akkor természetesen átélek valamit, ami egy helyre vonatkozik, ami itt más, mint máshol. A *Genius Locinak* ez a sajátos karaktere. Az ember nélkül, a teljességtől szétválasztva nem létezik. Ezt mindig is szeretnék absztrahálni, de épp ez az, amit nem lehet.

Tizenhárom éve került megrendezésre, kezdeményezésedre és vezetéseddel a Goetheanumban Az európai tájkultúra mint feladat című munkakonferencia, amelyen több százan, egykori tanítványok és érdeklődők vettek részt. Ennek eredményeképpen született meg A táj legyen táj – Dornachi Kiáltvány, amely az Európai Tájegyezmény betervezését előzte meg. Az eltelt idő óta sok minden megváltozott, ma mit gondolsz az európai táj helyzetéről?

Amikor a tájról beszélünk, vannak emberek, akik ezt nagyon érdekesnek tartják, de nem tudják, hogy mi is valójában. Azt gondolom, hogy a fiataloknak meg kellene tanulniuk, hogy vannak dolgok, amelyek rajtunk kívül vannak, vagyis materiálisak. Minden, amiről képzetet alkotok, rendelkezik ezzel a fizikai, materiális karakterrel, ami halott. Észrevesszük azonban az összefüggéseket, amelyek révén értelmük lesz a részleteknek. Kérdés, hogyan lehet ezt tudományosan megragadni, ha nem tudunk képzetet alkotni róla. Ennek egyetlen módja, ha megmutatjuk az utakat, ahogyan mi magunk kapcsolatba kerülhetünk egy dologgal. Ebben a képszerűnek nagy szerepe van.

Az általad kidolgozott megfigyelési gyakorlatok is erre adnak lehetőséget?

Igen, azt gondolom. Véleményem szerint csak akkor lehetséges ez, ha úgy beszélünk az emberekkel, hogy ők maguk meg tudják ragadni a dolgot. Írtam egy tanulmányt a „jelenlét” tudományáról, ami szemben áll a leválasztó, az elválasztó tudománnyal. A jelenlét, benne-létezés tudománya azt jelenti, hogy éppen amiben vagyunk, abban tevékenykedünk. Amint azonban azt mondjuk, hogy *„egyszer láttam ott életet”,* már nem vagyunk benne.

Te tanítottál meg minket arra, hogy a rajzolás nagyon jó metodika, segítség ehhez.

Igen. Arról van szó, hogy ismerkedjünk meg a tájjal. Erre természetesen a festés vagy a rajzolás, különösen, amikor emlékezetből történik, nagyon alkalmas. Amikor emlékezetből festünk, először hagyjuk, hogy a látottak belső képpé váljanak. Akkor aztán kereshetünk egy nekik megfelelő kifejezést.

Amikor az előzővel ellentétben közvetlenül lerajzolunk valamit, nem igazán jutunk bele a dologba. Az emlékezetből elhozott dolgot úgy festhetjük meg, hogy kialakulhasson a megfelelő hangulat. Tartalmazzon ugyanakkor olyan elemeket is, hogy más pontosan tudja: igen, ez ott ilyen volt. Akkor is, ha a részletek esetleg nem stimulálnak.

Úgy tudom, hogy jelenleg az önéletrajzodon dolgozol.

Igen, ez valójában a kutatásaim életrajza. Már diákként úgy akartam megváltoztatni a természettudományt, hogy túljussunk a csupán fizikai dolgokon, hogy felismerjük az életet és a lelkeséget. Megragadásához mindig más kísérleti példákat kerestem, amikkel ez tanulmányozható. Saját önéletrajzomat úgy értelmezem, hogy megkísérlem azt az utat ábrázolni, amelyen egyre tovább jutottam a felismerésben.

Mondhatjuk, hogy ugyanúgy, ahogy az embernek van sors története, amelyet az önéletrajzban meg lehet örökíteni, a tájnak is van saját életrajza, saját sors története?

Igen, ez nagyon szorosan összefügg, és nagyon fontos, hogy ezt az összefüggést kidolgozzuk. Először azáltal, hogy kifelé nézünk, és nagyon pontosan megfigyelünk valamit, képzetet alkotunk, és utána belsőleg gondolkodva ismét végigkövetjük. Így a biztonságot már nem a tárgyban

keressük, hanem a gondolkodás tevékenységében. Ez azt jelenti, hogy benne vagyok, jelen vagyok, részt veszek, mert ez mindig csak addig érvényes, amíg teszem is. Gernot Böhm kiadott egy könyvet a természet fenomenológiájáról. Ebben publikáltam erről egy tanulmányt, amiben segíték észrevenni azt, hogy hol is vagyunk igazából, amikor foglalkozunk valamivel. Ez a vonatkozás nagyon fontos. Vagyis nem létezik semmi rajtunk kívül, ami valóban a szellemihez vezet.

Segít ebben az, ha megfigyeljük viszonyunkat első emlékképeink és a fogalmak kapcsolatáról?

Igen. Az észlelés csak kérdéseket tesz fel. A választ mi magunk adjuk meg. Az észleléseket, szemlélődő gondolkodás által, belehelyezzük az adott érzék-összefüggésbe. Ezzel tisztában kell lennünk.

Az emberek türelmetlenek, szeretnének például tájépítészetet tanulni, de nincs idejük vagy türelmük, hogy leüljenek egy fa elé és megfigyeljék azt.

Csak a megfigyelés nem elég, el kell azon is gondolkodni, hogy mit is figyeltünk meg

éppen. A megfigyelés is már nagyon szép, de vajon hogyan jutottam most éppen ehhez az ítélethez? A megismerés mindig összefügg a gondolkodással. A tudomány is az élő gondolkodáson keresztül kell, hogy kifejlődjön.

Hogyan lehet megismertetni fiatalokat ezzel? Nem értik a szövegeket, de kérdéseik vannak...

A kultúra ma nem kínál fel semmit, ami ebben segíthetne. Ezzel ellentétben minden egyre jobban a képzetek irányába húzza az embert, ami végül elvezet az úgynevezett digitális tudat kialakulásához. Amikor a számítógépen leütök egy billentyűt, tudom, hogy ez közvetlenül mit idéz elő. De miért is kell leütnöm ezt a billentyűt? Mit is akarok ezzel mondani? Ilyen kérdéseknél észrevesszük, hogy a kijelentés tulajdonképpen tartalma ennek és annak az előfeltétele, de mint olyan nem jelenik meg. A billentyű leütése csak egy hely. Ha gondolkodás alatt mindig csak képzetalotást értünk, akkor nem jutunk el a megismeréshez.

Az embereknek ezt magukban kell megtalálniuk. Kimennek a világba, és saját magukat keresik.

Igen, és épp erre jó *Bennem él a világ?* című könyvem és az abból készült kiállítás. A képek segítségével mindenki maga vizsgálhatja meg, hogy az ember mit visz bele magából a képbe, hogy ilyennek látja.

EGYÜTTMŰKÖDÉS FÖLDÜNKÉRT

Herczeg Ágnes

Rabindranath Tagore: **Az otthon**

Bandukoltam az országúton, szántóföldeken át, míg a lenyugvó nap, ez a vén zsugori, utolsó aranyait is elrejtette.

A fényt lassan elnyelte a sötét, és a megözvegyült föld – melynek termését már learatták – csendesen pihent.

A távolban egy fiú éleset rikoltott. Átvágott a sötét ismeretlen, és otthagytá dalai nyomát az éjszaka csendjében.

Szülőfaluja ott volt valahol a pusztaság szélén, túl a cukornádföldeken, elbújt az árnyékos banán-, a karcsú arékapálma-, a kakaóbab- és a sötétzöld grépfrútfák között. Megálltam egy pillanatra magányos utamon a csillagfény alatt, és kitárult előttem az elsötétült föld – ölelő karjaiban az otthon kincseivel: bölcsökkel és ágyakkal, anyai szívekkel és éjjeli lámpákkal, fiatal életek tiszta örömeivel – azoknak az örömeivel, akik még semmit sem sejtene a világról.

(Kopácsy Margit fordítása)

A Goetheanum Mezőgazdasági Szekciója minden évben találkozót szervez, ahová a világ minden tájáról érkeznek a biodinamikus mezőgazdaság tevékeny képviselői. Az *Együttműködés Földünkért – kultúrsziget, vagy együttműködés* címmel februárban megrendezett négynapos konferencia hatszáz fős hallgatósága harminc országból érkezett, tizenhat munkacsoportot alakítva. Az idei találkozó alapkérdése az volt, hogy képesek-e a biodinamikus gazdaságok önmagukban tevékenykedve a Föld segítői lenni úgy, hogy közben a természet élet-

ereje és a szociális léttér a globalizáció árnyékában egyre inkább veszélyeztetetté válik. Továbbá kérdés volt, hogy ebben a helyzetben a biodinamikus mozgalom, amennyiben ez szükséges és lehetséges, milyen rokon törekvésekkel tud együttműködni, s ez milyen formában képzelhető el.

A biodinamikus mezőgazdaság szellemi megalapítója Rudolf Steiner, aki 1924-ben Sziléziában, Koberwitzben nyolc előadást tartott a *Mezőgazdaság gyarapodásának szellemi tudományos alapjai* címmel. Az új szellemi alapokra építő gazdálkodási mód szükségességét több minden indokolta. Az ipari gazdaság kialakulásával radikálisan megváltozott a földművelésből és az iparból élők aránya, amely nem csupán gazdasági, hanem szociális átrendeződést okozott. Az európai kultúrtáj kialakulása során a tájjal való szoros együttműködést elsőként Nyugat-Európában alakította át a technikai fejlődés és az anyagiasult természettudományos felfogás. A földhöz való viszony a földtulajdon helyzetében is megváltozott. A föld Angliában már a 17. században termelőeszközzé, adás-vétel tárgyává, vagyis áruvá vált. A Föld mint élő, eleven organizmus, mint az ember által megművelt természet felfogása lassan megszűnt, így a földhöz való viszony, annak kulturális, szociális lényegisége is átértékelődött. Ez a folyamat a 20. századra a mezőgazdaság iparosításához vezetett, a mezőgazdaságban megjelentek a gépek és a kemikáliák. Mindkettő egyben a hadigazdaság mellékterméke is. Az I. világháború az egyre súlyosabb szociális kérdések megválaszolása helyett könyörtelenül végigsöpört Európán.

Steiner megfogalmazta a jövő mezőgazdaságának alap gondolatait, amelynek alapegysége a biodinamikus gazdaság. „Egy gazdaság akkor teljesebb, ha a szó szoros értelmében, ha magában megálló individualitásként, önmagába zárt egyéniségként fogható fel. Bár teljesen ezt nem valószínűsíthatja meg, de a zárt individualitás állapothoz minden gazdaságnak közelednie kell.” (Rudolf Steiner: *Mezőgazdasági kurzus*, 2. előadás GA 327)

Minden „élő” a világ képző folyamataiból alakul. Egy organizmus több mint alkotórészeinek összessége, közte és környezete közötti lehatárolódáson belül saját léttel rendelkezik, és ez kapcsolatban áll a földi és a kozmikus környezettel. A mezőgazdaságban akkor beszélhetünk üzemi organizmusról, ha a képző folyamatok alapján szerveződik, a megfelelő talajélet jön létre, kialakul a növényi létre jellemző fejlődési mód és az állatvilág természetének megfelelő állattartás. Az ember szellemi tudományos ismeretekre alapozva magasabb szintű harmóniát és rendet képes kialakítani a gazdaság életösszefüggéseiben. Így válhat a mezőgazdasági organizmusból üzemi individualitás. A biodinamikus gazdaság alapja röviden, az élő folyamatokba való tudatos behelyezkedés, a szarvasmarha trágya, a preparátumok használata, és a tevékenység kozmikus ritmusnak való megfeleltetése.

Steiner nem csupán a föld egészségének és az ember természeti világgal való harmonikus és tudatos együttműködésének megoldását látja benne, hanem választ a 20. század legégetőbb problémájára, a szo-

ciális élet kérdéseire. Útmutatásait az antropológiával foglalkozó nagyüzemi gazdák egy csoportja napi gyakorlatba helyezte, és három évvel később megalapították az első biodinamikus szövetkezetet. Majd évek alatt az egész világra kiterjedő, ma is növekvő mozgalommá vált.

A 2013. februári biodinamikus konferencia résztvevői a mai világhelyzetet tekintették át az ember földdel való kapcsolatának szempontjából. A globalizáció mára olyan alapvető kérdéseket vet fel, amely túlhaladja az egyén, a kisebb közösségek, az országok határait. A génmanipuláció, a vegyszerek használata szűk érdekcsoportok gazdasági és hatalmi érdeke. Ezzel szorosan összefüggő és egyben legégetőbb kérdés a föld kérdése.

A konferencia egyik vendége Rajagopal P.V. volt, aki Gandhi követőjeként 2007-ben gyalogos menetet szervezett Gwalior és Delhi között, amely során 25000 ember 350

kilométert tett meg, hogy felhívja a kormány figyelmét a földreform szükségességére, mivel az indiai emberek több mint húsz százalékának annyi földje sincs, hogy házat építhessen, és nem tartozik semmilyen helyhez. Az identitáshoz, biztonsághoz pedig föld kell. Előadásában hangsúlyozta, hogy az ember a szívét nyitottá kell tegye nem csupán saját népe, hanem a világ felé is. Ahhoz, hogy az ember cselekvővé tudjon válni egyéni szinten a globalizációval szemben, az emberi találkozásoknak nagy szerepe van.

A biodinamikus mozgalom számára is alapvető kérdés, elegendő-e, hogy mi magunk biztonságban érezzük magunkat, ellássuk magunkat egészséges élelmiszerrel? Képesek-e a farmok ebben a globális rendszerben egyénileg fennmaradni, vagy égető kérdés az együttműködés, a társadalmi hálózatok kiépítése a fennmaradáshoz? Minden más gazdaság alapja a mezőgazda-

ság, épp ezért az együttműködés ma azért is alapvető fontosságú, mert ma nincs annyi föld, hogy minden embernek jusson.

Az előadások, a csoportmunkák összegzésekként a következő gondolatok fogalmazódtak meg. Nem elegendő, hogy önmagában jól működő rendszereket hozunk létre. Minden gazda minden nap nyitott kell legyen a világ felé, a természet felé, embertársai felé. Törekednie kell arra, hogy napi, elmélyült kapcsolatban álljon környezetével. Ehhez szükséges, hogy ne ítéljük meg a dolgokat, ne kategorizáljunk, hanem tudjuk megragadni az élénk társulási jelenségek, történések sajátosságait. Tudjunk kérdéseket feltenni és továbbvinni a közösség felé, vagyis az individuum érdeklődését kibővíteni a világ felé. Képesek legyünk minden nap változtatni, nem csak gondolatban, hanem cselekedetben. Mind ehhez érdeklődés, tapasztalás, belső erő, tartás kell. Belső munka, a centrum realitása szükséges, hiszen az önismerettel rendelkező individuum képes oly módon közösséget, csoportot alkotni, hogy más és saját egyéniségét ne nyomja el. Egységben kell lenni, vagyis kapcsolatot teremteni kint és bent egyaránt. Nem elég, hogy magunk munkálkodjunk a tudatosságunkon, hanem a társadalom különböző rétegeinek felismerését is segíteni kell.

Ma azt sulykolják belénk, hogy olyan méretű globális problémák vannak, amit lehetetlen az egyén szintjén megoldani. Ennek épp az ellenkezője igaz, csak az egyén szintjén lehet változtatni. Az emberi lét alapja: tevékenységben „lenni”, vagyis jelenlétben lenni. Ehhez a múlt és a jövő együttes ismerete szükséges. A megismerés lényege gondolkodási erővel megragadni valamit a „szellemiből”. Az ismeret nem szubsztancia, hanem összefüggés a jelenségek között, a jelenségek és a kozmosz között.

Az intellektusba zárt elme csak beszél a dolgokról, Rajagopal szerint a szegény ember a szívére hallgat és elindul. A világ és az életfolyamatok megértéséhez pedig rálátásra van szükség. Az önismereten alapuló szabad individuum képes valós együttműködésre.

A végső, égető kérdésben döntenünk kell: kultúrszigeteket hozunk létre, vagy képesek leszünk az együttműködésre? Földünkért!

SZÁZ ÉVES AZ ÓBUDAI GÁZGYÁRI LAKÓTELEP

Erhardt Gábor

Az Óbudai Gázgyár nevét hallva valamenynyünknek a jól ismert technológiai tornyok sziluettje jelenik meg. Ezek az esztétikusan formált műemléki épületek azonban csak egy kicsiny részét képezik annak a komplexumnak, amely történetével érdekes keresztmetszetét adja az elmúlt száz év ipartörténeti fejlődésének, társadalmi folyamatainak. A dicső múltat mérsékelten fényes jelen követte, amely állítás már mintegy tizenöt éve tartja aktualitását. Az Óbudai Gázgyárról írni, amely éppen száz éve kezdte meg működését, hatalmas feladat, cikkem ezért csak annak két fontos részét, a Tisztviselő és Munkás lakótelepeket tárgyalja, természetesen némi történeti előmagyarázat után, hiszen abban számtalan ma is érdekes momentum található.

A kőszén alapú gázgyártás fővárosi kezdetei 1855-re nyúlnak vissza, amikor Pest városa szerződést kötött az Általános Osztrák Légszesztársulattal a pesti gázszolgáltatás huszonöt éves monopóliumára. Ezt az időközben egységesülő Budapest még kétszer meghosszabbította, Budát és Óbudát is bevonva a szolgáltatási körbe. Értelemszerűen a koncesszió többszöri meghosszabbítása nem az előrelátó tervezést és fejlesztést szolgálta; a cég több kisebb gázgyárat létesített a városban, gyakran nem a legszerencsésebb helyeken, így a Lóvásártéren (a mai II. János Pál pápa téren), a Józsefvárosban, illetve az Országúton (a mai Margit körúton).

A Főváros 1908-ban úgy döntött, hogy a két év múlva lejáró szerződést nem hosszabbítja meg, hanem az akkor működő öt gázgyárat megvásárolja és a gázellátást fővárosi hatáskörbe vonja. Ezzel párhuzamosan szakértő bizottságot hozott létre, amelynek a jövőbeni fejlesztések meghatározása volt a feladata. Javaslatuk alapján a Főváros az öt kisebb gázgyár bezárását és egy új, korszerű, nagykapacitású gázgyár létrehozását határozta el. Olyan helyszínt kerestek, amely könnyen megközelíthető, de a veszélyes üzem nem jelent kockázatot a közelben lakókra. Mivel a sűrűbben lakott pesti oldalon nem találtak ilyet, választásuk végül az óbudai Homokos dűlő akkor szőlővel beültetett területére esett. Itt a vasúti kapcsolat észak és dél (!) felől egyaránt biztosított volt, ekkor már állt az északi összekötő vasúti híd. A Duna közelsége a vízi szállításon túl a technológiai (és tűzi) vízellátást is biztosította.

A Főváros Weiss Albertet, a zürichi gázgyár igazgatóját kérte fel a gázgyár általános „elrendezési” tervének, illetve részletes építési terveinek kidolgozására. Az általános rendezési tervek egy hónapon belül, a részletes tervek pedig rá négy hónapra, 1910 februárjára elkészültek. Ezekben már szerepeltek a dolgozókat szolgáló jóléti és lakóépületek, amelyek létét a Bárczi István nevével fémjelzett városvezetés szociális elkötelezettségén túl az is indokolta, hogy a környék akkoriban gyakorlatilag lakatlan volt. A terveket egy, a főváros által felkért

szakértő bizottság értékelte. Tagjai között találjuk a fővárosi, a minisztériumi és a vasúti tisztségviselők mellett, a kölni, a düsseldorfi, a nürnbergi, a müncheni, a berlini gázművek vezetőit, valamint Kájlínger Mihályt, a Magyar Mérnök- és Építész-egylet elnökét. Az ő szerepe a két gázgyári lakótelep sorsa szempontjából alapvető fontosságú. A testület egyhangúlag elismerését fejezte ki a tervek szakszerűségét és megfelelőségét illetően, Kájlínger azonban különvéleményt fogalmazott meg. E szerint „főlöles munkát végzett Weiss igazgató, amikor azon épületeket is megtervezte, amelyek nem kizárólag üzemi célokat szolgálnak, amelyek magával a gázüzemmel közvetlen kapcsolatban nem állanak, mint pl. a munkásjóléti építmények, kezelési épületek, gazdasági épületek, lakóházak. Távol áll ugyan tőle, hogy az erről készített tervek felett bármi módon is bírálatot gyakoroljon, de mint a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet elnökének hangsúlyoznia kell, miszerint nem talál rá okot, hogy ezeket az építményeket külföldi építészekkel tervezessék meg, miért is ajánlja, hogy a főváros tanácsa kerestessék meg, készíttessen magyar építészekkel új terveket és ezen épületek jelen tervezetei ne képezzék megbeszélés és elbírálás tárgyát”. A bizottság egyöntetűen kiállt e vélemény mellett és a továbbiakban már csak az ipari épületeket vizsgálta.

Az építkezés a parti védmű kiépítésével és a terület feltöltésével már 1910-ben meg-

kezdődött, ugyanakkor a lakó- és kiszolgálóépületek tervezéséről legközelebbi adatunk 1912 elejéről való, amikor is Almási Balogh Lóránd a munkáslakótelep, Reichl Kálmán pedig a tisztviselőtelep épületeinek engedélyezési terveit benyújtotta. Arra vonatkozóan, hogy mi történt a köztes két évben, miképpen választották ki e két tervezőt, csak találgatásaink vannak. Akkoriban mindketten terveztek iskolaépület(ek)-et a Fővárosnak, így feltehetően innen volt a jó kapcsolat és a megbízás.

A lakótelepek tárgyalása előtt ejtsünk pár szót a Gázgyárról, amelynek üzembe helyezése 1913 őszén meg is történt, ünnepélyes bemutatására pedig 1914. június 15-én került sor. A tényleges gázgyári terület ma alig ismert az átlagember számára, hiszen le van zárva a látogatók elől. A déli végpontját a Gázgyár utcáról látható, Reichl Kálmán tervezte jóléti épületek képezik, az ettől délre eső terület, a mai irodapark csupán tartálékterület volt, illetve a dél felől érkező vasút rendező-pályaudvara volt itt, hatalmas széndepókkal. A gázgyár képét sem kizárólag a már említett tornyok határozták meg, hanem a komplexum északnyugati sarkában álló hatalmas gáztároló tartályok, amelyek helye a légifotókon még jól kivehető. Ezek kvázi ideiglenes építmények voltak, amelyeknek a bécsi Gasometer

mintájára való újrahaznosítása lehetetlen lett volna, így a gázgyártás 1984-es megszüntetése után elbontásra kerültek. Az ipari épületek elhelyezkedése és kialakítása a célszerűség és az esztétika jóízű kompromisszumát tükrözi, és hosszú távú használhatóságot eredményezett.

A három jóléti épület funkciója igen sokat elárul a korabeli viszonyokról. Délről haladva első az igazgatási épület, ezután a tényleges jóléti épület következik, majd a rendelőintézet és rendőrség épülete zárja a sort. A Gázgyár veszélyes üzemként állandó egészségügyi és rendőri készenlétet igényelt. A jóléti épületben volt folyamatosan bővülő könyvtár, közösségi terem, ez utóbbi később zsinórpaddal, vasfüggönyös színpaddal gazdagodott. Elmondható hát, hogy a kor legkorszerűbb gázgyára nemcsak a technológiát tekintve volt modern, jól felszerelt és a legmesszebbmenőig átgondolt, hanem az „emberi erőforrás-gazdálkodás” területén is.

Ennek ésszerű folyamánya, hogy a munkások és tisztviselők lakhatásáról is gondoskodtak. Már csak azért is, mert Óbudának ez a területe akkor meglehetősen gyéren lakott volt. Gazdasági kényszer volt tehát a helybenlakás biztosítása. A két lakótelep különválasztásának indokairól nem szólnak a korabeli források, a tervezési programban

csak néhány mondatos utalásokat olvashatunk róluk. Tény, hogy az üzem megnyitásakor a kezdeti négyszázötven dolgozó harmadát tudták itt elhelyezni.

A gyárterület déli meghosszabbításában, a Duna-parton épült a Tisztviselőtelep. Reichl átvette a Weiss-féle telepítés gondolatát, de öt épület helyett kilenc villaházat tervezett, eredetileg összesen tizenhét lakással. Az épületcsoport középpontja a gyárvezető háza, nagyméretű kerttel. A két oldalán szimmetrikusan sorakozó lakóházak elhelyezkedése, a lakások nagysága, szobaszáma kifejezi lakóiknak a vállalati hierarchiában betöltött szerepét. Érdekes módon az épületek tervezésénél a vasúti vágányok közelsége (a még látható indóház és az épületek között húzódtak a vágányok), a dunai kilátás, vagy a tájolás nem játszott szerepet, csak az említett hierarchia, ami a lakások méretén túl az anyaghasználatban (kő, téglák, vakolat aránya), illetve a lakberek nagyságában is megmutatkozott. A lakások wc-vel és fürdőszobával épültek, minden házban külön mosókonyha is szolgált a szokatlanul magas fokú kényelmet. Valamennyi lakáshoz veranda vagy nagy terasz tartozott egykor. A kertek mindegyike külön terv szerint készült, a növényeket az együttest északról lezáró kertészet szolgáltatta, amelyhez üvegház is tartozott

(mellette fűtőházzal, kertéslakkkal). A kertészet mellett volt két tenispálya és egy nagy füves terület, ahol nyáron labdajátékokat játszhattak, télen pedig korcsolyázhattak az itt lakók csakúgy, mint a munkástelepi gyerekek.

Az épületeket a világháború után elég jelentősen feldarabolták, ma jóval több lakás van itt az eredeti tizenhétnél. A hidegháborús időkben a Gázgyár védett objektum jellege abból is felismerhető volt, hogy még a tisztviselőtelepet is fegyveresek őrizték. A kétezres évek elején sem lehetett átvárni erre, csak az itt lakókat engedte be a huszonnégy órás őrszolgálat. Ez a gyakorlat akkor szűnt meg, amikor a Gázművek privatizálásakor a terület fővárosi kezelésbe került, illetve amikor az egykori kertészet helyén egy négy épületből álló lakópark épült. Mára a tisztviselőtelep fővárosi bér lakásai (kívül-belül) meglehetősen lerom-

lott állapotba kerültek, a folyamatosan emelkedő bérleti díjakat, éves szinten mintegy ötven millió forintot, a Főváros nem a karbantartásra, hanem saját hiányainak fedezésére használja föl. Ha az épületek eredeti homlokzati kialakítására vagyunk kíváncsiak, akkor érdemes megtekinteni (az archív fotókon túl) a gázgyári jóléti épületeket, amelyeket éppen most újítanak fel, műemléki értékeiket megőrizve.

A Gázgyár és a mai Aquincumi Múzeum romterülete között meghúzódó munkáslakótelep sorsa kísértetiesen hasonlóan alakult. A nagyméretű tér köré szervezett három lakóépület több ütemben nyerte el végleges formáját. Bár további bővítések is tervben voltak, azokat a világháborúk mindig megghiúsították. A munkástelep beépítésében egyértelműen felismerhető az angol kertvárosok hatása. A közös tengelyre fűzött kompozíciót a központi teret

szegélyező két L alakú, északról pedig egy U alakú házcsoporthoz zárja. Ennek súlypontjában volt a legényszálló, amelyben 16 fülkében 32 főt lehetett szállásolni. A földszinti részen női és férfi (kád)fürdő volt, a pincében pedig közösségi mosoda. E két funkció hatalmas kényelmet jelentett a kor lakhatási viszonyait tekintve. A telepen jellemzően két szobás lakások voltak, egy-egy alapszobával, ám a változatos építészeti formálás ezt jól leplezi. A lakásokhoz kis kertek tartoztak, amelyek növényellátását a már említett kertészet biztosította. Itt megengedett volt az aprójószág-tartás, háborús időkben a sertéshizlalás is. A legfontosabb közfunkciók megoldottak voltak a telepen, a tér déli oldalán sorakoztak a pékség, a borbély, a fűszerkereskedés, a posta helyiségei. A viszonylag messzebb lakó tisztviselőtelepi lakók számára egy konfliktus volt rendszeresítve, amellyel bevá-

sárlásaikat intézhették, de volt, hogy a munkások feleségeit bejárónőként alkalmazták, akik ebben is segítségükre voltak.

Volt itt munkáskaszinó, azaz vendéglő is, amelyben a már említett gyáron belüli hierarchia a három helyiség különböző igény szintű kialakításában is felismerhető volt. A tér északi végpontjában épült három foglalkoztatós kisdudóv, nagyméretű parkosított udvarával már az átadásra elkészült, míg az egytermes iskolaépület csak a húszas évek elejére.

A telep a kezdeti időkben egy kis faluként működött, ahol minden szükséges szolgáltatás elérhető volt, és amelynek lakóit a közös élettérrel túl valami más is összetartotta. A gázos öntudat. Gázgyári dolgozónak lenni kitüntetés volt. Egyrészt, ez nyugdíjas állás volt, másrészt a gázgyártás veszélyes üzem volt. A gyárban minden belépőnek a hierarchia legalján (a szénla-

pátolásnál) kellett kezdenie, és bizonyítania a továbblépéshez. A legjobbak és a rászoruló kaphattak lakást a kor legmagasabb színvonalán épült lakótelepén, ez azonban nemcsak előnyökkel, hanem kötelezettségekkel is járt. A telep lakói egykor ingyen kapták a virágot, amit az emeleti lakások bérlői az utcai ablakok virágládáiba ültethettek ki. Ki is ültették, mert aki nem törődött a lakása arcát jelentő virágláddal, arról joggal feltételezték, hogy a környezetét sem tartja rendben, és akiről ez bebizonyosodott, az akár a munkáját és a lakását is elveszíthette.

Ez a fajta folytonos odafigyelés a szabadidő eltöltésének közösségi megszervezésében is kézzelfogható volt. Mivel a dolgozók, és így az itt lakók java a környező falvakból ideköltöző első generációs munkás volt, aki ráadásul számára idegen környezetbe került, a beilleszkedés segítése indo-

kolt volt. Ennek legjobb eszköze a közösségi élet szervezése volt. Működött itt dalárda, olvasókör, a jóléti épületben színjátszókör, mindez a Gázgyár területén(!). Innen azonban a hidegháborús viszonyok miatt, az ötvenes években kiköltöztették ezeket a funkciókat az egykori vendéglő épületébe. Így jött létre a Gázművek Művelődési Háza, a későbbi Aquincum Mozi, ahol még jelentős közösségi élet zajlott a kilencvenes évek közepén bekövetkezett bezárásáig. Azóta a szomszédos múzeum kőtaraként funkcionál.

A közösségi élet másik fontos területe a sport; a foci és a teke volt, ennek itteni története a húszas évek elejére nyúlik vissza. Mindkettőnek kialakult infrastruktúrája van ma is, bár a Gázművek mindkettőből kivonult, s azokat kevésbé az itt lakók használják.

A világháború utáni időkben a gázgyári öntudat némiképp átalakult, helyét a mun-

kásidentitás vette át. Feltehetően ekkor keresztelték át a két lakótelepet belső és külső lakótelepre, aminek nem sok értelme volt a kor egyenlőségeszményének fényében sem. A szolgáltatások jelentősen szűkültek, amit lehetett, lakássá alakítottak, az épület-állomány karbantartásának színvonala nem illeszkedett az épületek nivójához. A végső kegyelemdőfést a Művelődési Ház bezárása és a Gázművek privatizációja jelentette. A fővárosi kezelésbe kerülés a teljes magárahagyatottságot hozta, a bérlásokhoz (az értékesítés elmaradása és a csere törvényi ellehetetlenítése miatt) oda vannak láncolva a lakók. Az átlagéletkor folyamatosan emelkedik, ennek minimális lassulása csak annak köszönhető, hogy néhány bedőlt lakáshiteles fiatal visszaköltözik a szülőkhöz, vagy így-úgy bérleti jogot szerez.

Jómagam tizenkét évi ittlakás után készsülok elhagyni e kiváló lakótelepet, amely egy, az enyémhez hasonló élethelyzetű ember (és család) számára több, mint ideális volt. Hangulatát nem lehet megunni, a szolgáltatások megszűnése ellenére van itt minden: babakocsis sétálásra, vagy biciklizni/görkorcsolyázni tanulásra alkalmas, széles, sík járda, Duna-part. A helyi boltok helyett a közelben az előbbiek hangulatát nélkülöző, de az igényeket maximálisan kielégítő bevásárlóközpont éktelenkedik. A kiskertek javát a lakók ma is művelik, az óvoda – bár bezárását többször is fontolgatták az illetékesek – még működik, a város egyik legjobb adottságú ilyen intézménye. A legfőbb gond az, hogy sem az itt lakó bérlők, sem a tulajdonos Fővárosi Önkormányzat nem tekinti sajátjának ezt a páratlan adottságú két műemléki együttest. A gazdátlanság ellenére is nagy lehetőségeket rejt e terület, mint azt a szomszédos magánegyetem egymás után megújuló épületein látni lehet. Talán nem bocsátkozunk túlzó jóslatokba, ha azt gondoljuk, hogy ahogyan a lakótelepek születésében is döntő volt a Gázgyár közelsége, úgy a jövőben is ez az időközben megváltozott funkciójú komplexum fog szerepet játszani a sorsunkat illetően.

A cikkhez Sz. Bányai Irén, Kaiser Anna és Győr Attila kiváló tanulmányait használtam fel. Az archív fotókat a Kiscelli Múzeum bocsátotta rendelkezésünkre.

HÍREK

Sir Geoffrey Jellicoe-díj DR. MÖCSÉNYI MIHÁLY

Dr. Möcsényi Mihály, a magyar tájépítés szakma legmeghatározóbb alakja 2012. szeptember 7-én Fokvárosban, a Tájépítészek Nemzetközi Szövetsége (IFLA) 49. Világkongresszusán, 500 nemzetközi résztvevő előtt vehette át a világviszonylatban legrangosabb kitüntetést, a Sir Geoffrey Jellicoe-díjat. A 93 éves professzor a díj történetének negyedik kitüntetettje, egyben az első magyar tájépítész, aki a nemzetközi életműdíj birtokosa. Ez az elismerés példa nélküli. A Sir Geoffrey Jellicoe-díjat az IFLA alapította 2001-ben, első elnökének halála után. Jellicoe (1910-1996) korának egyik legismertebb tájépítészeként 1929-ben alapította meg az Angol Tájintézetet, majd 1948-ban kezdeményezésére Cambridge-ben alakult meg a Tájépítészek Nemzetközi Szövetsége. Möcsényi professzor a magyar tájépítészett elméleti, kutatási és oktatási területén a mai napig aktív, a rangos díj a magyar tájépítészet nemzetközi elismerése is egyben, amely tevékenységének eredménye. Gratulálunk és jó egészséget kívánunk!

MAKOVECZ IMRE grafikáit

mutatta be a budapesti Olasz Kultúrintézet. A tárlat az Olasz-Magyar Kulturális Évad keretében, a Magyar Művészeti Akadémia támogatásával jött létre, kurátora Csernyus Lőrinc Ybl-díjas építész. A kiállítás a XII. magyar-olasz művelődéstörténeti konferencia kísérőrendezvénye. Az előadássorozat témája a XX. századi, avantgard és posztmodern közti időszak kultúrájában megjelenő antik motívumok felfedezése volt. Paolo Portoghesi, a római La Sapienza egyetem professzora és Francesco Amendolagine, az Udinei Egyetem professzora tartott előadást Makovecz Imre munkásságáról.

SZÉKELYFÖLDI FÜRDŐ- ÉS KÖZÖSSÉGÉPÍTŐ KALÁKA 2013. évi program

2001 óta minden évben kalákákat szervezünk. Idén három kalaka kerül megrendezésre. Pünkösöd előtt szokás szerint a Csíksomlyói Barátok feredőjének karbantartására, megújítására került sor (2013. május 13-17). A Lázárfalvi Táncanoda Kalaka 2006 óta minden nyáron vár önkénteseket (2013. július 15-24). Az idei nagykalákát 2013. augusztus 7-16. között rendezzük, helyszíne a háromszéki Kisbacon, Benedek Elek szülőfaluja, ahol egy elmocsarasodott borvízforrás-csoportra építünk népi feredőt.

Jelentkezés és érdeklődés a szervezőknél: Ars Topia Alapítvány, kalaka@arstopia.hu

Orbán Balázs-díjas az erdélyi ORSZÁGÉPÍTŐ KÓS KÁROLY EGYESÜLÉS

Pünkösöd előtti héten egyesületünk megtisztelő elismerésben részesült. Hargita Megye Tanácsa munkánkat, a falukép és népi épített és táji örökség megőrzéséért tett erőfeszítéseinket, valamint a Székelyház programunkat az Orbán Balázs-díjra érdemesnek találta. A díjat Bogos Ernő és Kolumbán Gábor vette át május 15-én, Sepsiszentgyörgyön.

A MEGÚJULÓ SZÖVETSÉG

Az Országépítő Kós Károly Egyesülés (OKKE) május 25-én megtartotta konferenciával egybekötött éves közgyűlését a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeumban. A programot a múzeumról szóló rövidfilm, és Zakariás Attila építész diavetítése nyitotta meg. A magyarországi Kós Károly Egyesülés (KKE) társigazgatójának, Dévényi Sándornak a szerves építészet eszmeiségét, szellemi forrásait idéző gondolatait követően Zsigmond László társigazgató foglalta össze az Egyesülés elmúlt 23 évét. Beszámolt a tervezett főépítési képzésről, kiemelve a főépítési tevékenység és a közösségépítő munka jelentőségét. Ezt követően a hallgatóság megismerhette a Kós Károly Év keretében szervezett nyári diáktábor programját, melynek része a sztánai Varjúvár felújítása. Bogos Ernő igazgató beszámolt az OKKE eddigi tevékenységéről. A konferenciák és kiállítások mellett kiemelte a Marosparti népfőiskolát, a *Székely ház* műhelymunkáját és a *Falukép* védelmi programot, utóbbira az önkormányzatok részéről is igény mutatkozik. Herczeg Ágnes *Vállalkozás határok nélkül c.* előadásában tizenöt éves magyarországi és erdélyi tapasztalatairól beszélt. Ertsey Attila világfolyamatokról nyújtott „körképe” Közép-Európában és benne Magyarországon zajló történésekre hívta fel a figyelmet. Kolumbán Gábor, az OKKE elnöke elmondta, hogy a Hargita és Kovászna megyei tanács által idén odaítélt rangos elismerés, az Orbán Balázs-díj is bizonyítja, fontosnak tartják az Egyesülés tevékenységét. Már a megalakuláskor célként fogalmazódott meg a román építészettel való kapcsolatfelvétel, ebben előrelépések történtek. Előadásában szólt a kulturális kreativitás terén való helytállásról és a közösség alapú vállalkozásokról mint lehetséges stratégiákról. A jelenlévők egyetértettek évi két találkozó, egy év végi konferencia és tisztújító közgyűlés szükségességében. Döntés született munkacsoportok felállításáról (székelyföldi, kommunikációs, ifjúsági, szellemi örökséget gondozó), a Kós Károly Év programjaiban való részvételről és egy, a KKE-vel közös kiállítás rendezéséről. A konferencia az újjászületés jegyében zajlott, sikeréhez Kós Károly Székely Nemzeti Múzeumának varázsereje is hozzájárult.

ESTERHÁZY JÁNOS

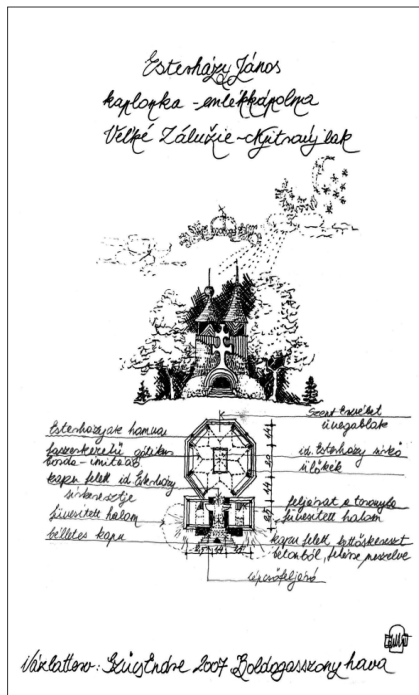
szobrot kapott Budapesten

Lágy tavaszi fények szűrődtek az egybegyűltekre tegnap a Gesztenyés-kertben. A fák leveleit szomorúan birizgálta a szél. Megjött végre hozzánk is az egyik legderekabb, legszomorúbb sorsú magyar, Esterházy János gróf. Pokorni Zoltán polgármester, Áder János köztársasági elnök megható, szép beszédet mondott. A témérdek koszorú övezte szobrot, melyet a felvidéki Nagy János szobrászművész tervezett, egyházaink papjai felszentelték, illetve megáldották. A mi népünknek vannak hasonló történetei, de a grófé párját ritkító. A fasiszta Szlovákiában kommunis-tának tartják, aztán meg a kommunista Szlovákiában halált érdemlő fasisztának.

Mindezt rá mondják, aki a bécsi döntés nyomán visszakapott Felvidékről azt üzeni Horthynak, hogy tisztelettel és méltósággal kezeljék a szintén évszázadok óta itt élő szlovákokat. A fasiszta Szlovákiában ő az egyetlen a parlamentben, aki a zsidótörvények ellen voksol. A második veszített háború után sem menekül el, bizonyos ártatlanságában. Nem tudta elképzelni, hogy ezután Szibéria, végül a csehországi Mirov,

Szűcs Endre

egyben a halál következik. Nekem mint magyarnak és mint építésznek kétszeresen is fáj ez a történet. Engem ért ugyanis a megtiszteltetés, hogy szülőfalujába, Nyitraújlikra (Velke Zalužie), ahol már egy rementett magyar nem él, emlékkápolnát tervezhessek, szülei hamvai fölé. Egy építésznek mindig fáj, ha egy szívvel-lélekkel megálmodott terve nem valósul meg. De, mikor ez nemes hazafiúi elvárásokat szolgálna, sokszorosan fáj. Azt gondoltam, hogy tervem, melyen a bejárati kapu egy hármashalomra borul, amiből kinő a kettős kereszt, mely összeköti a két népet szimbolizáló toronypárt, és mindezeket a két angyal tartotta Szent Korona vigyázza, a szlovákokat is megahatja. Nem így történt. Két évig mászkáltunk a hatóságokhoz, megtaláltuk a kiskapuikat, már majdnem kinyíltak. Végül a falu 12 fős önkormányzata 9:3 arányban nemmel voksolt. Szomorú. Több, mint fél évszázad telt el azóta, és az 1100 éve együtt élő két nép között feszültség nem enyhül, sőt, a kapcsolat egyre jege-sebbé válik. Hátha majd unokáinknak ezt egyszer békévé oldja az emlékezés. Addig is, kedves grófunk, minden évben eljövünk hozzád, és imádkozunk érted, meg egy jobb, igazságosabb Európáért.

„NAGYAPÁM HÁZA”

mester-inas program

A Falufeljesztési Társaság a Magyar Nemzeti Vidéki Hálózat és a Vidékfejlesztési Minisztérium támogatásával *Nagyapám háza* címmel mester-inas mintaprogramot szervezett a népi építészet iránt érdeklődő középiskolás és egyetemista vagy főiskolás fiatalok számára. A gyakorlati képzés során a résztvevők 2012 nyarán, négy héten keresztül egy népi műemléképület, tájház, vagy parasztház felújítása, állagmegóvása során élőben ismerkedhettek meg a tradicionális építészet értékeivel, a hagyományos népi építőmesteri technológiákkal. A nagysikerű pályázatot idén is meghirdették.

Szükség van a hagyományok felderítésére, megőrzésére, de legalább ilyen fontos az ismeretek továbbadása. Népi műemlékeink sorsa és léte a jogszabályi, anyagi kereteken túl ezektől a gyakorlati módszerektől is függ. Ez a hiánypótló program azokat a személyeket, közösségeket kívánta megtalálni és megerősíteni, akik népi építészeti értékeinket és hagyományainkat a fenn-tartási, állagmegóvási gondokkal együtt féltve őrzik. A hagyományos technikák ismerete segíti a tradicionális népi kultúra értelmének és bölcsességének megértését.

Az inasok egy hónapon át vettek részt egy népi műemlék; tájház, malom vagy parasztház felújítási munkáiban. A gyakorlatban tapasztalhatták meg a hagyományos házépítés ács- és tetőfedő munkáit, elsajátíthatták az évszázados építőmesteri fogásokat: a vályogvetést, a paticsfalak tapasztását vagy a zsúpfedést, nádazást.

A fiatalok a programra egy kötetlen formájú, maximum húsz oldalas dolgozattal pályázhattak, amelyben egy szabadon választott parasztháznak, tájháznak vagy népi műemléki épületnek dolgozták fel helytörténeti és építészettörténeti múltját, értékeit. Számos, személyes részletekben gazdag pályamunka készült, bemutatva az alkotó saját gyökereit, az ősi szülői házat. A projekt gazdája Krizsán András Ybl-díjas építész, a Falufeljesztési társaság elnöke. Az idei pályázati felhívásra május 15-ig lehetett jelentkezni. • www.falufeljesztestarsasag.hu

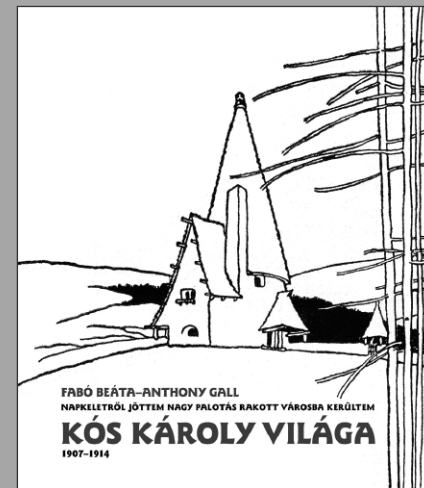
KÖNYVAJÁNLÓ

Szentkirályi Miklós:
Gránátalma a szárnyasoltáron

A festő-restaurátorművész hosszú évtizedeken át végzett múzeumi munkájáról ad számot ebben a kötetben. Egy aranyborítású, gránátalma mintájú falikárpit részlete készítette a szinte mecénási feladatokat ellátó, ám állami szolgálatban tevékenykedő szerzőt a visszatekintésre. Szó van a könyvben a Munkácsy-trilógia megmentéséről is, valamint Leonardo és Tiziano művészetéről, a restaurátorok műhelytitkairól.

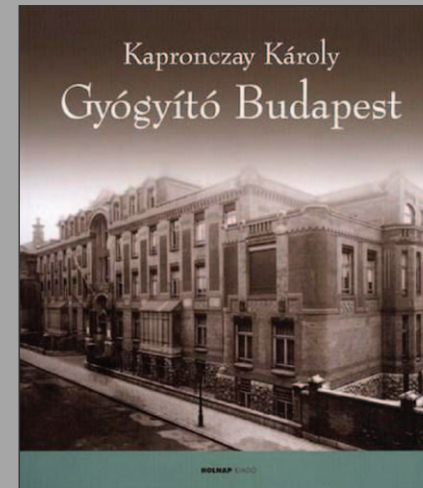
Kiadó: Kairosz
Megjelenés éve: 2012
Terjedelem: 244 oldal

Fabó Beáta–Anthony Gall:
Kós Károly világa • 1907–1914

A kiadvány az építész munkásságának első, 1907-től 1914-ig terjedő korszakát ismerteti. A termékeny időszak építészetének bemutatása mellett részletesen felvázolja a pályát alakító főbb tényezőket. A kiadvány a Budapest Főváros Levéltárában 2012-ben rendezett, Kós korai munkásságáról szóló kiállításához kapcsolódik. A bőséges képanyag kiegészítője az 1991-ben kiadott, Benkő Samu szerkesztette önéletrajzi írás.

Kiadó: Budapest Főváros Levéltára
Megjelenés éve: 2013
Terjedelem: 183 oldal

Kapronczay Károly:
Gyógyító Budapest

Alapos kutatásokra támaszkodó munka gazdag képanyaggal. A kórházak, gyógyító helyek történeti fejlődése már a rómaiak korától nyomon követhető. Időrendben, a középkortól kezdve ismerjük meg a katonai és tábori kórházakat; a mentő- vagy magánkórházakat, szanatóriumokat vagy a sebészcséhet. A szerző szól a bábákról, a gyógyító szerzetesekről, az orvosokról, a sebészekről, a kórházépítési programokról.

Kiadó: Holnap Kiadó
Megjelenés éve: 2011
Terjedelem: 148 oldal

ÚJ TAGOKAT AVATTAK A MAGYAR MŰVÉSZETI AKADEMIÁN

A Magyar Művészeti Akadémia 2013. május 31-én tartott évi közgyűlésén az Építőművészeti Tagozat rendes tagjának Ferencz Marcel, Rudolf Mihály, Tima Zoltán és Zoboki Gábor, levelező tagnak Bogos Ernő, Golda János, Salamin Ferenc, Skardelli György, Szűcs Endre és Turányi Gábor építészeket választották. Az intézmény így 2013. június 1-jétől 236 rendes és 48 levelező taggal működik. A szervezet szakmai programtervei közt szerepel többek között egy Makovecz Imre életmű-kiállítás, valamint egy Kós Károly emlékkonferencia megszervezése. A felvettek közül négyen a Kós Károly Egyesülés tagjai, bemutatásukra az *Országépítő* következő számainak hasábjain visszatérünk. A szerkesztőség nevében gratulálunk!

2013/2 számunk szerzői és építészei

Bogos Ernő (1961) • Építész, Ion Mincu Építészeti és Urbanisztikai Egyetemen (1990), KKE Vándoriskola (1998). BIA saját tervezőirodáját vezeti Csíkszerezdán. A Magyar Művészeti Akadémia levelező tagja, az erdélyi Országépítő Kós Károly Egyesülés igazgatója.

Czegány Sándor (1969) • Építész, vezető tervező, BME Építésmérnöki Kar (1995). 1994–1995-ig az Országos Műemlékvédelmi Hivatal munkatársa. 1995–98-ig a KKE vándorépítésze. 1999–2002-ig Anthony Gall-lal a Fővárosi Állat és Növénykert rekonstrukciós munkáinak tervezője. 2004-től a Vándorépítész Kft. munkatársa, alapító tag.

Csernyus Lőrinc (1961) • Ybl-díjas építész (2012), BME Építésmérnöki Kar (1986). 1985–86 ÉVITERV, 1986–90 MAKONA, 1990– a Triskell Kft. munkatársa, utóbbinak társtulajdonosa. 1989-től a Kós Károly Egyesülés tagja, 2007-től a Vándoriskola vezetője. 1996–2002 Üröm, 2003–2009 Fehérgyarmat, 2005–2010 Solymár, 2005–2010 Bonyhád, 1987-től Csenger főépítésze. Pest Megye Építészeti Nívódíj (2001), Magyar Művészetért díj (2009), Kós Károly-díj (2011), Év Főépítésze díj (2012)

Dénes Eszter (1978) • Építész, BME Építésmérnöki Kar (2012), előtte a PPKE BTK francia-esztétika szakos hallgatója, 2000–2001-ig a bordeaux-i Michel de Montaigne Egyetem, Erasmus ösztöndíjasa. A 2011-ben, az EPL kiadónál megjelent Makovecz Organikus Építészeti Útikönyv szerzője, építéssként a DNS-Múterem munkatársa.

Dobrosi Tamás (1976) • Építész, BME Építésmérnöki Kar (2001). KKE Vándoriskola (2001–2008), mesterei időrendben Sáros László DLA Ybl-díjas, Salamin Ferenc Ybl-díjas, Turi Attila Ybl-díjas, Zsigmond László Ybl-díjas és Makovecz Imre DLA Kossuth- és Ybl-díjas építészek. 2009-től a DOPARUM építésziroda munkatársa, alapító tagja.

Erhardt Gábor (1974) • Építész, BME Építésmérnöki Kar (1998), majd a KKE vándorépítésze. 2002 óta az AXIS Építésziroda munkatársa. Tervezési munkái Tokaj-Hegyaljához kötik, több építészeti témájú publikációja jelent meg a Magyar Építőművészet, a Borbarát Magazin és az Országépítő folyóiratban. Az Axis tagjaként Kós Károly-díj (2012)

Herczeg Ágnes, dr. (1959) • Tájépítész, vezető tervező. Kertészeti és Élelmiszeripari Egyetem Táj-és Kertépítészeti szak (1984). A Pagony Táj-és Kertépítész Iroda egyik alapítója (1990). Kandidátusi fokozat (2003). 1998-tól alapítója és vezetője erdélyi tájépítész cégeknek, 2001 óta vezeti a Székelyföldi Fürdő- és Közösségépítő Kalákákat (Torsenlorenzo-díj ezüst fokozat 2011) az Ars Topia Alapítvány szervezésében, amelynek jelenlegi elnöke. Kezdeményezője a Maros-parti Népfőiskolának, a Székelyház programnak, az erdélyi Országépítő Kós Károly Egyesülés tagja. 1984–2003-ig a Kertművészeti Tanszék oktatója, jelenleg az EMTE Sapientia vendégprofesszora. A Pagony munkatársaival együtt Pro Natura díj (1994) Henry Ford Kulturális Örökségért Díj (1998), Kós Károly-díj (1998).

Horváth Zoltán (1968) • Építész, vezető tervező, BME Építésmérnöki Kar (1992). 1992-ben a MAKONA, 1993-ban a Triskell építésziroda munkatársa, utóbbinak 2008-óta társtulajdonosa. 2006-ban megalapítja a Tectum-Art építészirodát. 1998-tól Ócsa város, 2006–2011-ig Felsőpakony főépítésze. Pest Megye Építészeti Nívódíj (2002,2010,2011), Év Akadálymentes Épületének Építészeti Nívódíja (2005), Pest Megye Kulturált Településért díj (2010) az ócsai főutca programért.

Jánosi János (1966) • Pro Architectura díjas építész, YMMF Építéstudományi Kar (1987), BME Építésmérnöki Kar államvizsga (1992). 1987–1990-ig a MAKONA, 1990-től a KVADRUM építésziroda munkatársa, utóbbinak egyik alapítója. 1990–1995-ig, majd 2002–2007-ig Aszód, 2001-től Szada főépítésze.

Kuli László (1968) • Építész, vezető tervező. YMMF Magasépítési szak (1992,diplomadíj), Építész tervező szakmérnöki képzés (1995), KKE Vándoriskola (1999). 2002–2010-ig a Vándorépítész Kft. tagja, alapítója. 2010–2012-ig a Trilit Kft. munkatársa. A Kós Károly Egyesülés tagja. Budajenő Településfejlesztési Bizottságának elnöke, a Budajenő, Budakeszi, Piliscsaba, Pilisszentiván, Zsámbék Építészeti Tervtanács tagja. Pest Megye Építészeti Nívódíj (2009), Pest Megye Kulturált Településért díj (2009), Urbanisztikai Társaság különdíja (2011)

Rahnama Azadeh (1979) • Tájépítész, Berlini Műszaki Egyetem Tájépítészeti Kar (2010), majd a BCE Tájépítészeti Karának hallgatója. 2009-től a Pagony iroda munkatársa. Jelenleg a közel-keleti városok városépítészeti helyzetét kutatja Damaszkusz példáján keresztül. 2012 óta a Millenáris közösségi kert egyik művelője.

Szabó Ágnes (1977) • Tájépítész, BCE Tájépítészeti Kar (2001), REC fiatal környezetvédelmi vezető képzés (2005). Csaba Kingával megalapította a Kerekli-get Táj-és Kertépítész Műhely Kft-t, a Kalapos Környezettudatos Közösségfejlesztő Egyesület alapító tagja, az Első Kis-Pesti Kert egyik tervezője és közö-ségsegítője, a kert közösségi kertésze. A Kertébszertő közösségi-kert koordinátor képzés egyik elindítója.

Szűcs Endre, dr. (1944-) • Építész, BME Építésmérnöki Kar (1968), Műemlékvédelem és Konzerválás szakmérnök (1981). 1968–76-ig a Mélyépterv, 1976–82-ig a FIMÜV Műemléki osztályának munkatársa, 1982-ben megalapítja a Mérmű Építészeti Irodát. Díszüveges munkák a történelmi Magyarország építészetében c. könyve 2005-ben jelent meg. A Magyar Művészeti Akadémia levelező tagja. Magyar Műemlékvédelemért emlékplakett (1990), Építé-szeti Nívódíj (1986, 1988), Magyar Köztársaság Arany Érdemkeresztje (2006), Pro Architectura díj (2011), Europa Nostra-díj (2013)

Tikk Dóra (1982) • Tájépítész, BCE Tájépítészeti Kar (2005). 2005-től a Pagony iroda, 2008–2009-ig a Transpagony munkatársa. A Székelyföldi Fürdő- és Közösségépítő Kalákák szervezője. 2010-ben elvégezte a Kiskerti Biogazda tanfolyamot, 2012-óta a családi közösségi kertjük művelője.

Tóth Péter (1978) • Építész, BME Építésmérnöki Kar (2003), Grazi Műszaki Egyetem Építésmérnöki Kar (2003). 2005–2008-ig a KKE Vándoriskolájának hallgatója. 2007-től a Mérmű Építészeti Iroda tagja, a BME Építőművészeti Doktori Iskola hallgatója. Pro Architectura díj (2011), Europa Nostra-díj (2013)

Zsigmond László (1959) • Ybl-díjas építész (2007), BME Építésmérnöki Kar (1983). 1987–1990-ig a MAKONA munkatársa, 1990-től a KVADRUM építész-iroda vezetője. A Kós Károly Egyesülés társigazgatója, Veresegyház, Rácalmás és Mátészalka főépítésze. A Széchenyi István Irodalmi és Művészeti Aka-démia rendes tagja.

A Kós Károly Egyesülés Vándoriskolája felvételt hirdet fiatal építészek számára.

Olyan pályakezdők jelentkezését várjuk, akik önálló tervezői, vállalkozói ambícióval rendelkeznek, az építészeti tervezést magas színvonalon kívánják művelni és a Kós Károly Egyesülés építész mestereitől szándékoznak tanulni. A felvetteket októbertől alkalmazzuk.

A Kós Károly Egyesülést 1989-ben alapította a szerves építészeti gondolkodást képviselő hét tervezőiroda. A jelenlegi harminckilenc tag között építészeti tervezéssel, kertépítészettel, kivitelezéssel foglalkozó cégek és magánszemélyek találhatók. Az egyesülés egyik intézménye a Vándoriskola, egy olyan hat féléves posztgraduális mesterképző, ahol a szakma gyakorlati részét a Kós Károly Egyesülés tervezőirodáiban - építész mesterek irányításával - munkaviszonyban lehet elsajátítani a szerkesztői, feldolgozói és önálló tervezési feladatokon keresztül. A vándorépítészek e mellett elméleti képzésen (előadások, tervezési pályázatok, táborok, szakmai kirándulások és elméleti kutatások) is részt vesznek.

A pályázat részvételi feltétele a feladatkiírás szerinti tervezési feladat és a pályázó eddigi fontosabb munkáit tartalmazó portfólió beadása, illetve a személyes meghallgatáson való részvétel.

A tervfeladat kiírása hamarosan elérhető lesz a Vándoriskola honlapján.

2013 június

